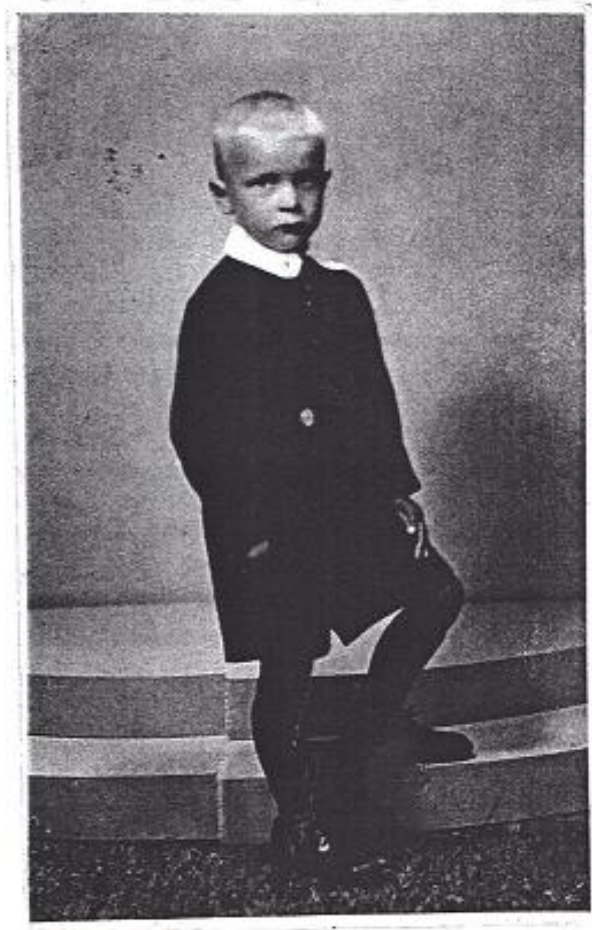

”Från fader till son”
Dialektutjämningen i Nagu,
en fallstudie i tre generationer i en familj

Åbo universitet
Nordisk filologi
Pro gradu – avhandling
Mars 2006

TURUN YLIOPISTO

Ruotsin, saksan ja venäjän kielen laitos/humanistinen tiedekunta

KARLSSON, ANNE-MAJ: "Från fader till son"

Dialektutjämningen i Nagu, en fallstudie i tre generationer i en familj

Pro gradu -tutkielma, 94s.

Pohjoismainen filologia

Maaliskuu 2006

Tämä pro gradu -tutkielma kuvailee Turunmaan saaristossa sijaitsevan ruotsinkielisen Nauvon kunnan murretta ja siinä tapahtunutta kehitystä 1900-luvun alkupuolelta 2000-luvun alkuun yhdessä perheessä kolmen eri sukupolven ajalta. Tutkielmassa pohditaan myös murteiden häviämisen ja säilymisen syitä.

Materiaali koostuu kolmesta noin 45 minuutin mittaisesta haastattelusta, joissa informantit, isoisä, isä ja poika samasta perheestä, kertovat vapaasti oman elämänsä tapahtumista. Yksi haastatteluista on tehty vuonna 1977 ja kaksi muuta vuonna 2005. Informantit ovat syntyneet vuosina 1903 (k.1980), 1936 ja 1977. Haastattelut on litteroitu ja niissä esiintyviä murteellisia piirteitä on analysoitu sekä kvantitatiivisesti että joissain tapauksissa kvalitatiivisesti.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että murteessa on tapahtunut muutoksia yleiskieltä kohti ja vahvimmat murteelliset piirteet ovat vähentyneet rajusti nuorimman informantin puheessa. Jotkut piirteet ovat jopa kadonneet kokonaan hänen puheestaan materiaalin mukaan, kun ne vielä olivat vallitsevia vanhimman informantin puheessa. Murteelliset piirteet eivät kuitenkaan ole hävinneet välittömästi, vaan vähitellen vuosikymmenien kuluessa. Erityisesti toiseksi vanhimman informantin puheessa esiintyy vaihtelua murteellisten ja yleiskielisten varianttien välillä.

Syinä murteen heikkenemiseen voidaan pitää massamedian kehittymistä, kulkuyhteyksien paranemista sekä suurempaa elinympäristöä. Nauvo oli aikaisemmin maantieteellisesti eristyneempi kunta, jossa ihmiset kävivät koulua ja työskentelivät. Nykyisin monet lähtevät muualle opiskelemaan tai muuttavat suuremmille seuduille töiden perässä. Ihmiset eivät enää samaistu samalla tavalla kotikuntaansa, ja näin myös murre heikentyy.

Asiasanat: Nauvo, murteet, ruotsin kieli, suomenruotsi

Innehåll

1	Inledning	7
1.1	Bakgrund	7
1.1.1	Svenskans ställning i Finland	7
1.1.2	Finlandssvenska dialekter	8
1.2	Syfte	10
1.3	Avhandlingens disposition	11
2	Material och metod	11
3	Beskrivning av nagudialekten och analys av materialet	14
3.1	Stavelselängden	14
3.1.1	Kortstaviga ord	15
3.1.2	Långstaviga ord	17
3.1.3	Överlång stavelse	18
3.1.4	Sammansatta ord	19
3.2	Vokalerna	19
3.2.1	Korta vokaler	20
3.2.2	Långa vokaler	27
3.2.3	Diftonger	31
3.2.4	Trycksvaga vokaler	37
3.2.5	Synkope och apokope	40
3.3	Konsonanterna	44
3.3.1	Assimilationer	44
3.3.2	Förmjukning av <i>g</i> och <i>k</i>	45
3.3.3	Halvtal	49
3.3.4	Preaspirerat <i>k</i> , <i>p</i> , <i>t</i>	49
3.3.5	Tonlöst <i>l</i> , <i>m</i> , <i>n</i> , <i>ng</i> , <i>r</i>	49
3.3.6	Palataliserat <i>l</i> , <i>n</i> och <i>d</i> , <i>t</i>	50
3.3.7	Tjockt <i>l</i>	50
3.3.8	Tungrots- <i>r</i>	51
3.3.9	Bortfall av <i>d</i> , <i>g</i> och <i>r</i>	52
3.3.10	Andra konsonantövergångar	53
3.3.11	Inskottkonsonanterna <i>b</i> och <i>d</i>	54

3.3.12 Bevarade konsonantförbindelser	55
3.4 Böjningsformerna	57
3.4.1 Substantiv	57
3.4.2 Adjektiv	63
3.4.3 Pronomen	67
3.4.4 Verb	73
3.4.5 Kodväxling	76
4 Språkets utveckling och utjämning	77
4.1 Språkförändring	77
4.2 Dialektens framtid	78
4.3 Bidialektism	80
4.4 Orsaker till utjämning	80
5 Slutord	82
Lyhennelmä	86
Källor och litteratur	92

Förteckning över bilder, kartor och diagram

Bilder

Bild 1	Släktens gård på Lillandet i Nagu	12
Bild 2	Kapten Eric <u>Victor</u> Grandell, född 1861 i Mattnäs by på Storlandet i Nagu	13

Kartor

Karta 1	Det svenska språkområdet i Finland och sockenindelningen	9
Karta 2	Stavelsekvantiteten och vokalismen i de finlandssvenska dialekternas motsvarigheter till fornsv. <i>bik</i> 'beck'	15
Karta 3	Bevarade fornspråkliga diftonger	32
Karta 4	Apokope, bortfall av ändelsevokalen i infinitiv av verben <i>kasta</i> och <i>fara</i> och i obest. singularis av substantivet <i>backe</i>	44
Karta 5	Sydgränsen för s.k. norrländsk förmjukning	47
Karta 6	De dialektala motsvarigheterna till fornsvenska <i>rð</i> , gränsen för "tjockt" <i>l</i>	51
Karta 7	Bestämda formen av substantivet 'båt'	58
Karta 8	Pluralformen av substantivet 'dike'	63

Diagram

Diagram 1	Labialisering av <i>æ</i> till <i>ö</i> i ordet 'själv'	22
Diagram 2	Förekomsten av diftongen <i>ei</i>	33
Diagram 3	Antalet olika ord där diftongen <i>ei</i> förekommer	33
Diagram 4	Förekomsten av diftongen <i>ei</i> och monoftongen <i>e</i> i informanternas tal i ordet 'hette'	35
Diagram 5	Användningen av orden <i>blev</i> och <i>bleiv</i> hos de olika informanterna	36
Diagram 6	Vokalerna <i>-i</i> och <i>-e</i> i singularis av maskulina ord	38
Diagram 7	Antalet supinumformer av verb med fornsvenskt <i>-i</i> hos de olika informanterna	39
Diagram 8	Användningen av artikelsynkope hos de olika informanterna	41
Diagram 9	Förmjukning av <i>g</i> och <i>k</i>	46

Diagram 10	Antalet inskottkonsonanter <i>b</i> och <i>d</i>	55
Diagram 11	Förekomsten av konsonantförbindelsen <i>ld</i>	56
Diagram 12	Användningen av formerna <i>klockan</i> och <i>klockon</i>	60
Diagram 13	Användningen av pronominet <i>he</i> 'det'	69
Diagram 14	S-tillskottet vid presensparticipen	75
Diagram 15	Antalet finska ord hos olika informanter	77
Diagram 16	Användningen av orden <i>he</i> 'det', <i>klockon</i> 'klockan' och <i>sjölv</i> 'själv' hos olika informanter	83
Diagram 17	Användningen av diftongen <i>ei</i> , hårt uttal av <i>k</i> och förbindelsen <i>ld</i> hos olika informanter	84
Diagram 18	Användningen av <i>s</i> -tillskottet, synkope och finska ord hos olika informanter	85

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I detta kapitel beskrivs kort hurdan ställning det svenska språket har i Finland. Den svenskspråkiga befolkningens ursprung behandlas också: varifrån svenskarna har kommit och var de har bosatt sig. De här bosättningsområdena indelas ytterligare i olika dialektområden som också presenteras.

1.1.1 Svenskans ställning i Finland

Under århundraden har en svensk minoritet levt vid sidan av det finska folkflertalet i Finland. När och varifrån den här svenska befolkningen ursprungligen kom till Finland har väckt livlig diskussion bland forskarna. Men även om forskarna inte är eniga om den svenska bosättningens ålder och ursprung, finns det en traditionell uppfattning enligt vilken huvuddelen av de tidigaste svenska nybyggarna har kommit till Finland från Mellansverige under korstågen. (Ahlbäck 1971:3, Harling-Kranck 1998:139, Fagerlund, Nikula, Granström, Naert & Björkblad 1992:13.)

Svenska språket har alltså länge varit en del av Finland men mest betydelserik ställning nådde svenskan i Finland under den sexhundraåriga period som landet var en del av Sverige. Under den tiden hade svenskan blivit ämbetsspråk och bildningsspråk i Finland men allting ändrades år 1809 då Finland inlemmades i det ryska kejsardömet. Finska språket började sakta men säkert växa fram till ett kulturspråk och till landets första språk. Men när Finland år 1917 blev självständigt fanns det ännu en så stor kulturellt och politiskt betydande svenskspråkig befolkning att man stadgade nationalspråks ställning för svenskan tillsammans med finskan i republiken Finlands regeringsform 1919. (Ahlbäck 1971:1.) Denna stadga beskyddar svenskans ställning och den finlandssvenska kulturen i Finland ännu idag.

Det finns omkring 300 000 finlandssvenskar i Finland, dvs. litet under 6 % av hela befolkningen. Finlandssvenskarna är bosatta vid Finlands sydkust och västkust samt i största delen av skärgården.

1.1.2 Finlandssvenska dialekter

Ända sedan dialektforskningen kom i gång i Finland på 1800-talet har de finlandssvenska dialekternas rötter och deras ålder varit en stor fråga (Ivars & Huldén 2002:81). Det språk som svenskarna förde med sig till Finland från Mellansverige under korstågen utgör grunden för de finlandssvenska dialekterna. De kom närmast från nordöstra Götaland och kustområdena i Svealand och bosatte sig i skärgården i sydväst och längs kusterna i söder och norr. (Harling-Kranck 1998:139.)

Finlandsvenskan hör till de östsvenska målen. I dag räknar man med att det finns tio olika svenska dialektområden i Finland. Dessa områden är östra Nyland, mellersta Nyland, västra Nyland, östra Åboland, västra Åboland, östra Åland, västra Åland, södra Österbotten, mellersta Österbotten och norra Österbotten. På karta 1 kan man se hur det svenska språkområdet placerar sig i Finland och hur dess sockenindelning ser ut.

ersätts med mera allmänna uttryckssätt från standardspråket. När dialekten inte mera är konsekvent utan det förekommer både ålderdomliga särdrag och standardspråkliga former talas det om utjämning eller upplösning av dialekten (Harling-Kranck 1998:140).

Ofta profileras dialekterna mot ett standardspråk men dialekterna är inte degenererade former av standardspråket utan i princip ett parallellt likvärdigt språk med delvis andra uttrycksmöjligheter (Dahlstedt & Teleman 1974:142, Dahlstedt 1978:50). Men det finns flera typer av språkarter än bara dialekt och standardspråk, vilket senare även kan kallas riksspråk eller högspråk. Einar Haugen har kommit fram till tre olika sorters språkgemenskaper och därmed sammanhängande typer av språkvarieteter i sina undersökningar i Norge. Han indelar dessa typer i primära, sekundära och tertiära språkgemenskaper. Den primära typen avser bygdegemenskaperna på landet och deras bygdemål, den sekundära sträcker sig till städer och stadsliknande tätorter där det förekommer mera komplicerad social struktur samt mindre specifika dialekter medan den tertiära språkgemenskapen hänför sig till s.k. elit som främst är bosatt i städer men också delvis utöver bygderna med betydligt stor geografisk rörlighet och ett nästan enhetligt standardspråk som talas i hela landet. De två första språkgemenskapen är alltså geografiskt begränsade och de avser socialt lägre klasser. (Dahlstedt 1978:51.) Ett annat sätt att fördela språken är att dela dem in i standardspråk, regionalspråk och dialekt. Standardspråk är normerat skriftspråk, inbegripet skriftnära talspråk utan geografisk begränsning medan regionalspråk fluktuerar mera eller mindre mellan standardspråk och lokal dialekt. Det är orienterat mot standardspråkets mönster men är färgat av lokala eller regionala dialekter. Dialekt däremot är normalt endast muntligt brukat språkssystem och har den minsta geografiska utbredningen. (Bandle 1982:34.)

1.2 Syfte

Finland har en tämligen speciell språklig situation eftersom det finns två nationella språk, finska och svenska. Såväl svenska som finska har sina egna lokala varianter av språket med sina egna särdrag, men dessa drag har en tendens att förändras med tiden. I denna avhandling beskriver jag en dialekt av det svenska språket som talas i Åbolands skärgård och jag ser närmare på om det finns en tendens till språkutjämning där. Ett annat syfte med avhandlingen är att ta upp saker som kan bidra till den eventuella utjämningen. Syftet med min avhandling är alltså att forska i dialektutjämningen i en finlandssvensk dialekt,

nagudialekten, vilken hör till det västra åboländska dialektområdet som omfattar Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö. I min avhandling skall jag undersöka om yngre människor talar likadan dialekt som de tidigare generationerna i Nagu, eftersom jag vill ta reda på om språket har förändrats under de senaste årtiondena. Jag koncentrerar mig på stavelselängden samt på vokal- och konsonantsystemet i nagumålet och skriver vad språkförändring kan bero på och hur den kan ske. Jag tar även upp flera saker som ordböjning av substantiv, verb, adjektiv och pronomen samt litet av kodväxling mellan finska och svenska i nagumålet.

1.3 Avhandlingens disposition

I avhandlingen beskriver jag först hur språket ser ut inom ett större område utgående från Kurt Zilliacus anteckningar om åboländska och går vidare till detaljer i nagumålet och beskriver dess särdrag. Jag tar alltså upp stavelselängden, vokalerna och till sist konsonanterna samt böjning av substantiv, verb, adjektiv, pronomen och finska ord. Efter beskrivningen av nagumålet förklarar jag orsaker till språkets utveckling och utjämning. Till sist tar jag upp frågan om nagumålets utjämning och framtid.

2 Material och metod

Materialet för min pro gradu-avhandling består av tre olika inspelningar av tre informanter i olika generationer inom samma familj. Jag har själv spelat in de två yngsta informanternas tal i samband med en intervju på våren 2005 och på sommaren 2005 medan det äldsta bandet är från slutet av 1970-talet. Bandet är inspelat av den andra informanten och alla tre informanterna är med på bandet även om den yngsta endast är en liten baby då. Även om materialet är begränsat till en fallstudie sträcker det sig tidsmässigt nästan över hela 1900-talet och täcker också litet av 2000-talet.

Den äldsta informanten (I1) är född redan 1903 (d.1980), den andra (I2) 1936 och den yngsta (I3) 1977. Alla de tre är män och födda i Nagu och de har bott största delen av sitt liv där. Informant 1 var bonde på en gård på Lillandet i Nagu. Han var mångbetrodd kommunalman samt lokalchef för Nagu Skyddskår ett antal år och hade löjtnants grad i reserven. Han var också häradsdomare och verksam i de flesta företag på orten. I Nagu

sockens historia beskrivs han som en central gestalt i kommunen som var driftig och ständigt arbetande med olika kommunala projekt som till exempel kommunikationerna samt elektrifieringen (Aminoff-Winberg 2001:172). Hans son, informant 2, är agrolog till sin utbildning men han var direktör för ett bussbolag i Nagu och också för en försäkringsförening där under flera år. Även han är häradsdomare och aktiv inom kommunalpolitiken. Han studerade i Åbo och var på praktik i Sverige. Informant 3, sonen till informant 2, är tradenom till sin utbildning och fortsätter sina studier vid Handelshögskolan vid sidan om hans arbete inom försäkringsbranschen som projektchef i Åbo. Han gjorde sin militärtjänst i Lahtis idrottsinstitut och blev sergeant samt primus. Hans hobby är skeetskytte och han har rest mycket p.g.a. detta. Han var också finskmästare i denna gren under ett år. Både informant 2 och 3 medverkar också inom bankverksamheten.

Bild 1. Släktens gård på Lillandet i Nagu (Aminoff-Winberg 2001:121).

Genom att transkribera och analysera inspelningarna tar jag reda på vilka dialektdrag som förekommer i deras tal och vilka av dem som eventuellt har ersatts med standardspråkliga drag.

Men för att kunna analysera språket hos informanterna måste jag först kartlägga de dialektdrag som är typiska för nagudialekten. Som material i avhandlingen kommer jag att använda litteratur som beskriver dialekter allmänt och olika tidigare undersökningar som har gjorts om nagumålet. Huvudkällan för avhandlingen är Kurt Zilliacus *Åboländska* som behandlar åboländska dialekter och deras särdrag. Jag använder också Janne Thurmans undersökning *Nagumålet* även om den beskrivningen är ganska gammal. Hans undersökning publicerades 1929 och han samlade in materialet till verket i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet. Det visade sig att en av de personer som Thurman använt som sin sagesman är faktiskt släkt med mina informanter. Thurmans informant, Eric Victor Grandell, var kusin till min andra informants morfar. (Grandell 1993:66–108.) Mot den bakgrund som jag får från beskrivningen av nagudialekten ser jag sedan vilka för nagudialekt typiska drag informanterna har i sitt tal och med hurdan frekvens dessa drag förekommer.

Bild 2. Kapten Eric Victor Grandell, född 1861 i Mattnäs by på 'Storlandet' i Nagu (Grandell 1993:79).

3 Beskrivning av nagudialekten och analys av materialet

Nagu, som ligger i Åbolands skärgård, hör till västra Åbolands dialektområde tillsammans med Korpo, Houtskär och Iniö. Där finns endast cirka 1500 invånare året runt av vilka de flesta, 75 %, är svenskspråkiga. På sommartid finns det ändå betydligt mera folk i skärgården eftersom det finns många sommarstugor och vackra småbåtshamnar där. Stugbyverksamheten och båtturismen är dominerande inom turismen som är en viktig näring i Nagu. (www.nagu.fi, 14.8.2004.)

Även om orten är liten och grannkommunerna ligger nära har Nagu sin egen dialekt som på många sätt är en arkaistisk dialekt. I målet kan man finna en del gemensamma drag med de ålderdomligaste uppländska dialekterna. (Fagerlund et al. 1992:248.) Nagumålet har akut accent som alla andra åboländska mål vilket troligen beror på finsk påverkan (Zilliacus 1992:21). Trots att det finns få invånare i Nagu har dialekten också tidigare blivit undersökt. Det har gått nästan hundra år sedan den viktigaste beskrivningen av dialekten gjordes av Janne Thurman. Andra undersökningar är en uppsats av Birgit Eriksson som handlar om ordbildningen i nagumålet och kom ut i Studier i nordisk filologi 1945 samt en otryckt ordbok av folkskoleläraren Karl Pettersson. (Fagerlund et al. 1992:244–245.)

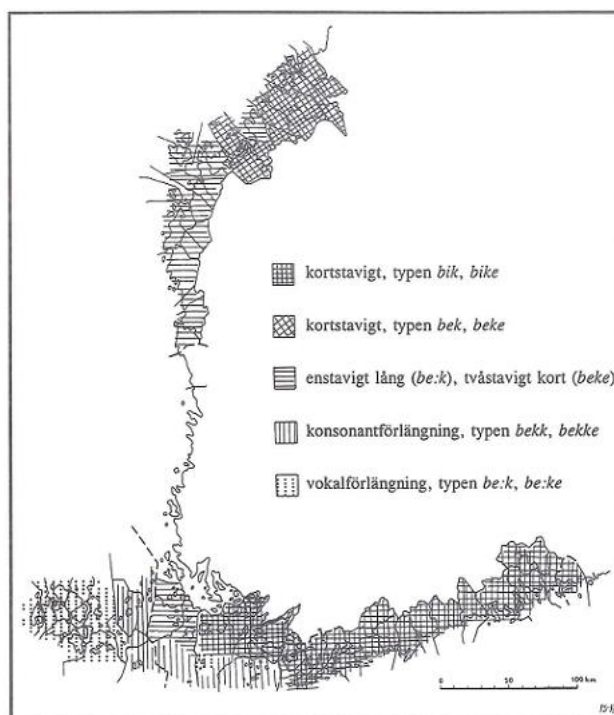
Under den nästan hundra år långa period som har gått sedan Thurmans undersökning har dialekten blivit utsatt för påverkan från många olika håll som skolor, tidningar, större rörlighet, massmedia, sommargäster och ökning av finskspråkiga invånare i kommunen. Det finns alltså en viss fara för att dialekten sakta kommer att utjämnas men man har också börjat fästa uppmärksamhet vid att dialekter är ett levande kulturarv som bör bevaras. (Fagerlund et al. 1992:244–247.)

3.1 Stavelselängden

I nagumålet kan man hitta olika stavelselängder som presenteras i detta kapitel. Först presenteras kortstaviga ord samt långstaviga ord och sedan tas upp överlång stavelse och sammansatta ord.

3.1.1 Kortstaviga ord

En av de viktigaste allmänna förändringarna i svenska språket är den s.k. stavelseförlängningen som började på 1300-talet och förvandlade språket och påverkade dess utveckling. Tidigare under äldre fornsvensk period fanns det rikligt med kortstaviga ord som innehöll endast korta ljud i ordförrådet. Kurt Zilliacus nämner som exempel orden *fara* och *vik* från denna period i sin bok om åboländska dialekter. Stavelseförlängningen ledde till att antingen stavvokalen eller den följande konsonanten har blivit förlängd i varje tryckstark stavelse. Som resultat av denna utveckling förändrades de kortstaviga *tala* och *vik* till *ta:la* och *vecka*. Stavelseförlängningen har blivit helt genomförd i det svenska riksspråket och åländskan men i åboländskan är alla typer av stavelselängd representerade. (Zilliacus 1992:11.) Gunilla Harling-Krancks karta nedanför visar hur de olika stavelsetyperna placerar sig inom det finlandssvenska språkområdet och hur typerna varierar. Exempelordet på kartan är fornsv. *bik* 'beck'.

Karta 2. Stavelsekvantiteten och vokalismen i de finlandssvenska dialekternas motsvarigheter till fornsv. *bik* 'beck' (Harling-Kranck 1998:146).

Nagumålet överensstämmer dels med de nysvenska kvantitetsreglerna, dels med fornspråket (Thurman 1929:10). I själva verket har nagumålet ännu i dag kvar de fyra ursprungliga kvantitetstyperna för tryckstark stavelse (Fagerlund et al. 1992:248). I

nagumålet betyder detta att kortstavighet finns bevarad också i enstaviga ord och så är fallet även i östra Åboland, Pargas och Kimito medan det i stora delar av landskapet är vanligt att enstaviga ord har förlängts men deras böjningsformer och andra två- och flerstaviga ord har förblivit kortstaviga. I sydligare delar av Nagu har talats utskärtsdialekter där stavelseförlängningen är mer eller mindre genomförd. Detsamma gäller också det sydligaste Korpo och särskilt Hitis. (Zilliacus 1992:11.)

Gunilla Harling-Kranck konstaterar i sina undersökningar att kort stavelse i allmänhet har förlängts i enstaviga ord, till exempel presensformen av verbet 'fara' uttalas *fa:r*, medan man i tvåstaviga ord har bevarat kortstavigheten som i infinitivform av verbet 'fara' som uttalas *fara* med kort vokal i nagumålet (Harling-Kranck 1998:153). Men man kan också finna den ursprungliga kortstavigheten i såväl enstaviga som tvåstaviga ord. I nagumålet är exempel på enstaviga kortstavingar t.ex. *skip* 'skepp', *spit* 'spett', *stig* 'steg' samt *net* 'nät', och på tvåstaviga kortstavingar t.ex. *spada* 'spade', *lesa* 'läsa', *såva* 'sova', samt *stiga* 'stege'. (Fagerlund et al. 1992:248, Thurman 1929:36.) Alla dessa uttalas alltså med kort vokal. I den äldsta informantens tal kan man hitta belägg på kortstavighet i enstaviga ord.

*11: Jo, men han gick lite pa:r tri **stig** tå han va hölld ju å stå, men han bleiv ju sju:k o, tå räkt he fjurton månad.*

På tvåstaviga ord med kortstavighet finns det flera belägg på alla informanternas tal som till exempel i meningarna nedan:

*11: Tå sa vi vi ska **fara** ti tå hos Kä:ldis vi ska **fara** ti:t tå i onsdä i onsdä eller i torsda.*

*12: Dom fick brott ti **fara** hem o Bo for, kom hem han o börja **läsa** läxor, han hadd **sita** å **läsi** läxor när, när pappa komm o pappa fråga var har du **vari** i eftermidda, nu ha ja bara **sita** hemma å **läsi** läxor sa Bo.*

*13: Först så försökt ja smy:g ett varv runt hu:se o si: om de sku va: nån **stega** som som man sku **kuna fara** opp på utan att nån märker men de fanns bara en såndä:rn liksom **brandstega** eller sådä:rn dä:r o de va rikit vi köksfönstre så de va: ingen så de va bara ti*

*gå: in o o knacka på dä:r o säga att de gick li:te på to:k nä:r ja
skö:t me pi:lbågan att tyvärr så ha:r ni en pi:l genom ta:ke e:rt.*

Som man kan se i exempelmeningarna har alla informanterna bevarat kortstavigheten i sitt tal.

3.1.2 Långstaviga ord

Det har skett en del förskjutningar i kvantitetsfördelningen i långstaviga ord. Normalt har kort vokal i fornsvenskan förlängts framför konsonantförbindelserna *rd*, *rn*, *rl* som i ord *gård*, *barn* och *pärla*. Men inom det åboländska språkområdet har vokalerna *a* och *æ* också förlängts framför *ld*, *mb*, *nd* och *ng* som till exempel i orden *ha:ld* 'hålla', *be:nda* 'bända' och *sta:ng* 'stång'. Dessa förlängningar måste ha varit vanliga tidigare i svenskan eftersom just förlängningarna i orden *hålla* och *stång* har bidragit till övergången av långt *a* till *å*. Dessa förlängda vokaler lever kvar i åboländska dialekter även om de i centralsvenskan har blivit förkortade senare, men också dialekterna har börjat visa tendens till vokalförkortning som har spridit sig från centralsvenskan och Åland till mellersta och östra Åboland samt västra Nyland. (Zilliacus 1992:19.)

I nagumålet har den långa stamvokalen bevarat sin ursprungliga kvantitet framför *m* som i orden *ru:m* 'rum' och *ti:ma* 'timme' (Fagerlund et al. 1992:249, Zilliacus 1992:19). Enligt mitt material använder den yngsta informanten inte mera den ursprungliga kvantiteten. I materialet finns det belegg på ett sådant ord endast i den yngsta informantens tal i meningen:

*I3: De va brått för att Kasper Kasper sku koma in ti Åbo rikit
dä:r om **en timma** sku han start inåt att de sku va: viktit fö de
va: ju fre:da eftermidda.*

Han använder inte mera ordet med lång stamvokal utan med kort.

Långt *a*-ljud har i allmänhet övergått till *å*: i nagumålet i enlighet med högspråket. Verben *sta:* 'stå' och *ga:* 'gå' utgör undantag i dialekten (Fagerlund et al. 1992:249). I mitt

material finns de belägg på detta i den äldsta informantens tal i ordet 'gå' vilket han uttalar *ga:* i de följande meningarna:

*I1: Efter att dom kom heim dom kom heim o **ga:** 'n, så gick han kråå Isac rikit ry:slit.*

*I1: Vi kom **ga:endes** förbi Krobroan.*

De två yngre informanterna säger alltid 'gå' och 'stå' i enlighet med högspråket.

*I2: "Jo men du ska **gå:** lite försiktigt", sa 'n "du kan föli mina spårr de e lite svagt", sa 'n.*

*I2: Ja rå:ka nu **stå:** i de riktningen ja o så tryckt han av o så smäld de.*

*I3: Man kund ju int **gå:** å sova heller.*

*I3: "Nu jävlar e de jakt", när hundana **stå:r** o skäller på nån mordhund.*

3.1.3 Överlång stavelse

I fornsvenskan förekom också överlång stavelse som är en kombination av lång vokal och lång konsonant vilket är främmande för riksspråket (Zilliacus 1992:20). Man kan också finna exempel på denna överlånga stavelse i nagumålet. Exempel på ord som har överlång stavelse är t.ex. *eild* 'eld' och *geisp* 'gäspa'. (Fagerlund et al. 1992:248.)

Exempel på detta finns i den andra informantens tal i ordet *floisk* 'slask'. Där använder han en diftong i kombination med en lång konsonant i den följande meningen:

*I2: De va ungefär tjugo centimeter sådärnt **floisk** snö på vä:gen rikit så dä floska.*

Det finns också belägg på överlång stavelse i ordet *do:tran* 'dotter', som de två äldsta informanterna använder i meningar som:

11: Jo, han va gift från Sydergårs han o o do:tran e: ju i Jakobsstad än.

12: Do:tran ju.

3.1.4 Sammansatta ord

I åboländskan, och också i nagumålet, finns det vokalförkortningar i en stor del av de sammansatta orden. De har skett antingen i förleden eller i efterleden beroende på tryckfördelningen. Sådana förkortningar finns till exempel i orden som *botus* 'båthus', *forstu* 'förstuga' och *föus* 'fähus'. (Zilliacus 1992:19.) Till exempel på väggen på Gullkronas båthus i Nagus södra skärgård står det skrivet *botuse* enligt dialekten. Både informant 1 och informant 2 använder ordet *föus* i sitt tal och den äldsta informanten använder också ordet *forstu* 'förstuga' i sitt tal medan informant 3 säger *bo:thu:se* med ett hörbart *h* i mitten av ordet. I de följande meningarna kan man se exempel på dessa.

11: Int tro ja att åter en som pappa o dy:likena visst hu mang koner he va i föuse.

11: Så va dom o sang för 'an på på dehä:r, ja he va int tenn som tenn förstukamarn va:.

12: Ja fråga om koen blev frisk o han sa ju men sen va han ti föuse o mamma va där o han hadd int sagt ett ord.

13: Båthu:se, int vet ja va de någo tolv gånger sjutton meter eller någo sådä:rnt.

3.2 Vokalerna

I detta kapitel presenteras korta och långa vokaler och hur man använder dem i nagudialekten. Jag tar också upp olika diftonger och trycksvaga vokaler samt synkope och apokope.

3.2.1 Korta vokaler

Kort a har oftast förlängts till långt *a* som sedan deltog i övergången från långt *a* till *å* i vissa ord. Men överallt i Åboland är kort *a* bevarat som ett vanligt finlandssvenskt *a* vilket förekommer till exempel i orden *abbor* 'abborre' och *basto* 'bastu'. I mitt material använder den äldsta informanten kort *a* i orden *mang* 'mång', *langt* 'långt', *naga* 'något', *nager* 'några' och *gang* 'gång' och också ordet *bastu* förekommer i den yngsta informantens tal. I sådana kortstaviga ord som slutar på ändelsevokalen *-u* har föregående kort *a* tilljämnats till kort *æ*. Enligt Zilliacus har företeelsen belagts i alla delar av Åboland men endast i vissa ord som *lædu* 'lada', *snæru* 'snara' och *trænu* 'trana'. Han konstaterar ännu att orden skulle ha förlängts till *læ:do* och *snæ:ro* i Hitis och södra Korpo och Nagu som i åländskan. (Zilliacus 1992:25.) Enligt det jag själv har hört användas i Nagu tyckte jag att ordet *læ:do* lät främmande och efter att ha talat med personer på Storlandet i Nagu och på Löckholm, som uttalas *löckholm*, i Nagus södra skärgård samt hitisbor fick jag veta att man inte säger 'lada' med långt *æ*-ljud utan med kort, alltså *lædu*. Zilliacus tar upp den här formen endast i samband med en karta på sidan 26 och konstaterar där att det längre uttalet förekommer sporadiskt i Nagu. I mitt material förekommer ordet *lædu* 'lada' i den andra informantens tal med kort *æ*-ljud till exempel i följande mening:

I2: Ja fråga: "finns de inga fler lædun?" "Näi", sa hon men de va mång lædun så ja visst förbanna int var ja sku sväng ov men i alla fall så svängd ja vi rätt lædu.

I nagumålet finns också **kort ä/e** bevarat i vissa ord. När ljudet har bevarats som kort har det fått växlande kvaliteter mellan *æ* och *e* i olika delar av Åboland när det står i olika ställningar. I Nagu har man observerat relativt öppet *æ* som i Iniö, Houtskär och södra Korpo, medan uttalet är relativt slutet i östra Åboland. Det öppnare uttalet är överallt det vanligare före *r* och tjockt *l*. Zilliacus ger som exempel orden *bära* och *stjäla*. I Nagu, som i alla åboländska socknar, hittar man belägg på att *æ* har labialiserats till *ö*, åtminstone framför *l* och *m* som i orden *sjölv* och *sjömmas*. (Zilliacus 1992:27.) I mitt material uttalas *æ* som *ö* i de två äldre informanternas tal i ordet *sjölv* 'själv' i vissa fall som till exempel i meningarna:

*I1: "Ja skäms så", sa: 'on, "ja ha svå:rt ti mö:t folk", sa: 'on, "no fö va: tå tå?" " no fö hantä sa:tans Kosti", sa: 'on " no va ha 'n gjo:rt då?" " no he, he hämta hem oss ... et cetra et cetra", sa: 'on "ja skäms så på folka", sa: 'on, ja kan int, int sku nån mänska vila ve:t att tu sku int vila pra:t om sta:na **sjölv** å pra:ta.*

*I2: På hemvägen sen så fo han in ti Hangslax centraln dä:r o dä:r satt Renvall i telefoncentraln dä:r på Hangslax o så frå:ga han åt henne att om hon kom ihå:g vem som hadd ringt o vi hadd tretton ti telefonnummer den tiden o så sa Renvall att "ja tro:r int att de ha ringt nån ti tretton ida: ja int", sa hon, "jo-o men ja svara no **sjölv**", sa pappa "no ve:t ja nu att de ha ringt no ja svara då **sjölv**".*

Men de bägge äldre informanterna använder också *själv* i vissa fall och den yngsta informanten säger genomgående *själv* som i den följande meningen:

*I3: Men att ro:lit va de o i höst ska vi hoppas att de bli: lite kni:psjytte pra:ta i alla fall me: i Löckholm men dedä:ran, man få: ju altti si: de e ju så att de ska passa så att de passar fö Tede o fö mej **själv** o att inga hans morsa o farssa e u:te o för att då bli:r de no lite trångt ti sova o vara sådä:r, de e ro:ligare nä man e sådä mera fö sej **själv**.*

Det förekommer sammanlagt 18 belägg med olika varianter av ordet *själv* i materialet. Diagram 1 visar hur de är fördelade mellan de olika informanterna.

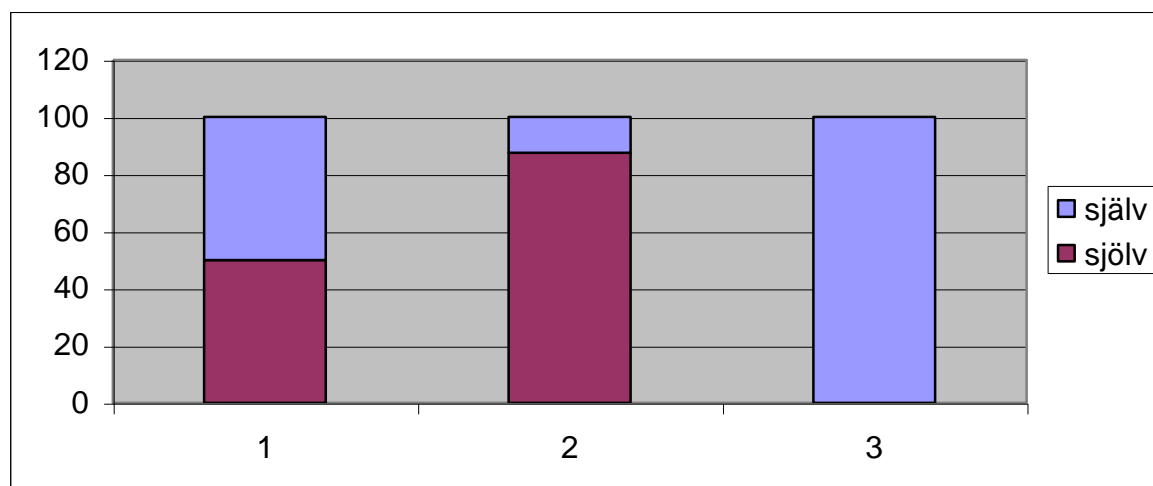

Diagram 1. Labialisering av æ till ö i ordet 'själv'.

I den äldsta informantens tal finns det endast två belägg på ordet *själv*, det ena uttalas *själv* och det andra *sjölv*, i den andra informantens tal finns det däremot sammanlagt åtta belägg på detta ord av vilka ett uttalas *själv* och resten *sjölv*. I den yngsta informantens tal förekommer det också sammanlagt åtta belägg på ordet *själv* och alla de uttalas utan labialisering. Den yngsta informanten använder däremot ordet *köldn* 'källden' med labialisering till ö.

För att kunna återge skillnader i skrift och i ljudens uttal används det här landsmålsalfabetet som är ett ljudalfabet utarbetat av Johan August Lundell. Kort *o* här är kort högsvenskt *å* som förekommer på svenska i ordet *hopp*, på engelska *boy* och på finska *polku*, *u* är lika med europeiskt *u* som är ungefär som rikssvenskt kort *o* som i ordet *dum* med dialektalt uttal, **u** betecknar finlandssvenskt och norskt *u*-ljud som är slutet och rundat mellantungsvokal och förekommer till exempel på finlandssvenska i orden *hus*, *stuga*. (Harling-Kranck 1998:12–13). **Kort o/u** har bevarats regelbundet oöppnat i Åboland före kort konsonant följd av *-u* eller *-i*. Detta förekommer till exempel i ordet *stugu* 'stuga' i nagumålet. Ljudkvaliteten är vanligen **u** men i Nagu och i Korpo ofta *u*. Det här *u*-ljudet står på gränsen mellan vårt och europeiskt *u*. Den yngsta informanten uttalar ändå ordet *stuga* med långt **u** i materialet i enlighet med högspråket medan man kan höra den andra informanten använda varianten *stugu* med kort *u*.

*I3: Vi va hi:t ti **stu:gan** då o dedä:ran vi hadd ju pra:ta om de när vi hadd vari på nån tä:vlingsre:sa o om den hä vårjakten då de e ju speciellt.*

*I3: Så kom Edde opp o opp me efter en sen o sa: ja att vi ha:r no såhär såkallat batuband som man kan lappa sådä:nt ta:k me: som vi hadd drai hä:r runt skorsten här på **stu:gan** just att så va ja hem efter de sen o så lappa vi ta:ke o han va nöjd me de o ja va nöjd me de o.*

Kort *o/u* har vanligen öppnats till kort *o* före konsonant följt av *-a*, till exempel i ordet *lova* 'lova'. (Zilliacus 1992:28.) Den yngsta informanten använder kort *o* i ordet *bilbåge* som i meningen:

*I3: Så sto: vi o skö:t pi:**lbågan** liksom o så att pi:lan sku träffa de dä: O:e i God Jul o dedä:ran så blev de ju stå: dä: tavlan så de va ro:lit på de vi:se så att man så: att träffa man men så fo: ett skott li:te snett o så landa så va de liksom de va en skarv mitti den dä: tavlan att de va: som två: ta:vlor fast i varandra to: de ju i skarven o så fo: ju hela den dä: jä:vla ta:vlan i bi:tar.*

Kort *u* har vanligen bevarats öppet före lång konsonant eller av annan konsonant följt *g*, *l*, *n* och *ng* som i orden *hugga*, *full* och *brunn*. Ljudkvaliteten är vanligen **ʊ** men också kvaliteten *u* förekommer i mellersta och södra Nagu samt Korpo. I Nagus södra skärgård som också i sydligaste skärgården i Korpo har *u* före långt *l* och *n* fått ett spetsigt uttal i orden som *fullt* och *under*. (Zilliacus 1992:28–30.) I mitt material kan man hitta exempel på öppet uttal av kort *u* med kvaliteten *u* till exempel i de följande meningarna:

*I1: Hon hadd ... sådä **full** tå man träd in så hjärta gick på de sätte att man känd hjärta o så ... o **lungor** o alttiho:p hela va som va som en **svullo** inga på he sätte att den kalvin hadd vänd sej på sätt.*

*I2: De fanns två två kassetter en tom som va i o en **full** som va i hölstre o vi lekt nu me den dä: tomma o sikta o skjö:t.*

*I3: Så to: man ju **full** fa:rt o så hå:rt man bara kund tills man kom di:t som som den hä:r öppna spisen e: o dä:r slo: man altti tvä:rbroms i dro: liksom kässäri.*

I största delen av Åboland som också i Nagu har övergång till *o* allmänt skett framför övriga långa eller av annan konsonant följda konsonanter som till exempel i *gobbe* 'gubbe' och *opp* 'upp'. Men uttalet i norra och mellersta Korpo avviker från detta eftersom man där säger **ʷ***pp*. I norra Nagu är uttalet likadant med Korpos i ordet *buske* där stamvokalen är bevarad som **ʷ** eller ställvis *u*. (Zilliacus 1992:30.) Alla tre informanterna använder genomgående *opp* 'upp' i sitt tal som till exempel i de följande meningarna:

*I1: Te-tegels, ja ha tänkt på, tegelsga:tan gatan fem, finns he en penna så skri:v **opp** he ja.*

*I2: Så lada dom under en stor alrot minkrut då hadd knallar o, o så tänd dom på, hadd stupintråd o tänd på o sprang **opp** ti sko:gen o när dom vakta ner mot sjön så såg dom att pappa kom gåendes längs me iskanten men ingen vå:ga ro – vå:ga, ingen vå:ga säj, ro:p åt honom att de just sku smäll int utan han gick o han kom just en tjugumeter förbi så flög den dä: alen **opp** i luften.*

*I3: De lyckas aldri me farsan fö han e altti så myky på sin vakt liksom när de e på första första april så han brukar no skratt redan när man ringer **opp**.*

Men i ordet 'gubbe' använder ingen av informanterna öppnat uttal utan alla tre säger 'gubbe' med oöppnat kort *u*. Exempel på detta finns i meningarna nedan.

*I1: Både Anders, **gubbin** o hon, do se:nare.*

*I2: Gunvors **gubbin**.*

*I3: Farsan sa: att de hadd komi någo liksom sådä: äldre eller någo **gubbar** di:t o si: sen liksom att att "mitenköhän toi poika niinku kestää ne paineet nyt viimeisel kierroksella" o så skö:t man fullt i de sista varve ännu.*

Kort i har i kortstaviga ord i allmänhet öppnats till **kort e** i svenskan vilket vanligen har skett i samband med förlängning. Kort *i* har också blivit *e* framför vissa långa konsonanter på många håll, men i stort sett har ljudet bevarats i åboländska, bortsett från att uttalet i södra och västra Åboland har stark tendens till öppning av vokalerna. (Zilliacus 1992:30.)

I sådana ord som ursprungligen är kortstaviga och slutar med *-i* eller *-u* som *finu* 'fena' och *viku* 'vecka' är *i* oftast bevarat i Nagu. I utskären i södra Nagu och Korpo kan man hitta belägg för *fe: no*. *I* har oftast bevarats också i andra kortstaviga ord i östra Åboland fram till Nagu. Men på andra håll, också i södra delar av Nagu har det i många fall öppnats till *e* både i enstaviga och tvåstaviga ord som slutar på *-a*. Kort *i* finns vanligen kvar oöppnat framför lång konsonant i stora delar av Åboland och så är fallet också i centrala Nagu. (Zilliacus 1992:31–34.) Till exempel informant 3 använder både alternativet *fe: na* och *finu* i sitt tal när han tillreder kumminsflundror och informanterna 2 och 3 använder ordet *viku* i sitt tal. Den äldsta informanten säger också *viku* 'vecka' samt *liva* 'leva' och den andra *vita* 'veta', de båda använder också orden *sigla* 'segla' och *skipar* 'skeppare' med kort *i* och den äldsta också ordet *arbita* 'arbeta'. Också den yngsta informanten använder kort *i* i ordet *vila* 'velat' i stället för långt *e*. De alla tre har alltså bevarat kort *i* i vissa fall som meningarna nedan visar.

11: Dom ärvt ju hennars släkt dom testamentera bort allt stösta deiln o köpt gårnd men nittonhundrafjorton den trettonde så såld'n gårdn på Finnby på ett jävla pri:s o fo: ti Åbo o sku liva på räntona o le:vd väl så kom ju världskri:ge sen o pengana fo: åt helvete.

*11: Vi vi **arbita** me den dä: ko:en, vi **arbita** ti slu:t fick ja u:t he tä: monstre sen o o efter en efter en efter en pa:r **vikur** så så så va de hästen som ja så:ld åt åt som vi så:ld åt östegå:rdn.*

*12: När vi kom tiba:ks de börja va ljust då så såg vi om vi sku ha sparka hundra meter till så sku vi ha sparka rakt ti öppna vattne o då sku ingen ha **vita** vart vi va ingen vist vart vi va på väg, dä va inga spår o ingenting nånstans.*

*13: De va också e:n Tunturi en såhä:rn som man hadd liksom altti **vila** ha: sitt liksom i tidningar o sådä:nt o o ja tro: de va: nä: ja fylld sju de den sommar som ja börja skolan.*

Också **kort y** har i regel öppnats till **ö** i svenskan. Det har skett dels i gammal kort stavelse och dels framför vissa långa konsonanter. Men i största delen av Åboland har man bevarat kort y i kortstaviga ord som slutar med *-i* eller *-u* som i orden *mytji* 'mycket' och *nytijl* 'nyckel'. Kort y har bevarats också i långstaviga ord i centrala Nagu som också för det mesta i Åboland till exempel i orden *bygga* 'bygga' och *byssso* 'bössa'. Däremot har språket i södra Nagu öppning till *ö* både i kortstaviga och långstaviga ord. (Zilliacus 1992:36–37.) Man kan hitta belägg på kort y i mitt material hos alla informanter både i kortstaviga och långstaviga ord. Ett exempel på ett kortstavigt ord med kort y är ordet *myky* 'mycket' som förekommer hos dem alla tre.

*I1: Slockna, de va så **myky** vattn ovapå lju:se.*

*I2: De hadd kommi så **myky** snö att de va spårfört så man såg man såg liksom vem som hur man hadd gått.*

*I3: Ja använde den **myky** u:te också o sen när dom inga haft allti på dä: på Pelles på den dä: le:ksa:ksaffären reservdelar så fick man fara ti ti Hankkija i Åbo.*

I långstaviga ord förekommer kort y i orden 'tröska' och 'bössa'. Den äldsta informanten säger *tryska*, andra informanten säger *bysson* och den yngsta *byssan* som visas i de följande exempelmeningarna.

*I1: På hö:sten så **tryska** dom o o dehär o på hö:sten **tryska** o så ba:r dom rå:gsäckar dom hadd lyfta på nån rå:gsäck o han va ju starker o dy:lit.*

*I2: Så drog vi av me snö:r o björken brast där som **bysson** va fastbundi o de enda som vi hitta av **bysson** va kolve som kom ner efter en liten stund i bärje där som vi sto.*

*I3: Jani som hadd lärt sej då att man fick inga skju:t så han satt i lugn o ro: han men Tede reiv ju **byssan** ur handen på han o rappa två skott efter.*

Den äldsta och också den andra informanten använder kort *y* också i början av orden istället för *ö* till exempel i meningarna:

*I1: Tå 'on sku fåla så va hull e på ti bli li:kadan va va 'n dö:födda föle o o **ypin** tarmar o allt va fram o de fo: på så efter en en må:nad så hadd hadd hadd Kälidingen en likadan ko:.*

*I2: De e så strömt, de e strö:ma där så att vattne va **ypit** dä va inga vi vist att där e inga is där int.*

*I2: Me sama ja **yppna** dörr så kom Micka mot o hoppa opp o slika mej i ansikte så ja kund inga kund ja va arg på hon sen ja int.*

Däremot har de två äldsta informanterna öppning till *ö* i ordet *körka* 'kyrka' vilket kan ses i meningarna nedan.

*I1: Tå nä ja kom från **körkan** så mött vi Granlunskan hon hadd eit va: va vatuämbar i va:r hand.*

*I2: Ja va opp ti **körk**gå:rdn klockon fy:ra på ju:lasafton men ni hadd just fari därifrå:n då?*

3.2.2 Långa vokaler

Övergången från fornsvenskans **långa a** till *å* som blev fullbordad i det centrala Sverige i slutet av 1300-talet har också genomförts i Åboland. En del av de åboländska förlängningarna av *a* framför olika konsonantförbindelser har synbarligen skett innan *a* blev ersatt av *å*. I Åboland har kort *a* i regel förlängts och det har övergått till *å* framför *rd*, *rn* och *rl*, som till exempel i orden *gård*, *bå(r)n* 'barn' och *Kå:lvagnen* 'Karlavagnen'. Men långt *a* har bevarats bland annat i samband med konsonantförbindelserna *ld*, *nd* samt *ng*, som i orden *ha:ld* 'hålla', *ha:nd* 'hand' och *sta:ng* 'stång'. I dessa ord har förlängningen tydligt skett senare, efter det att övergången från långt *a* till *å* har varit fullbordad och upphört. Ett exempel på detta är ordet *mångfålla*, som betyder bladmage hos ko som har former på *-fa:ldon* både i västra och östra Åboland. (Zilliacus 1992:41.) I Nagu uttalar man ordet enligt Zilliacus uppteckningar *mang* + *falldo* vilket betyder att här har man inte

förlängt *a*:et (Zilliacus 1992:18). I mitt material förekommer det långt *a* i ordet *sta:na* 'stanna' i de två äldsta informanternas tal till exempel i de följande meningarna.

11: Int sku nån mänska vila ve:t att tu sku int vila pra:t om sta:na sjölv å pra:ta.

12: Ti slut så hadd pappa stanna o så hadd han sta:na o vi:sa 'n me fingre på den dä den dä tärriern o då hadd den då hadd den dä danskadoggen svängt om o börja spring efter 'n.

Långt *å*-ljud har ett annat ursprung i en del av svenskans ord. I orden som *spår* och *råg* har förlängningen uppkommit genom förlängningen av gammalt kort *u* eller kort *o* men ändå stavas de med *å*. Sådana ord är också *son* och *moln* med flera andra. (Zilliacus 1992:41.)

Uttalet av förlängningen av kort *u* och kort *o* till långt *å* har i västra Åboland utvecklats till två skilda *å*-ljud. Det ena är mera slutet och litet *ω*-haltigt *å*. Det har uppkommit ur *a* som i orden *båt* och *måndag*. Det andra är mera öppet och finskt *o* som i orden *kol(et)*, *råg* och *son*. De här formerna finns enligt Zilliacus åtminstone i Iniö och Houtskär och utgående från enstaka anteckningar har skillnaden mellan slutet och öppet *å* tidigare funnits även i Korpo. I Pargas har det långa *å*-ljudet däremot regelbundet fått ett slutet uttal som närmar sig *ω*-ljudet medan ljudet i Hitis och Kimitosocknarna har genomgående diftongerats till *ωo* eller till *ωa*. (Zilliacus 1992:41–42.)

Långt *a* som har uppkommit senare genom en förlängning och som förekommer till exempel i orden *ba:r* 'barr', *ha:ld* 'hålla' och *bla:d* 'blad' har normalt bevarats som vanligt finlandssvenskt *a*. Hos äldre talare i Nagu samt i Iniö, södra Korpo och Hitis har man ofta observerat en dragning mot rikssvenskt *å*-haltigt långt *a*. (Zilliacus 1992:42.)

I Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö har **långt *o*** vanligen kvarstått medan det gamla långa *o*-ljudet som har bevarats eller uppkommit genom förlängning av kort *u* framför bland annat *rd*, *m*, *st* i sådana ord som *bord*, *horn* och *ost*, har allmänt i svenskan utvecklats till ett slutet långt *ω*-ljud. I Pargas, Kimitosocknarna, Hitis samt ställvis i den södra utskärgården har det långa *o* däremot diftongerats till ett *ωo* eller *ωω*:. Också det långa *o*-ljud som har utvecklats genom förlängning av kort *o/u* har samma odiftongerade kvalitet som det *o*-ljud som förekommer i västra Åboland till exempel i orden *skω:rna* 'skurna' och

lɔ:n 'lugn'. Men när långt *o* står framför en vokal har ljudet ofta utvecklats till ett *ɔv* eller liknande till exempel i *rɔvvæn* 'höften' och *Glɔvvæ* 'Gloet'. (Zilliacus 1992:42.)

Mot slutet av medeltiden fick *u*-ljudet i svenskan sin grundkvalitet och det **långa *u***-ljudet har i allmänhet också bevarats, men i några ord av viss typ har det utvecklats redan tidigt till slutet *ɔ*. Även i åboländska har man i regel bevarat långt *u*-ljud som sådant, men särskilt i Hitis samt i den sydligaste skärgården har det vanligtvis blivit diftongerat till *yu:* eller *öu:*. Detta förekommer till exempel i orden *nyu:* 'nu' och *yu:t* 'ut' enligt Zilliacus anteckningar. I Houtskär har långt *u* övergått till *y* framför *m* och *p* medan *u* vanligen kvarstår i Iniö med några undantag efter *j* då det har övergått till långt *i*. (Zilliacus 1992:42.)

I olika delar av det svenska språkområdet har de **långa *ä***- och ***e***-ljuden haft växlande utvecklingar. Långt *e* har ofta övergått till *i* framför en vokal som till exempel i ordet *si:* 'sea'. Långt *e* har också övergått till *i* i orden som *tri:* 'tre' och *fri:dag* 'fredag'. I Åboland har olika dialekter haft olika utvecklingar som beror på åldersskikt inom dialekternas ordförråd. I nagudialekten har långt *e* övergått till *i* just i orden *si:* 'sea' och *tri:* 'tre' men åtminstone de två yngsta informanterna uttalar ordet 'fredag' med långt *e* enligt materialet. Exempel på detta finns i meningarna nedan.

*I1: Men nä ja sku vila ha reida på fara si: på på morfars ställe
ja, ja fick ju veit att 'n, han e från Nousis.*

*I1: **Tri:** ba:rn o så Edit.*

*I2: Sku vi int ha så brott så sku ni hinn fa å si: ännu men om ni
e rikit e snabba på så så kan ja vänt en minu:t sa ja så öppna ja
dörrn o so fo:r dom allihop dit in å lu:ra.*

*I2: Ju, men ja har, ja har, **tri, tri** äpelbagelser, så ta vi nästan o
firar nästan **fre:daskväl** me här.*

*I3: Thomas frå:ga att va sa:tan va håller du på me du som ska
lådas va: lite landslagsskytt o sådä:nt så svara han bara att hur
fa:n ska man ska man kuna träffa någo när man skju:ter när
man **si:r tri: tri:** liksom ko:rn.*

*I3: Dedä:ran stackarn kom **fre:dakväll** ner körandes o sen fo:
vi på lö:rda dagen så fo: vi u:t ti Löckholm.*

Vanligtvis har ljuden i åboländska förenats i ett långt ljud som närmar sig ett *e*-ljud som i *kne*: 'knä' och *tje:ldo* 'källa'. I nagumålet heter 'källa' ändå *ke:ldo* med hårt *k*. Åtminstone informant 2 använder detta ord med hårt *k* medan den yngsta informanten uttalar det med ett *tj*-ljud. Inom det åboländska språkområdet finns också ett tydligt avvikande långt *æ*-ljud som förekommer på olika håll och som är ett resultat av yngre förlängning i ord som *mæ:g* 'mig' och *sæ:mber* 'sämre'. Detta öppna *æ*-ljud har påträffats även i Nagu, Pargas och Kimitosocknarna. (Zilliacus 1992:44.) Den äldsta informanten använder ordet *mæ:g* 'mig' i sitt tal medan de två andra uttalar ordet *mej* i enlighet med högspråket. Men den andra informanten uttalar ordet 'sämre' *sæ:mber* medan den äldsta igen säger *sämre*.

Som slutsats av olika former konstaterar Zilliacus att tidigare förlängt *ä/e* har blivit långt *e* i västra Åboland medan det i östra Åboland har utvecklats till *iæ*, men det senare förlängda *ä/e* har kvaliteten *æ* i de västra delarna av Åboland och ganska slutet *e/æ* i östra delarna av området (Zilliacus 1992:45).

Framför "tjockt" *l* samt *r* har långt *ä/e* normalt mer eller mindre öppen *æ*-kvalitet till exempel i orden *bär*, *där* och *ffärd*. Trots *r* eller "tjockt" *l* har ljudet ett påfallande slutet uttal i Houtskär, Iniö och delar av Korpo. (Zilliacus 1992:45.) Den äldsta informanten uttalar namnet på en ö, 'Själö' *Sjæ:lö* med öppet och långt *ä*-ljud även om det inte uttalas så i standardspråket. Där förekommer långt *ä/e* med mera öppen *æ*-kvalitet framför "tjockt" *l* som i följande mening.

II: Fina va sköterska ja på Sjæ:lö, Sandysyster, o dehä:r o Anna åter, he va en ry:sli skanda:l den ti:den, hon fick en, hon fick en flicka ogift.

Som i svenskan i allmänhet har man också i åboländska dialekter bevarat **långt i**. Långt *i* har inte blivit utsatt för någon diftongering, men i västra Åboland har ljudet framför en vokal utvecklats till *ijj*, till exempel i ordet *rijjan* 'rian'. Också gammalt **långt y** har normalt bevarats inom det åboländska språkområdet och förekommer i orden *byta* och *styra*, men samma ljudkvalitet har också uppkommit av äldre *iu* eller *io* som i orden *bryta* och *klyva*. Men som det långa *i*-ljudet har också det långa *y*-ljudet utvecklats särskilt i västra Åboland till *yjj* före vokal, till exempel i *byjjin* 'byn' och *skryjjo* 'ensam ejderhona'. I Iniö har däremot både långt och kort *y* påverkats av den åländska delabialiseringen till *i*

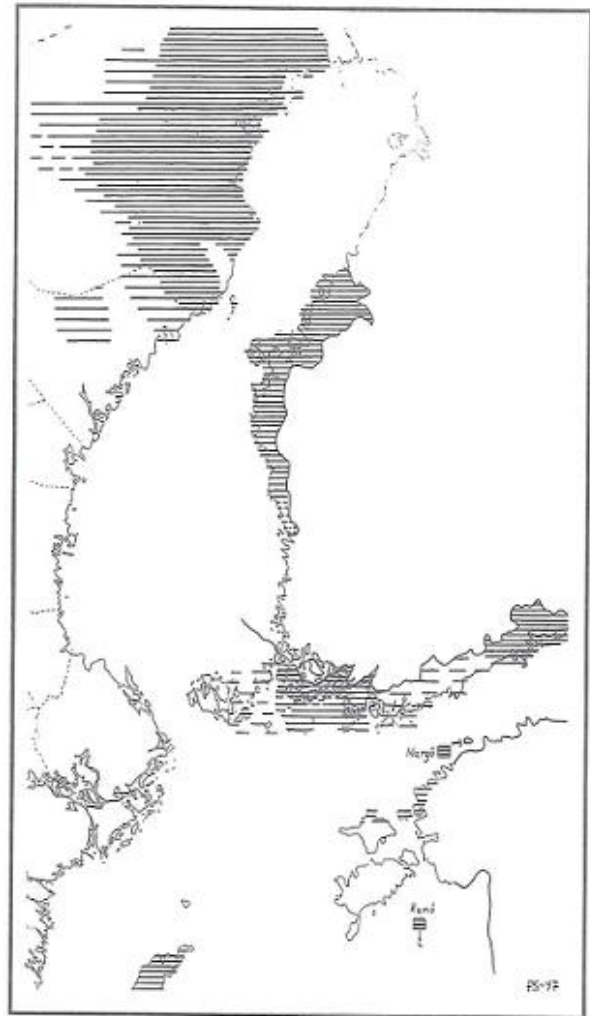
och till exempel i Karuna har man observerat en dragning av långt *y* mot *u*. (Zilliacus 1992:45–46.)

Till exempel i ord som *föda* och *söka* kvarstår det gamla **långa ö**-ljudet som har regelbundet bevarats i svenskan. Också sådana ö-ljud som har utvecklats av äldre *io* som i *sjö* och *snö* har anslutits till långt ö. I västra och mellersta Åboland, i området som sträcker sig från Nagu till Iniö och Pargas, har ljudet bevarats som sådant men framför *r* och ”tjockt” *l* har ljudet fått en sluten kvalitet i Iniö och Houtskär. Ljudet har däremot diftongerats till *yö* eller *yö:* i östra Åboland och i Hitis samt utskären ofta till *uö:*. (Zilliacus 1992:46.)

3.2.3 Diftonger

De nordiska språkens primära diftonger som förenklades till långa vokaler, till monoftonger, i det centrala Sverige på 1200-talet har också dels monoftongerats i nagumålet men dels lever de kvar som diftonger. Urnordiskt **ai** motsvaras alltid av diftongen *ei* i nagumålet som i *stein* ‘sten’ och *heim* ‘hem’, medan **au** representeras av diftongen *öu/öy* respektive monoftongen *ö:*. (Fagerlund et al. 1992:248.) Urn. **au** lever ofta kvar som *öu* framför ”tjockt” *l* och *r* i nagumålet som i orden *böul* ‘böla’ och *möura* ‘myra’ (Thurman 1929:57, Fagerlund et al. 1992:249). Men i många ord har diftongen *öu* i allmänhet kontraherats till långt *ö* såsom i riksspråket. I nagumålet hittar man diftongen *öu* också i ordet *göut* ‘göt’ som används om ”halvvuxet barn”. (Zilliacus 1992:48.)

Också diftongen **öy** förekommer i nagumålet som i orden *höy* ‘hö’ och *röyk* ‘rök’. Men av många orsaker har diftongen kontraherats till långt *ö* i flera fall. I gengäld har vissa ord med ursprungligt *öu* börjat uttalas med *öy*. (Zilliacus 1992:48.) På kartan på följande sida kan man se var de fornspråkliga diftongerna ännu finns bevarade. Glesare skraffering på kartan anger färre diftongformer men inom nagumålet är skrafferingen tämligen tät.

Karta 3. Bevarade fornspråkliga diftonger
(Harling-Kranck 1998:144).

I mitt material förekommer ganska ofta diftongen *ei* medan de inte finns många belägg på andra ursprungliga diftonger. Sammanlagt finns det 123 belägg på diftongen *ei*. De flesta av dem, allt som allt 90 stycken finns i den äldsta informantens tal. I den andra informantens tal finns det 26 belägg och i den yngsta endast 8 stycken, vilket man kan se i diagrammet på följande sida.

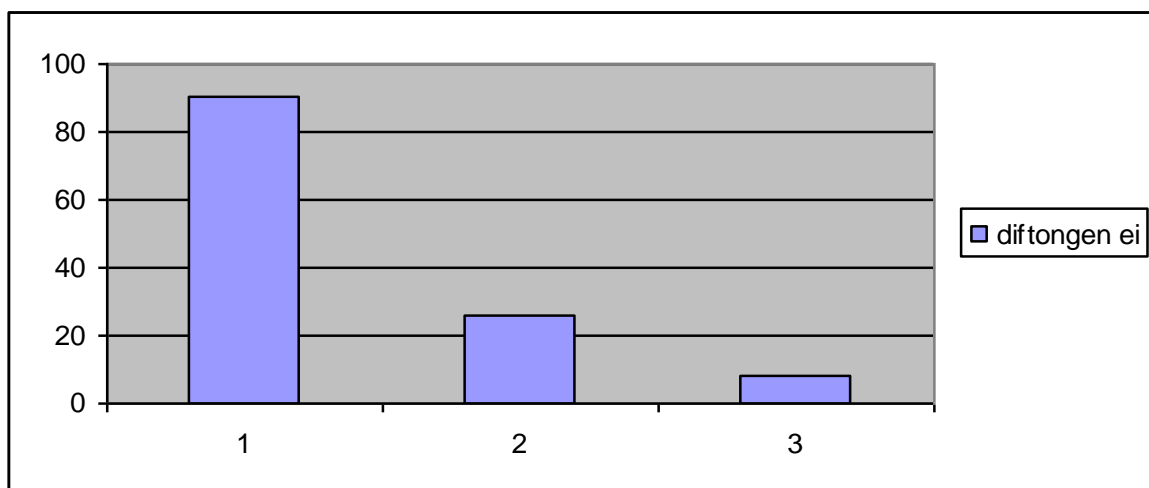

Diagram 2. Förekomsten av diftongen *ei*.

Den äldsta informanten använder diftongen *ei* ganska regelbundet i vissa ord som till exempel i *heit* 'hette', *veit* 'vet' och *bleiv* 'blev'. Diftongen *ei* i ordet *bleiv* 'blev' är dock inte en ursprunglig diftong utan ordet är ett medeltida lån från tyskan. Den äldsta informantens sammanlagt 90 belägg är fördelade på 26 olika ord. Den andra informanten använder inte diftongen *ei* lika regelbundet utan hans 26 belägg är fördelade på 19 olika ord. Den yngsta informantens 8 belägg är fördelade på 6 olika ord som presenteras i diagrammet nedanför.

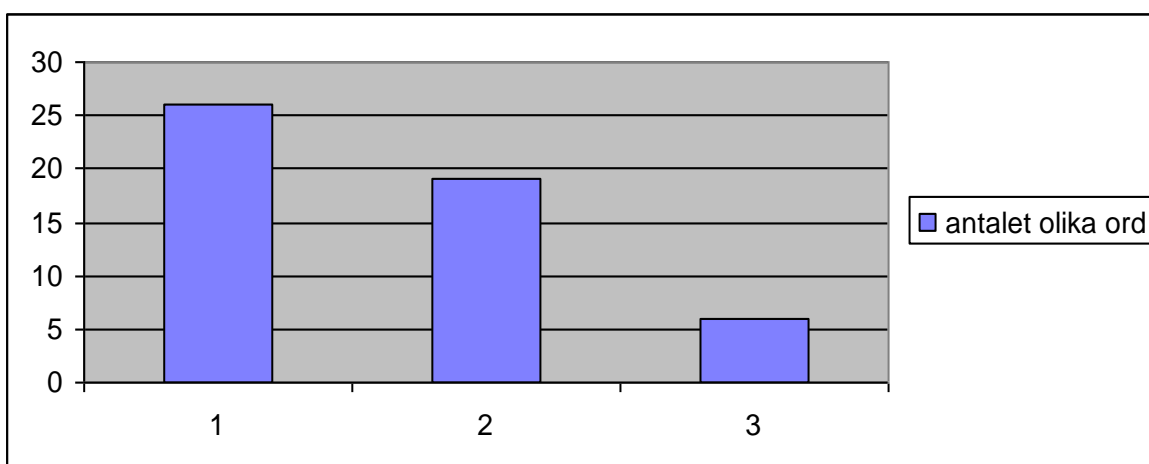

Diagram 3. Antalet olika ord där diftongen *ei* förekommer.

Som man kan se i diagrammet har användningen av diftonger sjunkit med tiden men ändå finns det diftonger kvar i några ord. Informanterna använder diftongen *ei* till exempel i följande meningar:

11: Käliding Pettersson o Eikholmskan o så va dä ein som bleiv gamalpi:ga eller två som bleiv gamalpi:ga men ein fick en, ein fick en flicka.

12: O den va no en fin hund den men men no ja sa altti att den aldri gjord någo illa hemma ja men efteråt när ja tänker på allt va den gjord så gjord den fö tusentals mark skad, illa, när den tugga sönder skor o klockor o va den no shouva me men den dog sen den fick någotslags sjukdom o do: o no hadd man ju lei-lessamnt som nästan som efter en männska när den dog, leisamnt, leisamnt.

13: Så to: ja en plastkass sådä:rn genomski:nli liksom som ja no klipt opp på någo vi:s att de no så: lite vättigare u:t så tejpa ja fast den sen me såhä: isole:ringstejp på fönstre att de va ju vinter o kallt att de int rikit sku dra: in kältn i pannrumme o så va de bara ti erkänna sen nä: morsan o farsan kom heim att gick li:te på to:k men att kom ti skju:t pucken genom fönstre att tyvärr, sorry.

Just i ordet *heim* 'hem' använder den yngsta informanten diftongen tre gånger vilket utgör nästan hälften av alla de fall där han använder diftongen. Men för att se utvecklingen som har skett under årtionden har jag valt två ord som exempelord, ordet *heit/hett* 'hette' och *bleiv/blev* 'blev'. Jag har räknat antalet förekomsten av olika alternativen hos olika informanten och sedan räknat procentuellt antal för båda alternativen. Det visade sig att den äldsta informanten använder alltid ordet 'hette' med diftongen *ei*, den andra växlar mellan användningen av diftongen *ei* och monoftongen *e* medan den yngsta informanten använder alltid monoftongen *e* i ordet 'hette' vilket kan ses i diagrammet på följande sida.

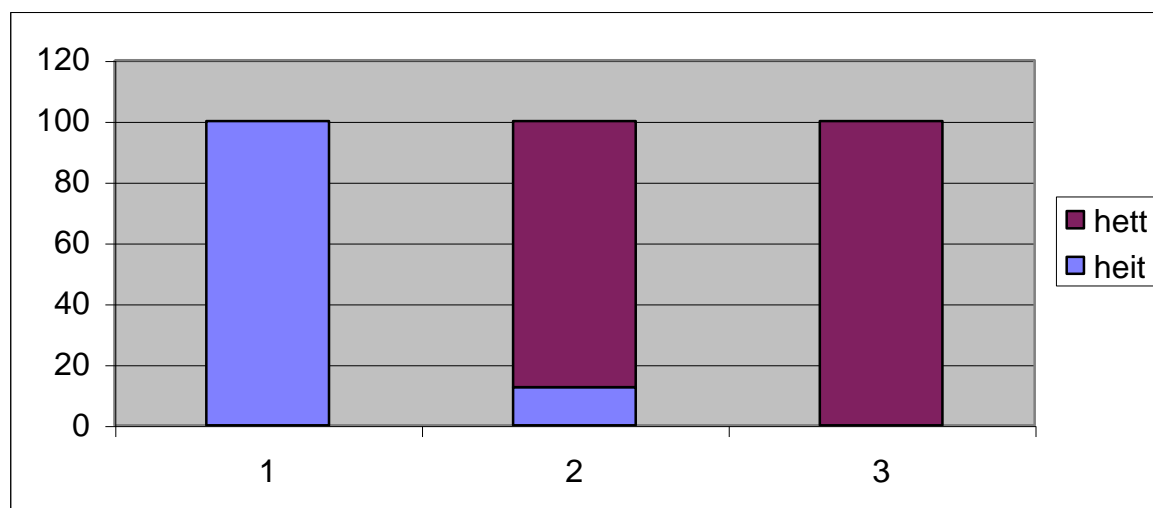

Diagram 4. Förekomsten av diftongen *ei* och monoftongen *e* i informanternas tal i ordet 'hette'.

Exempel på denna utveckling kan ses i följande meningar där de olika informanterna använder ordet 'hette'.

*I1: Hon **heit** Mari:a hon hon e begra:va utanför precis utanför va:penhu:se mittemot hjältegra:ven.*

*I2: Ramsö båtslip **heit** de o så kom ja in där o fråga henne att hur ska ja gå dit o ja de e no svagt i den o den uddan sa hon att du ska gå lite försikti å gå men men ja har ett ja har ett körspår här som går rakt över land.*

*I2: Men de va no såndärn, Bo hadd sen en sån dä:r danskdogg han också no va dom skojiga hundar men dom va stora, de va den som **hett** Olga.*

*I3: De va allti lite ro:lit ti fara fö man gick allti dä:r som de dä gå:ga:tan e: o så va dä en leksa:ksaffär som **hett** Pelles o dit va man ju fö det första allti in o liksom fick frå:ga att kan vi gå: in dä:r så gick man ju dä:r o så: på le:ksa:ker o dedä:ran o o sen så va dä:r en jättefi:n sådä:rn Ford sjutusenstuhundrati:e tramptraktor, en mörkblå.*

Däremot i användningen av ordet 'blev' finns det ännu spår av diftongen *ei* också i den yngsta informantens tal och den äldsta informanten använder ordet också utan diftongen i vissa fall som diagrammet 5 visar.

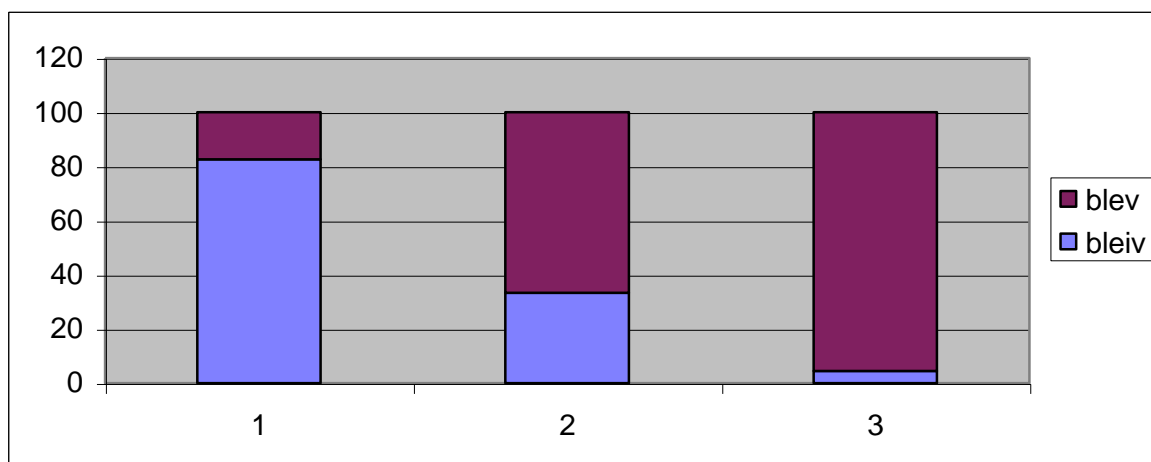

Diagram 5. Användningen av orden *blev* och *bleiv* hos de olika informanterna.

Diagrammet visar hur användningen av diftongen i ordet 'blev' har gradvis minskat under de olika generationerna och den har inte ännu försvunnit helt och hållet som i ordet 'hette' i materialet utan alla informanterna har båda alternativen i sitt tal i olika grad.

Enligt Björkblad finns det inte sekundära diftonger i nagumålet medan Zilliacus konstaterar att nya diftonger har belagts mer eller mindre säkert eller sporadiskt i utskärbyarna i södra Nagu, det finns endast enstaka belägg från andra håll. I min avhandling koncentrerar jag mig på språket i centrala Nagu, inte på det språk som talas ute på holmarna. Också Thurman tar upp endast de sekundära diftongerna *aj* och *ai*, som förekommer i orden som *aj*, *haj*, *Kajsa*, *kavaj*, *maj*, *aika*, och *Aina* samt diftongerna *oi* och *oj* i orden som *mojna* och *hojla*. (Fagerlund et al. 1992:249, Zilliacus 1992:54, Thurman 1929:59–61). Även om Thurman tar upp orden med vokal och konsonant som *aj* och *oj*, kan inte alternativen med konsonant betraktas som en diftong.

I mitt material finns det några belägg på andra diftonger. Dessa är i orden *Moisk*, *Naima* och *floisk* som de två äldsta informanterna använder. *Moisk* är ett namn på en by och *Naima* ett namn på ett fartyg. I följande meningar kan man se exempel på dessa diftonger.

11: *Han kom ti adendator o gift sej me han kom ti torpa ti Moisk
o så to: 'an Piparby arrende utav Syltenena.*

12: *Då tänd de för honom att han hadd blivi lu:ra så fo: han ut
o sparka i gång mopedn men han sparka så hårt att keden brast
de va ungefär tjugo centimeter sådärnt floisk snö på vägen rikit
så dä floska o han skuffa från Hangslax den dä mopedn hem.*

3.2.4 Trycksvaga vokaler

Det fanns tre olika ändelsevokaler i svenskan under den äldre fornsvenska tiden. Ändelsevokalerna bestod av *–a*, *–i* och *–u* och därtill fanns ett obestämt *–e*– vilket förekom i ord som *beder* och *vatten*. Dessa ändelsevokaler har genomgått ungefär likadan utveckling i olika delar av det svenska språkområdet men det har skett en del speciella utvecklingar i dialekter vilket också överensstämmer med dialekter i Åboland. (Zilliacus 1992:57.)

I nagumålet är vokalen *–a* i regel bevarad i trycksvag ställning. Vokalen *–i* finns kvar i bestämd form av singularis av maskulina ord som *sko:gin* 'skogen' *ve:gin* 'vägen' och i ord som *himil* 'himmel' och *nykil* 'nyckel' fast de inte är bestämda former. Det trycksvaga *–i*:et finns kvar dessutom i supinumformer av verb som *biti* 'bitit' och *vævi* 'vävt' medan det regelbundet har övergått till *–æ* i övriga ställningar. (Zilliacus 1992:57, Fagerlund et al. 1992:250).

Den äldsta informanten använder flest bestämda former med *i* i slutet av ordet som till exempel i orden *kalvin* 'kalven', *drengin* 'drängen' och *ve:gin* 'vägen'. Hos honom finns det sammanlagt 11 belägg på detta. Den andra informanten använder sådan form tre gånger i orden *armin* 'armen', *strö:min* 'strömmen' och *gubbin* 'gubben' medan den yngsta informanten inte använder en sådan form en enda gång. Formerna med *–e* är vanligare hos alla informanterna, som till exempel i orden *dagen*, *skogen* och *hunden*. I diagrammet 6 på följande sida kan man se procentuellt antal på maskulina ord med *–i* och *–e* i singularis.

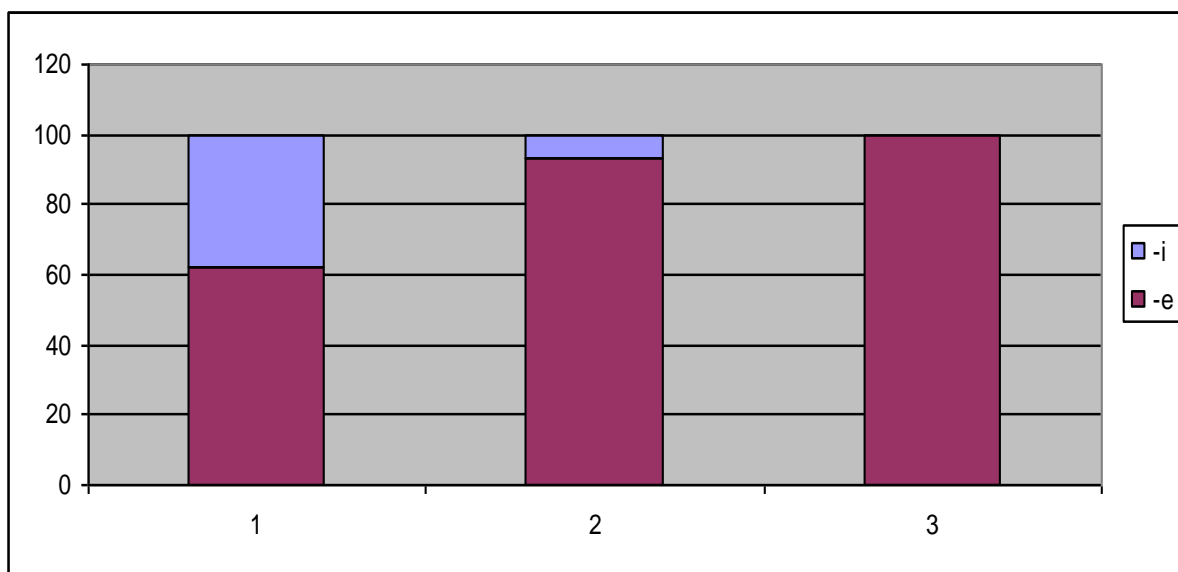

Diagram 6. Vokalerna *-i* och *-e* i singularis av maskulina ord.

Hos den äldsta informanten utgör formerna med *-i* 38 % av fallen medan de har fallit till 6,7 % hos den andra och helt försvunnit hos den yngsta informanten. I de följande meningarna kan man se exempel på de fallen där *-i:et* förekommer i de två äldsta informanternas tal.

*I1: Jaa, ja veit inga jag int, de va int va he annat men att va vems bröllop va ja som vi va er va int va he väl Rudolfs eller vems fa:n he, nei int va he Rudols heller vem fa:ns bröllop va he som vi fick hontä ko:e som Anni fo: te fo: på bröllope tu men ko: så kalv vi arbita nu me 'on så från klockon två: tro ja ti klockon sex om **kväldin** nä vi fick u:t hantä **kalvin**.*

*I2: Ja va nu lite, lite lamiger sen när ja va där på på festen sen o kanske mest därför att ja vistt att ja va sjutin igenom **armin** så ja la: mej på på en seslong sen där ti vi:la sen o mamma komm o va arg nä ja la mej me sko:ana på på Klobbnäs mors seslongsöverdrage.*

I materialet finns det inget belägg på det fornsvenska *-i:et* i trycksvag ställning i obestämda ord men i alla supinum formerna av verb har informanterna bibehållit detta genomgående till exempel i orden *fari* 'farit', *komi* 'kommit', *skrivi* 'skrivit', *blivi* 'blivit',

skjuti 'skjutit' och *vari* 'varit'. Sådana former använder de till exempel i de följande meningarna.

*I1: He va henars lycko he för hon hadd **vari** gla:d sen nä han bleiv gamal Sandellna han dä min kusi:n hellder han e din småku:sin på de sätte hon hon gift sej me en som heter Lundberg.*

*I2: Men nu ha nån **vari** o **tagi** den dä: granen sa hon, nu va nu fast ja hadd **skrivi** på att ingen sku få ta den.*

*I3: Sen så hadd ja bara **blivi** stått å si: på den o ja hadd no sådäna hengselbyxor på tro ja sama som ja ha på mej på de dä foto de dä:r hemma som ja ha rött hå:r så ja hadd dom tro: ja på: o dedä:ran o så gick ja hade gått me händerna i fickona så dä: bara liksom o gått o ungefä:r lite sparka i på ringana.*

I den äldsta informantens tal kan man hitta sammanlagt 19 belägg på detta, i den andra informantens tal 38 och i den yngsta informantens tal finns det 40 belägg. I de två yngsta informanternas tal finns det flera belägg beroende på vad de talar om men i varje fall lever denna företeelse starkt kvar i nagumålet som man kan också konstatera enligt diagrammet nedan där antalet belägg hos olika informanter presenteras.

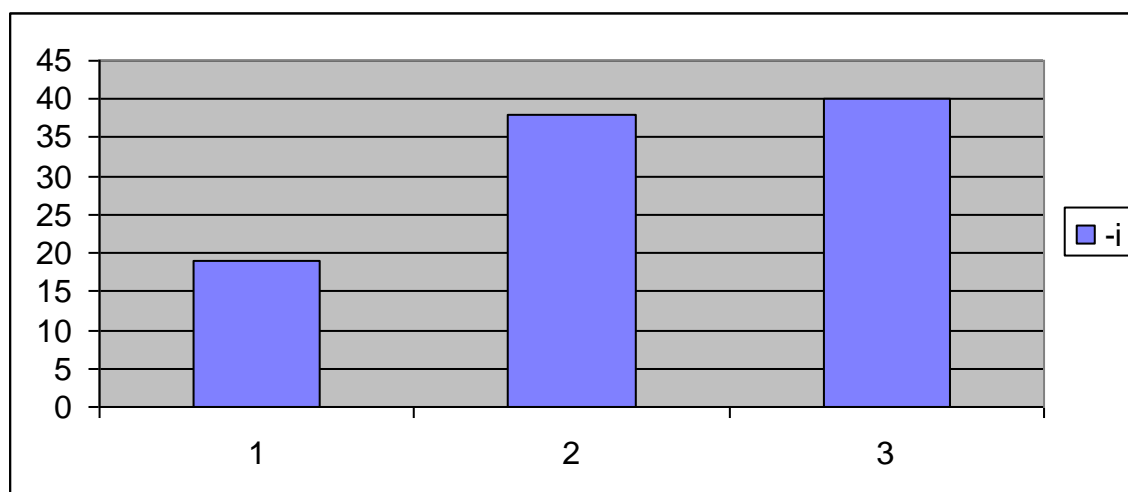

Diagram 7. Antalet supinumformer av verb med fornsvenskt *-i* hos de olika informanterna.

Alla informanterna har bibehållit det fornsvenska *-i:*et i supinumformer av verb. Det finns inte ett enda fall där *-i:*et inte skulle vara med i materialet. Det slutljudande *t:*et har fallit bort hos dem alla medan *-i:*et står kvar.

I Åboland har man i allmänhet behållit gammalt *-u* genom vokalbalans i kortstaviga ord men det har öppnats till *-o* i långstaviga ord. Det trycksvaga *-u:*et finns kvar till exempel i orden *svalu* 'svala' och *finu* 'fena' medan det har övergått till *-o* i orden *byllo* 'blåsa' och *klocko* 'klocka'. Ändelse-*u* har dock varierande kvaliteter på olika håll. På en del håll i Nagu uttalas *-u:*et som *-o* medan det i andra delar har fått ett mera spetsigt *u*-uttal. (Zilliacus 1992:58.) I mitt material använder den andra informanten *-u* i ordet *ledu* 'lada' och den yngsta informanten har någon gång använt ordet *finu* 'fena'.

3.2.5 Synkope och apokope

Dialekterna har också under tiden blivit reglerade av ett par företeelser gällande ändelsevokalerna i allmänhet och inte bara enskilda ljud. Detta innebär att några vokaler har fallit bort i vissa ställningar vilket har genomförts i växlande grad på olika håll. (Zilliacus 1992:58.)

Den ena av dessa företeelser är synkope som innebär bortfall av vokalen i bestämda slutartikeln vilket förekommer i nagumålet. Det har skett till exempel i orden som *bå:tn* 'båten', *hæstn* 'hästen' och *ve:dn* 'veden', ofta med så kallat stavelsebildande *n*. Synkope förekommer i huvudsak i östra Åboland och bortfallet av mellanvokalen har regelbundet skett i alla andra ord än de på *g*, *k* och *ng*. (Harling-Kranck 1998:148, Zilliacus 1992:58–59.)

De flesta beläggen på artikelsynkope i mitt material finns i den andra informantens tal. Vokalen i den bestämda slutartikeln har fallit bort sammanlagt 42 gånger i hans tal. I den äldsta informantens tal finns det 29 belägg på detta och i den yngsta informantens tal nästan lika många, 25 stycken. Men för att jämföra utvecklingen av användningen av ord med artikelsynkope har jag också räknat de fallen där den bestämda slutartikeln är med och sedan räknat procentantalet på dessa. Enligt detta använder den äldsta informanten oftast ord med artikelsynkope och hos de två andra informanterna har detta minskat gradvis som diagrammet på följande sida visar.

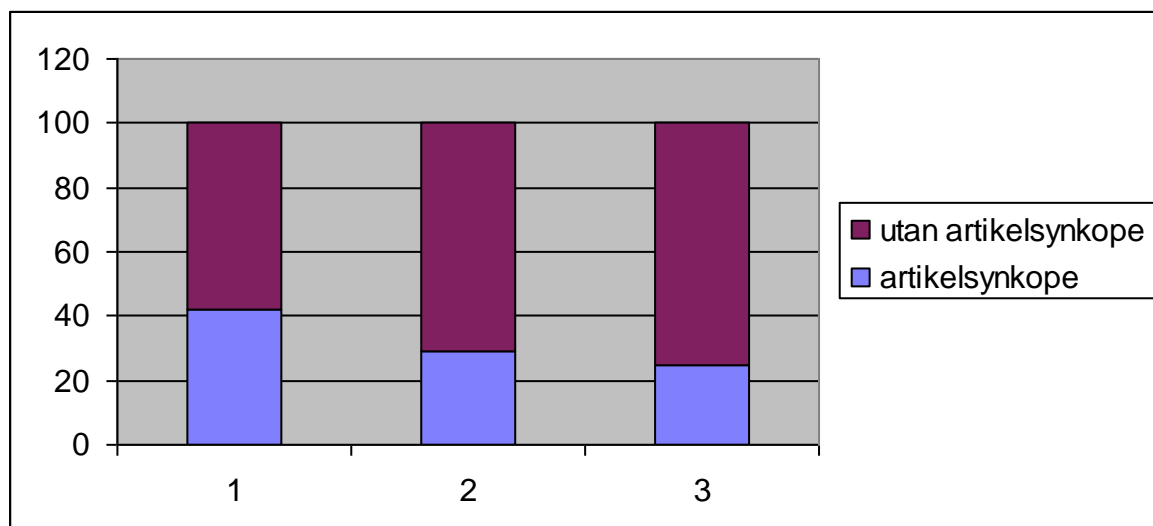

Diagram 8. Användningen av artikelsynkope hos de olika informanterna.

Även om användningen har minskat tycks synkope vara en företeelse som lever kvar i nagumålet när man ser på diagrammet. Den yngsta informanten använder synkope mindre än den äldsta men ändå finns det kvar i hans tal i nästan tjugofem procent av fallen medan den andra informanten har artikelsynkope i nästan trettio procent av orden och den äldsta i fyrtiotvå procent av fallen. Synkope förekommer till exempel i de följande meningarna:

*I1: Men han han räknas no han **tidn** åtminston ti ti grundarn no men nu kund dom va intresserad he gubbana men he va he va ju sportmö:te va:r ju:l tredjeda:g he va nu så säke:rt som mamman i körkan.*

*I2: Så rikta han vapen framåt bara så dä bara o ja rå:ka nu stå: i de riktningen ja o så tryckt han av o så smäld de o så sa'n, satan, to: de i dej? sa'n, nej sa: ja men tillika kände ja att de börja värm så dä in i hand**n** o när ja to: opp handen så hadd ja fullt ov blod in i handen o när ja kavla opp ärmon sen så såg ja att att den dä kul**n** had gått rakt igenom armen.*

*I3: Vi spela futis alla raster o sen de va: sådä: mot sko:lväggen man hadd ju inga på de vi:se någo gränser va som va: in o ut sen sko:lan va: ju ena liksom liksom långsi:dan på pla:n sådä: att sen nä boll**n** va dä:r nä:ra så så sku ja sparka liksom i väggen att den sku koma ut tiba:ks sådä: liksom o så ste:g den*

*man fick lite fö myky fo:t under så ra:kt in i fönstre så att de va:
ju kanske int heller så dä: ry:slit lyckat.*

Den andra företeelsen som förekommer också i nagumålet är apokope. Apokope innebär bortfall av ändelsevokal i trycksvag ställning. Apokopen beror på stavelsens kvantitet. Ändelsevokalen apokoperas efter en lång rotstavelse medan den bevaras efter en kort stavelse eller den faller bort endast villkorligt. (Harling-Kranck 1998:142.) Detta sker framför allt i långstaviga ord och är synnerligen vanligt i infinitiver av verb där ändelsevokal faller bort i långstaviga infinitiver som till exempel 'kasta' vilket förkortas till *kast* och 'lyfta' till *lyft*. (Zilliacus 1992:58–62, Fagerlund et al. 1992:249.) Också vissa neutrer har blivit utsatta för samma företeelse, till exempel *di:k* 'dike' i nagumålet. Infinitiver av verb med en lång rotstavelse där ändelsevokalen faller bort och verb med en kort rotstavelse där ändelsevokalen står kvar förekommer hos alla tre informanterna. I de följande meningarna finns exempel på detta. Bortfall av ändelsevokalen anges med fet stil och bevarade ändelsevokalden därtill med ett streck under ordet.

*I1: Men hantenn nu som Jim som sku böri **skri:v** hon dä
histo:rien.*

I1: Nä man sku säta i annan.

*I2: Så sa Hasse att håll i knalln du så ska ja säta tändstickon i
säter ja eld i stickon o säter tändstickon i o sen när de börjar
fres så ska du **kast** den.*

*I3: Så tänkt ja no på skoij skull att ja sku ringa åt farsan då i
alla fall o o de dä:ran o **skick** ner han till Viherlaaksos efter en
en lakapälsare.*

*I3: Så fick ja sle:pkärre ti den o, borde finnas nånstans ännu
också liten så att man fick lä:r sej hur man backar me ett
traktor och vagn och den va de ju ro:lit att säta greijor i o hålla
på kуска fram o tiba:ks.*

Likaså har obetonad slutvokal fallit bort i tre- och flerstaviga substantiv på *-re* som på *mjölkar* 'mjölkare' och *skipar* 'skeppare' i Nagu. På detta kan man hitta belägg i de två

äldsta informanternas tal i orden *skipar* 'skeppare' och *grundar* 'grundare' i de följande meningarna.

*I1: O gambel Norrgårn var no inga **skipar** han int men han han va no me:.*

*I1: Jo o sen tå'n tå 'n do: så så fick 'n krans som **grundar** ov sportföre:ningen.*

*I2: No men farfar han va'n va'n rikit s-**skiparn** han rikit utbildat o?*

Men de två äldsta informanterna använder även former där ändelsen *–re* är bevarad som den yngsta informanten alltid gör som i meningarna:

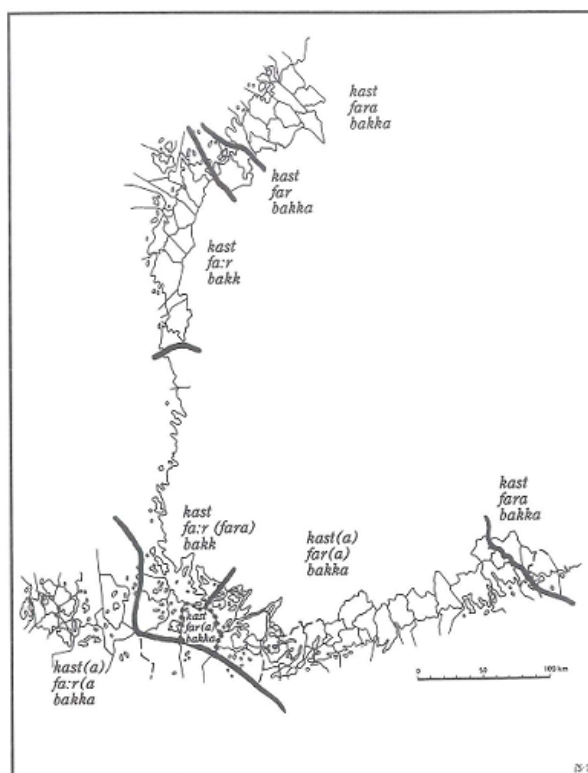
*I1: Joo, dom gjo:rd no inga, inga arbita dom, he fanns bara nager, nager **skipare** väl som som va **skipare** som rikit aldri ...*

*I2: Så ringd ja å sa: att han sku fara efter nån nån byggnadsriktcirkel ti ti Raimo som e bygg**mästare**.*

*I3: Så skö:t man fullt i de sista varve ännu så sa: dom: "no hyvinhän se kesti", så ble:v man finsk **mästare**.*

Så de två äldsta informanterna har kvar litet av benägenheten att lämna bort obetonad slutvokal i tre- och flerstaviga substantiv på *–re* medan den yngsta inte alls har det.

Men det finns också en del ord som avviker från apokoperegeln. Dessa ord är svaga maskuliner och femininer som bevarar ändelsevokalen. Exempel på sådana ord förekommer i meningar *limpån e go*: 'limpan är god' och *bakkan e branntär* 'backen är brant'. Men om dessa ord står som förled i sammansättningar förkortas också de. (Fagerlund et al. 1992:249.) I kartan på följande sida ser man gränsen för apokope i olika dialektområden. I Nagu säger man alltså också enligt kartan *kast*, *fara* och *bakka*.

Karta 4. Apokope, bortfall av ändelsevokalen av verben *kasta* och *fara* och i obest. singularis av substantivet *backe* (Harling-Kranck 1998:143).

3.3 Konsonanterna

Det finns en del former av konsonanter som varierar mycket inom olika socknar. Sådana är till exempel norrländsk förmjukning och palatalisering. I detta kapitel tas det upp assimilationer, halvtal, preaspiration, tonlösa konsonanter, tjockt *l*, tungrots *-r*, bortfall av vissa konsonanter samt andra konsonant övergångar. Här presenteras också några andra drag som är typiska för nagumålet.

3.3.1 Assimilationer

I all språkutveckling är det ofta vanligt att språkljud assimileras med ett annat närstående ljud. I dialekterna förekommer detta fenomen i flera speciella utvecklingar. En vanlig assimilation är att ***mn*** blir *mm* i ord som *namm* 'namn'. Nagumålet har också genomgått den här utvecklingen. Andra ljud som har assimilerats är ***mt*** som har blivit *nt*, ***pt*** som har blivit *ft* och ***ts*** som har blivit *ss*. Detta förekommer till exempel i orden *hænt(a)* 'hämta',

skarft 'skarpt' och *plass* 'plats'. Enligt Zilliacus finns det belägg på assimilationer från alla delar av Åboland, men det är vanligare i de östra delarna av området. (Zilliacus 1992:63.)

I mitt material förekommer det belägg på *pt* som har assimilerats till *ft* i den äldre informantens tal i ordet *kö:ft* medan de två yngre använder genomgående uttalet *köpt* i enlighet med standardspråket. I den följande exempelmeningen använder den äldsta informanten assimilationen *ft*.

I1: Jo, jo han kö:ft no gårdn, han kö:ft no gårdn medan farfar le:vd.

De två yngre informanterna använder däremot hela tiden *pt* som i meningarna:

I2: Macke fo: ti apteke o köpte så:rpenisilin.

I3: Ja köpte ju min av Ropsa ja, han hadd köpt den eller fått den som ny.

I den andra informantens tal förekommer det assimilation av *mn* till *mm* i ordet *namsda*: 'namnsdag'. Belägg på andra assimilationer förekommer inte i materialet.

I2: När vi va hem ti en ti en en skolkamrat o hans pappa fylld eller had namsda på Hugos dagen o o så va vi där o så kom, ja kan nu säj vem de va, de va Macke som som som kom å sa att, att kommer du me ska vi fara si på farsans Mausern, sa 'n.

3.3.2 Förmjukning av *g* och *k*

Gammalt *g* och *k* i uddljud har systematiskt förmjukats till *j* och *tj* framför främre vokal i riksspråket. Men i nagumålet har dessa ljud förblivit hårda. Det finns ett gammalt talesätt i bygden: *set käringen i kärrån å kö:r 'on ti körkan* 'sätt käringen i kärran och kör henne till kyrkan' där alla *k*-ljuden uttalas oförmjukade. Också andra ord som *gär:då* 'gärde, gärda', *kenn* 'känna', *ke:ldå* 'källa' och *skemmas* 'skämmas' kan tjäna som exempel på hårt uttal. I vissa dialekter har förmjukning ytterligare träffat även *gg*, *kk*, *ng* och *sk* inne i ord före främre vokal eller diftong. Detta fenomen kallas "norrländsk förmjukning". Nagumålet har

inte heller norrländsk förmjukning utan i det egentliga nagumålet heter det *sko:gin* 'skogen', *ve:gin* 'vägen' och *bekkin* 'bäcken' (Zilliacus 1992:64, Fagerlund et al. 1992:250–251.)

I mitt material förekommer det flera fall där *k* och *g* uttalas oförmjukade. Den äldsta informanten använder nästan genomgående oförmjukat uttal, den andra informanten växlar mellan oförmjukat uttal och förmjukat uttal medan den yngsta informanten använder nästan enbart förmjukat uttal som framgår från diagrammet nedan. För att få fram diagrammet har jag räknat alla ord hos informanterna där de använder oförmjukat uttal samt förmjukat uttal och sedan räknat procentantalet på båda. Den äldsta informanten använder oförmjukat uttal sammanlagt 68 gånger och förmjukat uttal endast 3 gånger, hos den andra informanten förekommer oförmjukat uttal 25 gånger och förmjukat uttal 56 gånger och den yngsta använder oförmjukat uttal endast 3 gånger och förmjukat uttal 103 gånger. Den mörkare färgen anger procentantalet för oförmjukat uttal och den ljusare för förmjukat uttal. Förmjukat uttal ökar successivt hos de yngre informanterna 2 och 3.

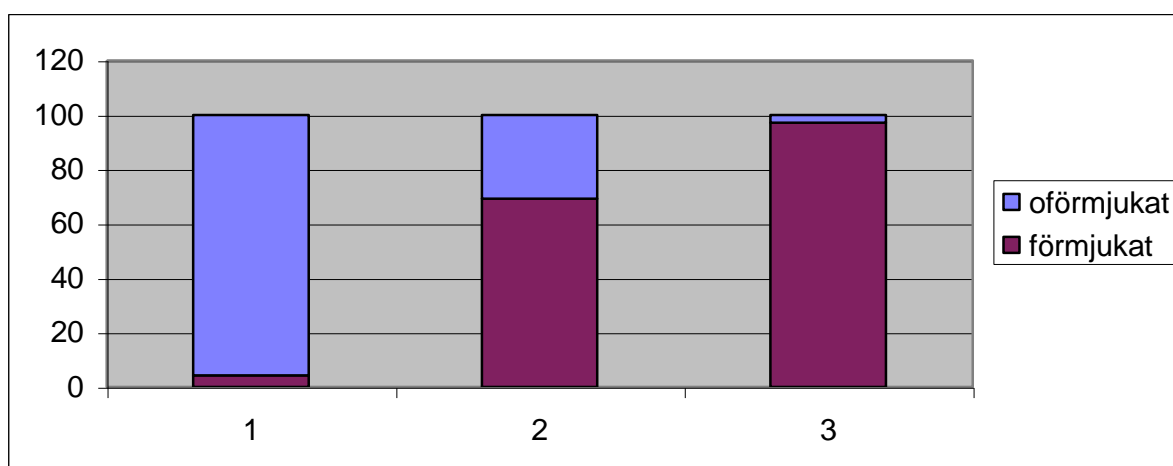

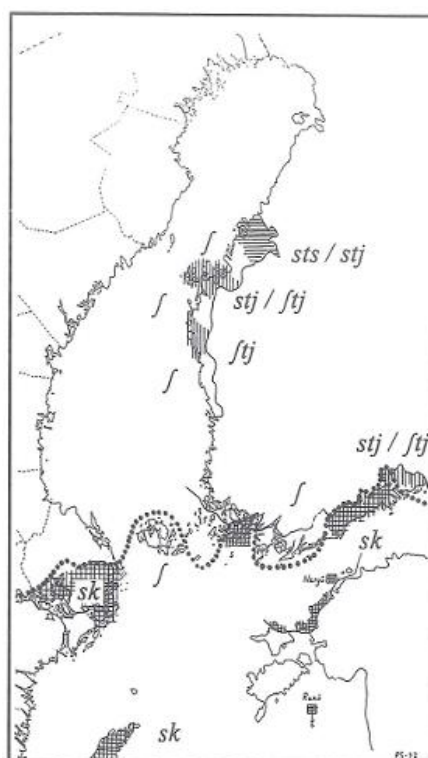
Diagram 9. Förmjukning av *g* och *k*.

Den äldsta informanten använder ord som *körkan* 'kyrkan', *kök*, *gift*, *kö:ft* 'köpt' utan förmjukning, den andra växlar mellan olika uttal. Han använder samma ord som *Käldi/Käldö* och *arg* ibland med förmjukning, ibland utan. Den yngsta däremot använder nästan genomgående förmjukat uttal som i orden *köpt*, *kök*, *käldn* 'kölden' och *källar*.

Det finns inget belägg på norrländsk förmjukning i mitt material. Den äldsta informanten använder orden *drengin* 'drängen', *ryggen* och *ve:gin/vä:gen* 'vägen' utan

norrländsk förmjukning, de två yngre informanterna säger i enlighet med standardspråket *vägen* och *skogen*, alltså också utan norrländsk förmjukning.

Också för *skj* i uddljud gäller samma principer för hårt uttal framför *o* och *u* som i orden *skjo:rtå* 'skjorta' och *skju:t* 'skjuta' samt för *gj* före *o* och *u* som förekommer till exempel i verbformer av typen *gjord* och *gjutin*. Även *stj* uttalas oförmjukat i *stjär:nå* 'stjärna', *stjäla* 'stjäla' och *stjöl:p* 'stjälpa'. (Fagerlund et al. 1992:251.) I kartan nedanför kan man se sydgränsen för norrländsk förmjukning som anges med den prickade linjen och förmjukningen av uddljudande *sk-* framför främre vokal. Nagu hör till området där det sägs *sk* utan förmjukning framför främre vokal.

Karta 5. Sydgränsen för s.k. norrländsk förmjukning (Harling-Kranck 1998:147).

Det finns inga belägg på ord med *skj-* i den äldsta informantens tal men de bägge yngre informanterna använder ord som *skjut*, *skjutin* 'skjuten', *skjutläge*, *skjuter* och *skjutbana* med förmjukning. Det finns inte heller belägg på ord vare sig med *gj-* eller *stj-* i informanternas tal men i alla informanternas tal förekommer det en del ord med *sk-* oförmjukat. Informant 1 har ord som *skäms*, *skipare* 'skeppare' och *skicka* alltid med hårt uttal, informant 2 använder orden *skälld*, *skida* och *skies* med både hårt och förmjukat uttal, informant 3 använder orden *skinne* och *lakaskinnare* med hårt uttal och också ordet *skinn* med förmjukat uttal och även ord som *skick* och *skillnad* med förmjukning.

I nagumålet uttalar man alltså *k* och *g* oförmjukat och så är också fallet när *g*:et står i slutet av ordet efter *r* eller *l*. Alltså i konsonantförbindelserna *lg* och *rg* i slutljud uttalas *g*-ljudet hårt i enstaviga ord som *varg*, *älg*, *arg* och *talg*. I mitt material finns också belägg på detta. Informant 1 använder hårt *g*-ljud i slutet av orden *arg*, *Åberg*, *Sveaborg*, *Lundberg* och *meg* 'mig', informant 2 använder orden *arg* och *-berg* i *Åberg* och *Rosenberg* både med hårt och förmjukat *g*-ljud och *mig* med förmjukat uttal, hos informant 3 förekommer det *mig* endast med förmjukat uttal. Informant 2 använder förmjukat uttal i ordet *elkalven* 'älgkalven'.

Också *ng*-ljudet uttalas med hörbart *g* i slutljud i enstaviga ord som *gang* 'gång' och *seng* 'säng'. Uttalet märks ännu bättre när ordet böjs som i uttrycket *såva i sengen* 'sova i sängen'. (Fagerlund et al. 1992:251.) I samband men *-ng* finns det olika belägg i mitt material. Den äldsta informanten säger *mang gang*, *sängkamarn* och *ungefär* med hörbart *g*, den andra informanten säger orden *bädda opp sängen*, *ungefär* och *mång gånger* enligt standardspråket och detsamma gäller den yngre informantens uttal i orden *ungefär*, *sängen* och *många gånger*. Ett bra exempel på det oförmjukade uttalet är en av den äldsta informantens meningar:

I1: Så kom dehäran systran o gift sej me drengin o så bleiv 'on bortkö:rd o ko:m ti Ridamo.

Den andra informanten växlar mellan olika uttal i följande mening där oförmjukat uttal anges med mörka bokstäver och förmjukat uttal också med ett sträck under bokstäver:

I2: Dä vi Eldorados så där hadd dom en liten tärrier som kom u:t skälld, den kom på alla som kom förbi så så skälld den dä skälld den hund där o o han skälld o skälld o hoppa o nafs a efter den dä doggen o o ti slu:t å hadd pappa stanna o så hadd han sta:na o vi:sa 'n me fingre på den dä den dä tärriern.

Den yngsta informanten däremot använder förmjukat uttal nästan alla gånger som i meningen:

I3: De va no li:te sådä: fa:rlit ti koma u:t u:r kö:ke, man sku no si: både ti vänster o höger ett pa:r gånger när man inga visst vem som kom, hu man kom körandes me den.

3.3.3 Halvtal

Benägenhet att lämna bort *h* i början av ord, och sätta in det i andra ord där det inte hör hemma, kallas för halvtal. I Nagu kan man hitta endast ströbelägg på detta som till exempel på ortnamnet *Uluberget* av *Hulu-* på Nötö. Fenomenet är mera typiskt för Roslagen och västra Nyland än för Åboland. (Zilliacus 1992:66.)

Som också Zilliacus konstaterade kan man hitta endast några få belägg på halvtal i Nagu. I mitt material förekommer inte alls sådant uttal.

3.3.4 Preaspirerat *k, p, t*

Övergångar av långt *k, p* och *t* till *hk, hp* och *ht* utgör en annan form av *h*-inskott. Dessa former, uttalade med långt *h*, är kända från den åboländska och åländska skärgården. Zilliacus har observerat detta uttal på Lökhalm och Sandholm i Nagu i ord som *bahkan* 'backan' och *pohton* 'pottan'. (Zilliacus 1992:66.)

Lökhalm och Sandholm ligger på södra sidan av Nagu. Mina informanter har vuxit upp på Lilllandet och på Storlandet i Nagu och även om de har haft kontakt med sådana som bor på holmarna utanför Nagu förekommer inte preaspiration i deras tal.

3.3.5 Tonlöst *l, m, n, ng, r*

Olika varianter av tonlöst *l, m, n, ng* och *r* förekommer inom ungefär samma område som preaspirationerna. I Nagu förekommer dessa alltså endast i utskären till exempel i ord som *sahlt* 'salt' och *vinhter* 'vinter'. Varken palatalisering eller de "tjocka" varianterna av *l* och *n* påverkar det tonlösa uttalet i motsvarande ställningar som i ordet 'allt'. Dessa ljud är

vanligast just i utskären i Nagu och Korpo samt i Hitis även om man har antecknat belägg för dem i alla socknar i Åboland. (Zilliacus 1992:66.)

I mina informanternas tal förekommer det inte varianter av tonlösa *l*, *m*, *n*, *ng* och *r* som enligt deras bosättningsområde inte heller borde förekomma i deras uttal.

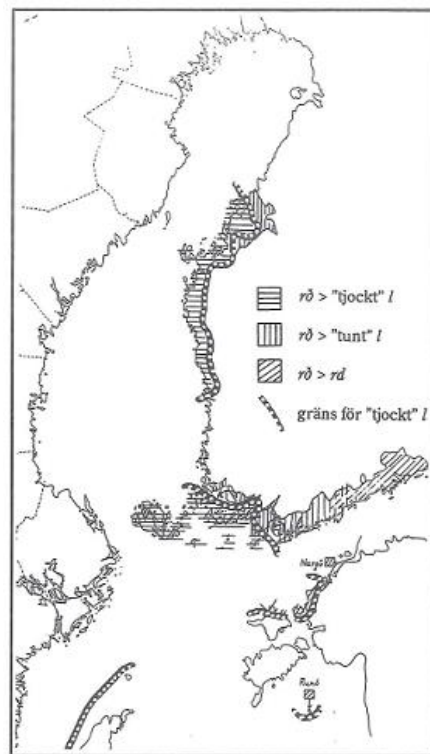
3.3.6 Palataliserat *l*, *n* och *d*, *t*

Palatalisering betyder att man uttalar långt *l* och *n* med *j*-haltigt uttal. Exempel på detta kan förekomma i ord som 'faller' och 'finnar'. I Iniö och Houtskär finns det här palataliserade uttalet och åtminstone i Houtskär förekommer liknande palataliseringar även av långt *d* och *t* efter *i* och *y*. (Zilliacus 1992:67.) I nagumålet finns det ingen palatalisering även om bara ett sund, Storströmmen, skiljer Nagu från Korpo och mitt material saknar således företeelsen.

3.3.7 Tjockt *l*

När *l*-ljudet är kakuminalt, så kallat tjockt *l*, artikuleras det med tungspetsen högt upp mot gommen. Ljudet förekommer i många svenska dialekter, till exempel i ord som *klocka*, *mjölk* och *kalv*. Också konsonantkombinationen *rð* har i vissa fall övergått till tjockt *l* som i ordet fornsvenskt *gardh* 'gård' till *gå:l*. (Harling-Kranck 1998:146.) Detta ljud, som tidigare uppfattats som ett gammalt samnordiskt språkdrag, anses numera vara en centralskandinavisk novation. Ljudet har utbredd sig från väster till så gott som hela Åboland. Tjockt *l* förekommer också i Nagu medan kombinationen *rd* kvarstår som sådan till och med i uttrycket *i fjord* 'i fjol'. (Zilliacus 1992:67–70.) Kartan på följande sida visar gränsen för tjockt *l*, som enligt kartan förekommer i Nagu.

Karta 6. De dialektala motsvarigheterna till fornsvenska *rð*, gränsen för ”tjockt” *l* (Harling-Kranck 1998:147).

När man ser på kartan kan man konstatera att Nagu ligger just vid gränsen av området. Om tjockt *l* har förekommit tidigare starkare i nagumålet har det i så fall minskat. Jag hittade endast några ströbelägg på detta i den äldsta informantens tal i ord som *såld* 'sålde' och *folk*. Till exempel i meningen nedan förekommer det tjockt *l* i den äldsta informantens tal:

I1: *Farmo kalla vi henar till, o ja kalla 'on ti farmo allihop.*

De två andra däremot säger ord som *klocka*, *mjölk* och *kalv*, som också Harling-Kranck använder som exempelord, utan tjockt *l*.

3.3.8 Tungrots *-r*

”Skorrande” tungrots-*r* är vanligt i tyskan och i sydsvenskan. Av någon anledning har skorrande *r* utbredd sig till stora delar av Pargas socken. Ljudet förekommer sporadiskt i andra byar vilket troligen beror på folkets härstamning. Även om skorrande *r* förekommer i Pargas har det inte spridit sig till Nagu. (Zilliacus 1992:68.) Ingen av mina informanter använder tungrots-*r*.

3.3.9 Bortfall av *d*, *g* och *r*

I största delen av Åboland har den första konsonanten i förbindelsen *dj*- fallit bort liksom i förbindelserna *hj*- och *lj*-. Men i Nagu och Pargas samt i Finby är förbindelsen bevarad i ord som *djup*, *djur*, *djakne* och *djärv*. (Zilliacus 1992:69.)

Hos alla informanterna finns det belägg på den bevarade förbindelsen *dj*-. Alla tre informanterna säger ordet *djur* med hörbart *dj*- i början i ord som *djurläkar* 'djurläkare', *djur* och *ska:dedju:rana* 'skadedjurarna'. Exempel på detta finns i meningarna nedan.

*I1: Jo o han dä: han dä:r han dä:r min mo-morfar hä på Piparby han hadd ju vari dom hadd komi opp från Finnmarken hi:t me hästar, ryslit adla **dju:r**, **dju:rlä:kar**.*

*I2: O när dom kom hem så pappa va i hemåkern, heimåkern o o gjord någo han o så så:g 'an när dom kom på Slätvikängen så kom dom me hästen o skie:sen Kalle o mamma satt opp på skie:sen men efter skie:sen så sprang där något **dju:r**.*

*I3: De e ju på de vi:se ganska lönsamt att man håller sej ganska bra me skott om man iss håll på att på de vi:se e de bra sätt t sporra sporra folk dehä:ran att se efter do hä ska:ded**ju:rana**.*

Också ordet *djup* förekommer hos informant 2 med hörbart *dj*- i meningarna:

*I2: De va så **djup** snö i skogen så att hon va sådä:n hon kund inga gå i kopel, hon dro:g så jä:vlot men ja lä:t henne ti dra: de va lättare ti gå tils vi kom u:t på i:sen.*

*I2: Ja had hört att **dju:pa** sår sku måst lekas innifrån o, o de där, o sen to ja stropsticko o glödga den så att de sku va steril o, o så börja ja påta i den dä sårn ja sen både från ena o andra sidan men inga vet ja nu hur **djup** in som ja nu egentligen va men, men nu påta ja allti bort dom dä skorvana därifrån.*

I åboländskan har också gammalt spirantiskt *d* fallit bort till exempel i *sadel* och *adrin* 'andra' och kompenseras genom så kallad ersättningsförlängning av vokalen till *sa:l* och

a:run. Också spirantiskt *g* har genomgått en liknande utveckling. Detta förekommer i orden *u:n* eller *ω:n* 'ugn' och *lu:n* eller *lω:n* 'lugn'. Ljudet har däremot försvagats till en halvvokalisk diftongkomponent framför *l* och *r*, till exempel i orden *föul* 'fågel' och *möul* 'mögel'. I några förlängda ord har man även observerat bortfall av *r* i ord som *me:lo* 'märla' och *fö:no* 'fjolårsgräs'. Exempel på detta finns på olika håll i Åboland. (Zilliacus 1992:69.)

I den äldre informantens tal förekommer ordet *vara:der* 'varandra', uttalet hos honom är därmed längre för ordet 'andra', men *d* är bevarat. De två yngre informanterna använder ordet *varandra* i enlighet med standardspråket. I nagumålet har inte spirantiskt *g* fallit bort eftersom *g* i slutljud uttalas tydligt i nagumålet. Ljudet har inte heller försvagats till *öu* framför *l* och *r*. Till exempel i den yngsta informantens tal förekommer ordet *fågel* flera gånger, så *g* har åtminstone inte försvagats i hans tal.

I3: Så att de finns lite fåglar o.

I3: För att när hon si:r en fågel hon så si: man no bara ö:rona fladdra på hon o strittar ivä:g över å:krana att de e liksom fullt ö:s medve:tlö:s som jäller.

I3: Men sen så så börja de no gå:, nu fick vi lite fågel.

3.3.10 Andra konsonantövergångar

Gammalt *hv-* har i vissa dialekter utvecklats till *kv-* men nagumålet har här följt riksspråket där ljudet har förenklats till *v*. Också ursprungligt *tv-* har åtminstone i vissa fall utvecklats till *kv-* i Åboland. Förbindelsen *vr-* har däremot förvandlats till *br-* i ord som *bra:k* 'vrak' och *brinsk*, *-ar* 'vrenskas, om hingst'. Men dessa belägg härstammar inte från Nagu. (Zilliacus 1992:69–71.) Inte heller förekommer det belägg på sådana konsonantövergångar i mitt material.

3.3.11 Inskottkonsonanterna *b* och *d*

På fornsvensk tid började man använda inskottskonsonant *b* mellan *m* och *l* samt *m* och *r*. Man har bevarat denna inskottskonsonant i nagumålet till exempel i ord som *kombel* 'kummel', *komber* 'kommer' och *himblar* 'himlar'. En liknande företeelse är inskott av *d* mellan *l* och *n* och följande *r* i *fuldär* 'full', *snelldär* 'snäll', och *tundär* 'tunn'. (Fagerlund et al. 1992:251.)

Det finns några belägg på inskottskonsonanterna i mitt material. De flesta beläggen förekommer i den äldsta informantens tal, sammanlagt tio stycken. I den andra informantens tal finns det fem belägg på detta medan inskottskonsonanter inte förekommer alls i den yngsta informantens tal. Informant 1 använder inskottskonsonant *b* i ordet *gambel* 'gammal' och informant 2 i orden *gambel* 'gammal', *sämbere* 'sämre' och *sämbre* 'sämre'. Alla informanterna säger däremot alltid *kommer* utan *b* inskottet och ordet *snäll* förekommer i de två äldre informanternas tal utan inskott vilket tydligen beror på att ordet inte står som attributiv till ett maskulint ord utan som predikativ i alla tre fallen:

I1: Ju o sen tå 'an e snäll.

I2: Han ringd di:t o frå:ga att att om den e snäll o sådä, "jo-o den va snäll".

I de följande meningarna kan man se användning av inskottkonsonanten *b*:

I1: Int tro: ja att åter som pappa o dy:likena visst hu mang ko:ner he va i föuse, no visst dom väl no no, men int gick tåm tår, tåm gick ti vara:der o ti gambel Klobbin, ha va likadann, o gambel Piparbyn.

I2: Så börjar ja si: sämbere, ja så:g ju vartenda ett E på tavlon från den dä största ti he minsta.

D-inscott förekommer hos informant 1 i ordet *helder* 'hellre' i den följande meningen:

I1: O he va henars lycko he för hon hadd vari gla:d sen nä han bleiv gamal Sandellna han dä min kusi:n heldder han e din

småku:sin på de sätte hon hon gift sej me en som heter Lundberg.

I diagrammet nedan presenteras antalet inskottkonsonanter i informanternas tal. I den äldsta informantens tal finns det tio exempel på detta och hos den andra informanten finns det fem belägg medan det inte förekommer ett enda fall hos den yngsta informanten.

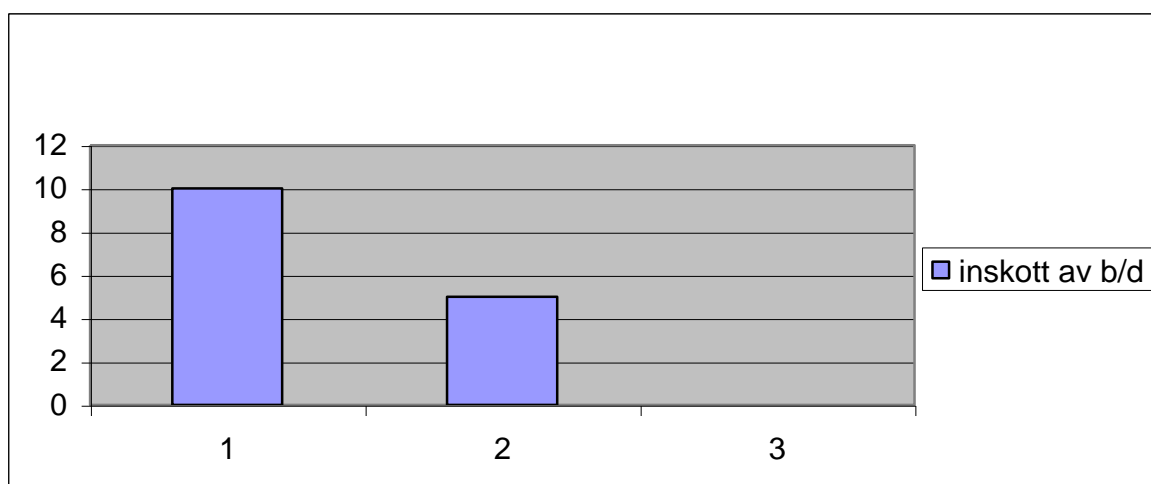

Diagram 10. Antalet inskottkonsonanter *b* och *d*.

3.3.12 Bevarade konsonantförbindelser

Nagumålet har också kvar konsonantförbindelsen *ld* som i högspråket har assimilerats till *ll* som i ord *hald* 'hålla', *gild* 'gilla', *ke:ldå* 'källa', *ka:ld* 'kall', *kve:ld* 'kväll' och *muld* 'muld'. Inte heller konsonantförbindelsen *mb* har assimilerats till *mm* i nagumålet ifall den ursprungligen eller på grund av apokope står i ordslut som i *damb* 'damm' och *lamb* 'lamm'. (Fagerlund et al. 1992:251.) Inskottskonsonanternas bevarande som i ordet *helder* 'hellre' i dialekten sammanhänger med att även dessa ursprungliga *ld* och *md* bevaras oassimilerade.

I diagrammet på följande sida presenteras användningen av konsonantförbindelsen *ld* i informanternas tal i fyra olika ord som förekommer hos alla tre informanterna. Användningen av konsonantförbindelserna *ld* och *ll* varierar i dessa fyra ord hos informanterna och därför har jag räknat fallen där konsonantförbindelsen är bevarad och också fallen där den har assimilerats till *ll*. Dessa ord är *kväll*, *vill/ville*, *skull* och *höll*. I den äldsta informantens tal finns det sju belägg på *ld* i alla dessa fyra ord *kväld* 'kväll', *vild* 'ville', *skuld* 'skull' och *huld/höld* 'höll', i den andra informantens tal finns det två belägg

på detta i ordet *vild* 'vill/ville' och i den yngsta informantens tal endast ett belägg i ordet *höld* 'höll'. Informant 1 använder dessa ord sammanlagt åtta gånger, informant 2 fjorton gånger och informant 3 tjugotre gånger. Som man kan se i diagrammet nedan har användningen av konsonantförbindelsen *ld* minskat.

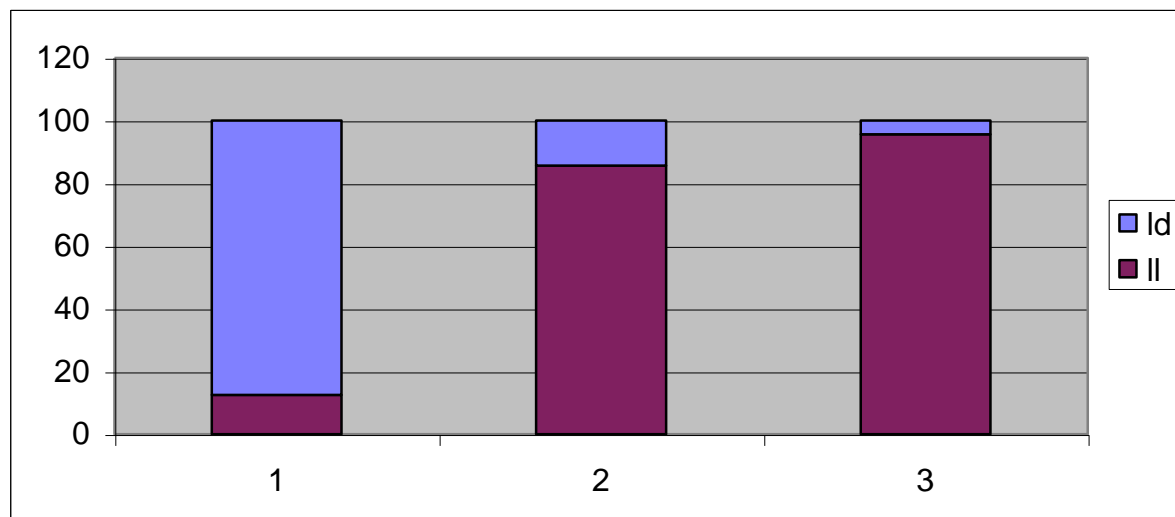

Diagram 11. Förekomsten av konsonantförbindelsen *ld*.

Konsonantförbindelsen *ld* är bevarad i den äldsta informantens tal i ordet *kväll* som i *på kve:ldn*, *om kve:ldin* och *en kve:ld* medan de två yngre informanterna säger *på kvelln* och *en kvell*.

I1: Tu va tu va på bröllope tu, ja kom di:t no sen sju: ti:den på kve:ldn sen ja som arbita me ko:in.

I2: Han va hem klockan sex på kvelln tyckt ja, då tyckt ja att vi hadd rikit lyckats narr honom bra april.

I3: Då va man no verkligen överraskad att hu kan de gå: så hä bra o skö:t ja tjugufy:ra de tredje varve o o de bara lö:pt på liksom o ble:v man lite nervö:s då på kvelln.

De två äldre informanterna säger båda *villd* 'vill, ville' medan den yngsta informanten säger *vill*. Det finns också ett belägg på *ld* i ordet *skull* i den äldsta informantens tal i de följande meningarna.

*I1: Dom va fle:ra syskon no dom va ofta ti oss men under Ida Havrö Ida hon va hon ho **villd** inga träff dom dä syskona sen ... fö gubbins **skulld**.*

*I2: Så hadd de vari i i Åbo Underrättelser sen en annons om att nån som **vild** ha inackordering åt en åt en dogg över sommarn.*

*I3: Så no höll ja på dä:r hemma o mala då att **vill** ha den o o dedä:ran men inga trodd ja de sku bli: någo.*

Konsonantförbindelsen *ld* är bevarad hos informant 2 också i ordet *bulderste:n* 'bullensten':

*I2: En gång så hadd, va de no lite otur he va där på Norrstrandsväg som vi sprängd o så vi sku spräng sådäna kullensten eller **bullder**stenar som som va längs me vägen de va väl en tjugofem stycken.*

3.4 Böjningsformerna

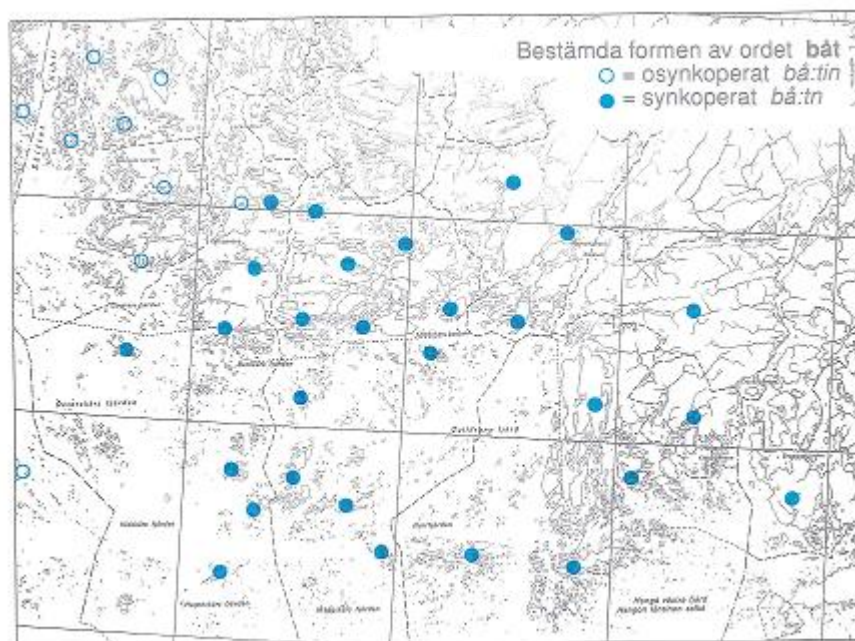
Varken nagumålet eller de andra finlandssvenska dialekterna skiljer sig särskilt mycket från standardspråket i böjningsformerna av substantiv, adjektiv, pronomen och verb. Det finns ändå några särdrag som presenteras här.

3.4.1 Substantiv

Fornspråkets system att dela in substantiviska begrepp i olika genus: maskulina, feminina samt neutrala och kalla dem 'han', 'hon' eller 'det' lever kvar i dialekterna. Det finns hon-ord som 'en klocka' och han-ord som 'en båt'. Alla åboländska dialekter har i allmänhet bibehållit detta system och det har skett en del förändringar endast vid fördelningen. (Zilliacus 1992:73.) Också nagumålet uppvisar tre genus för substantiven liksom fornspråket (Thurman 1929:106).

Olika genus har fått olika böjningsformer. I fornspråket hade vanliga starkt böjda maskuliner bestämda former på *–inn*. Den här ändelsen är bevarad som *–in* i dialekter som inte har synkope. I Houtskär och Iniö finns det former som *bå:tin* 'båten' och *hæstin*

‘hästen’ och efter *g* och *k* former som *da:jin* ‘dagen’, men i dialekterna från Korpo till Kimito med artikelsynkope slutar dessa former vanligen bara på *-n*, alltså *bå:tn* och *hæstn*. (Zilliacus 1992:73.) Nagumålet hör till de synkoperade målen vilket också framgår av kartan nedan där den bestämda formen av substantivet ‘båt’ presenteras. Nagu ligger mellan Klobbskärsfjärden och Ominaisfjärden.

Karta 7. Bestämde formen av substantivet ‘båt’

- synkoperat *bå:tn*
- osynkoperat *bå:tin*

(Zilliacus 1992:75).

Vokalen *-i* finns däremot kvar i singularis av vissa maskulina ord som *sko:gin* ‘skogen’ och *ve:gin* ‘vägen’ också i nagumålet eftersom bortfallet av mellanvokalen inte har skett i ord på *g*, *k* och *ng*. I mitt material kan man också hitta belägg också på andra ord med *-in* som har presenterats redan tidigare i kapitlet Trycksvaga vokaler.

Medan starka maskuliner böjs med ändelsen *-in*, böjs svaga maskuliner vanligen med ändelsen *-an* som i ord som *backan* ‘backen’ och *ti:man* ‘timmen’. Man kan hitta belägg på svaga maskuliner med ändelsen *-an* hos alla informanter. Den äldsta informanten säger

till exempel *magan* i stället för 'magen', den andra säger *körkbackan* istället för 'kyrkbacken' och den yngsta informanten säger *pilbågan* istället för 'pilbågen'. Exempel på dessa ord finns i de följande meningarna.

*11: Nä hon tenn inga bleiv me fåla me va fö gamal väl o ti Vesteby tåm hadd hingst på Vesteby o han hadd han hadd Norrgårn ti laga mått sen o o o me:t hur hu tjock hon va om **magan**.*

*12: De va just Macke o ja som sku fara ti en kväll på vintern ti **körkbackan**, de va no någo flickor som vi sku fa si: efter o o de va inga snö på snö alls på marken.*

*13: Så hadd vi hitta de dä: **pi:lbågan** o de va ju många som sto: o skö:t Beni o dom dä: va: ju me: o dedä:ran så sto: vi o skö:t **pi:lbågan** liksom o så att pi:lan sku träffa de dä: O:e i God Jul.*

Starkt böjda feminina ord har däremot haft ändelsen på *-æn* som förekommer i ord som *a:læn* 'alen'. Men största delen av långstaviga svaga feminina ord har former på *-on* som till exempel i *klockon* 'klockan' och kortstaviga på *-un* som i *lædun* 'ladan' samt *vikun* 'veckan'. (Zilliacus 1992:74.) Ordet *lædun* 'ladan' förekommer i den andra informantens tal och i mitt material kan man hitta flera belägg på feminina ord med *-on* i slutet. Sådana är till exempel *lykton*, *klockon*, *bysson*, *ärmon*, *stickon*, *tavlon*, *färjon* och *reison*. Alla dessa ord finns i de två äldsta informanternas tal medan den yngsta använder former på *-an* som *klockan*, *tavlan* och *byssan*. För att jämföra användningen av feminina ord mellan olika informanter har jag tagit ordet *klocka* som exempelord. Formerna på *-on* och *-an* presenteras i diagrammet på följande sida.

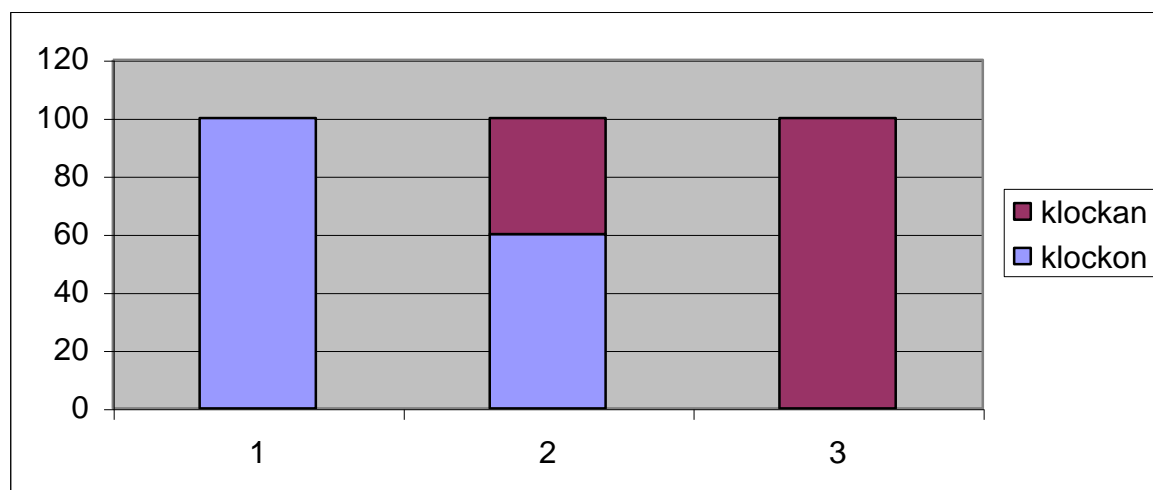

Diagram 12. Användningen av formerna *klockan* och *klockon*.

Som man kan se i diagrammet ovan använder den äldsta informanten formen *klockon* i de två fallen som han använder ordet, den andra informanten däremot använder två gånger formen *klockan* och tre gånger formen *klockon* medan den yngsta informanten använder endast formen *klockan* fyra gånger. Den äldsta informanten använder alltså genomgående formen på *-on*, den andra informanten varierar mellan formerna på *-on* och *-an* och den yngsta informanten använder genomgående formen på *-an*. Detta kan också konstateras utgående från följande meningar:

*I1: Jaa, ja veit inga jag int, de va int va he annat men att va vems bröllop va ja som vi va er va int va he väl Rudolfs eller vems fa:n he, nei int va he Rudols heller vem fa:ns bröllop va he som vi fick hontä ko:e som Anni fo: te fo: på bröllope tu men ko: så kalv vi arbita nu me 'on så från **klockon** två: tro ja ti **klockon** sex om kväldin nä vi fick u:t hantä kalvin hon had kalvin va ovan...under... alttiho:p, både Rafael o ja:g o alttiho:p.*

*I2: Han sku fara efter nån nån byggnadsriktcirkel ti ti Raimo som e byggmästare att han hadd han o han sku måsta fara då på kvälln **klockon** va nie o så sa ja'n måst fara då på kvälln fö dom sku fara ti Kanarieöarna följande moron **klockan** fem dom.*

*13: Men nä:r vi så: på **klockan** så sa Tede att nää vi kan no glömm sovande att de e nu bara ti sätt på kaffepannan nu för att vi ska fara om en halvtimma o då va **klockan** någo tri på moron.*

I Kimito har neutrer bevarat sin böjning på *-i* i slutet av ordet i sådana ord som slutar på *g* eller *k* som *bærji* 'berget' och *ta:tji* 'taket', men i alla andra fall har ändelsen utvecklats till *-æ* som i *hu:sæ* (Zilliacus 1992:74). Att slutljudande *t* faller bort i trycksvag stavelse hos neutrer i bestämd form som i *ru:me*, *ta:ke* och *hu:se* är vanligt i finlandssvenska dialekter och så är också fallet i nagumålet (Fagerlund et al. 1992:251). I mitt material finns flera belägg på neutrer i bestämd form där slutljudande *t* har fallit bort som i ord *fängelse* 'fängelset', *apote:ke* 'apoteket', *stalle* 'stallet', *golve* 'golvet', *tillfälle* 'tillfället' och *hölstre* 'hölstret'. För att jämföra detta mellan olika informanter har jag tagit ordet *hu:se* 'huset' som exempelord eftersom det förekommer hos alla informanter. Exempel på detta finns i de följande meningarna i mitt material.

*11: Hon heitt Mari:a hon hon e begra:va utanför precis utanför va:pen**hu:se** mittemot hjältegra:ven.*

*12: Hon börja stä:d så förbannat hela **hu:se** o sängkläderna ut ti vädras o bädda opp sängen o alttiho:pa o så laga så sku koma på kvälln o då sa pappa april, april när allt va klart.*

*13: Så fo: vi no u:t o de va tidit på vå:rn så de va ju första som man fick göra så va ti börja elda dä:r i **hu:se** o elda lite bastu.*

Vid pluralböjningen av maskulina ord finns det inga speciella särdrag i största delen av orden. De har pluralformer på *-ar*, *-an(a)* eller *-ær*, *-æn(a)* som till exempel i orden *bå:tar* 'båtar' och *fö:tær* 'fötter'. De bestämda former förekommer antingen apokoperade till *bå:tan* och *fö:träen* som i Iniö och i Houtskär samt ibland i Korpo eller oapokoperade som *bå:tana* och *fötträna* i andra delar av Åboland. (Zilliacus 1992:74.) I Nagu är dessa former alltså oapokoperade enligt Zilliacus anteckningar. I mitt material kan man hitta bestämda oapokoperade former som till exempel i de följande meningarna.

11: Så man fick hö:r o fick u:t tåmtä **kalvana** fast man int visst ingenting.

12: Dom hadd fari so förbanna dom dä **hundana** munn hadd gått som en på den danska doggen som en sådä:n klaff bara o han sa att han sku ha äti opp den dä om han sku ha fått fast den.

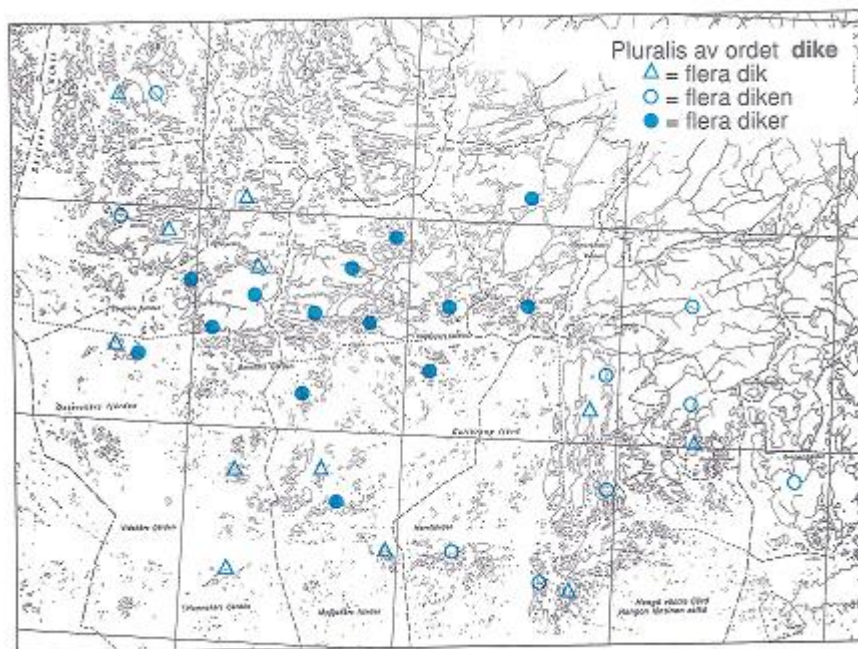
13: Tede sa: att han kan ring ibland så dä:r o sen ro:pa han i lu:rn bara att nu jävlar e de jakt när **hundana** stå:r o skäller på nån mordhund.

Endast några ordgrupper har speciella drag vid pluralböjningen som orden på *–are*. Den här formen har utvecklats till *–ær* och *–æn* som i *roddarær* 'roddare' regelbundet i västra Åboland ända till Nagu, men i Kimito trakten finns det böjning med *–æn* och *–æna*. (Zilliacus 1992:74.) Men ändå säger den äldsta informanten *skipare* 'skeppare' när han använder ordet i pluralis och med *–e* i slutet och den andra informanten säger *skiparena* i bestämd form.

När det gäller pluralböjningen av neutrer kan man konstatera att de vanliga enstaviga orden har ändelselös pluralform i enlighet med standardspråket i stora delar av Åboland. Men i Nagu samt i Pargas och Korpo har dessa ord fått ändelsen *–ær* i ord som *hus*, *barn* och *rum*. I mitt material finns det en sådan form i den äldsta informantens tal i ordet *beinær* 'ben'.

11: O så bleiv hu:den andra vä:gin sen o växt iho:p va som en fo:tboll men allt anna alla allt **beinær** o allt va innanföri.

Andra neutrer har delvis fått olika böjningsändelser i olika delar av Åboland. I Nagu har pluralformer av ord som *blad*, *bröd* och *träd* utvecklats till *träder*, medan man kan hitta former på *trän*, *tränar* och *tränn* i andra delar av landskapet. Tvåstaviga ord som till exempel *stycke* och *bälte* har oftast apokoperats, men i Nagu har de behållit sin längre form som också förekommer på kartan på följande sida. I Nagu säger man *flera diker*. (Zilliacus 1992:76.)

Karta 8. Pluralformen av substantivet 'dike'

- flera diker
- flera diken
- △ flera dik

(Zilliacus 1992:77).

Pluralbøjningen av feminina ord skiljer sig klart i olika delar av Åboland i vissa fall. De feminina ord som vanligen böjs på *-ar*, till exempel *björk*, *gran* och *äng* har fått ändelsen *-or* eller *-ur* i Iniö och Houtskär. I nagumålet böjs dessa ord som i standardspråket. Också enstaviga femininer på vokal har genomgått en speciell utveckling i Iniö. Till exempel ordet *bro* böjs *brō:r* 'broar', *brōnnar* 'broarna' där. Denna utveckling har f.ö. påträffats endast i Ålands nordöstra skärgård och den har inte spridit sig till andra delar av Åboland. (Zilliacus 1992:76.)

3.4.2 Adjektiv

Adjektiven har vanligen haft olika former före olika genus. Det finns olika former av adjektiv för maskulina, feminina och neutrala ord samt för former i pluralis. Dialekterna har i allmänhet behållit detta böjningssystem enligt genus med några få avvikelser. Zilliacus presenterar böjningssystemet i Åboland med några exempelord:

storer karl, *stor* kvinna, *stort* barn, *stor* händer
stormoger höst, *stormo* resa, *stormot* år, *stormoga* tider
mulin dag, *mulen* natt, *mulet* väder, *mulen/-na* morgnar. (Zilliacus 1992:80.)

Nagumålet äger ändå enligt Thurman i likhet med nysvenska endast två genusformer för adjektiven i motsats till fornspråket. En av dem är gemensam för maskulina och feminina ord medan neutrala ord har egen form. Pluralis ser likadan ut för alla genus. Han presenterar detta med hjälp av adjektivet 'frisk'.

singularis mask.fem.	neutr.	pluralis
<i>frisk</i>	<i>friskt</i>	<i>frisk(a)</i>
(Thurman 1929:122.)		

I mitt material kan man hitta endast två belägg på adjektiv med maskulinböjning och dessa förekommer hos de två äldsta informanterna i de följande meningarna.

*I1: På hö:sten trycka o så ba:r dom rå:gsäckar dom hadd lyfta på nån rå:gsäck o han va ju **starker** o dy:lit.*

*I2: Han va lite sådä halvveterinär pappa fo:r to ut efterbörd åt ko:r o han va lite sådä små veterinär o folk ringd altti efter han o de va Peippo som hadd **en sjuke** ko o om du sku koma dit jo-o nu sku han koma nog.*

Den andra informanten använder alltså maskulinböjning av adjektivet *sjuk* i samband med ett feminint ord *ko*. Också den äldsta informantens fru säger *tu e ryslit gulloger pojke* när hon tilltalar sin lilla sonson i materialet. I alla andra fall överensstämmer adjektivböjningen med högspråket. I materialet kan man till exempel hitta de följande beläggen hos informanterna:

I1: en rysli skandal, litet barn, rysliga skämtstycken

I2: en liten tärrier, ett runt håll, skojjiga hundar

I3: en ny värld, ett fullt varv, stora bokstäver

I Åboland motsvaras de vanliga adjektiven som slutar på *–ig* av ändelsen på *–og*. Adjektiv som *hungrig* motsvaras då av formen *hungrog* och *tokig* av formen *tokog*. Dessa former har utvecklats på olika sätt. Det finns också former på *–ot*. I mitt material kan man hitta belägg på sådana former hos alla tre informanter som till exempel i meningarna nedan.

*I1: Sen sa pappa att "int e ja Otto ja int, ja e ju Petter", "ja, tu ha altti vari li:ka **to:ko** tu Otto, tu sku ta på mej att tu e Petter åter" ha'on sagt hon dä gumman.*

*I1: Så fo:r pappa o Rakel o han efter Kalk i Pargas sen han roudd, rodd heila vä:gen ja kommer ihåg efter att dom kom heim dom kom heim o ga'n så gick han **kråko** Isac rikit ry:slit o o hadd i ryggen o o på fem sex vikur av så do'an.*

*I2: Hon va sådän hon kund inga gå i kopel hon dro:g så **jävlott** o men ja lä:t henne ti dra de va lättare ti gå tils vi kom ut på isen här mellan Valmo o körkbacka där lärde ja henne gå i kopel.*

*I2: Nä-ä, utan ja slarva tå ja ska:r ja ska:r så på näsan dä: to: **hastot** så ska:r de en bi:t på näsan.*

*I3: Den gick ganska bra faktiskt då o sådä:nt men att no ble:v de **leidot** de o helst sku man vila haft kevari men att dä:r sa: no järkin kanske till sen i allafall.*

En del av orden som till exempel *skaplig* och *barnslig* har fått former som *skaplin* samt *ba:rslin* vid sidan av former på *–iger*, *–iga*, eftersom de har anslutit sig till andra vanliga adjektiv av typen *mulen* och *duven*. I tillägg till det här finns också de korta adjektiven av typen *bred*, *lång* samt *stor*. (Zilliacus 1992:80.) I mitt material finns det ett exempel på en form med *–iger* i den andra informantens tal i den följande meningen.

*I2: Me ja va nu lite, lite **lamiger** sen när ja va där på på festen sen o kanske mest däför att ja vistt att ja va sjutin igen armin så ja la mej på på en seslong sen där ti vila sen o mamma komm o va arg nä ja la mej me skoana på på Klobbnäs mors seslongsöverdrage.*

Den äldsta informantens fru använder också en sådan form i meningen *han e mest oroliger* i materialet.

De adjektiv som slutar på *-og* har fått litet annorlunda former inom olika delar av Åboland. I Iniö och Houtskär har man utvecklat förkortade maskulina former på *-or* på sådana adjektiv som *stormor* höst samt *to:kor* väg och det finns också en pluralform *to:ko*. I Nagu samt i Korpo, Pargas och Kimitosocknarna har pluralisformen däremot blivit längre. Inom dessa kommuner sägs det *tokoga* och *fåtaloga*. (Zilliacus 1992:80.) I mitt material finns det också belägg på en sådan längre form i den yngsta informantens tal i den följande meningen.

I3: De ble:v inga så to:koga dom hä:r.

De adjektiv som slutar på *-en* har vanligen böjts enligt schemat som presenterades ovan men skillnaden mellan feminina och maskulina former är inte klar annanstans än i Iniö och Houtskär. I Nagu samt i Pargas och Kimito förekommer det former som *vakiger* 'vaken', *duviger* 'duven' och *muliger* 'mulen' enligt Zilliacus. Pluralformen av dessa adjektiv är ofta apokoperade till *mulæn* och *vakæn* i nordväst men på andra håll förekommer de oapokoperade som *mulna* och *vakna*. (Zilliacus 1992:80.) I mitt material förekommer det inga pluralformer av sådana former av adjektiv.

I Nagu och Korpo utskärgård har det påträffats enstaka former på *-an* hos de vanliga korta adjektiven så som *storan* storm och en *langan* sup. De är antagligen gamla ackusativformer. Ändelsen på *-an* kan också förekomma i en del komparativformer av vissa adjektiv och adverb i Iniö och Houtskär som *gamblan* 'äldre', men i Nagu och också på annat håll i Åboland brukar man komparera orden på vanligt sätt med *-(a)re* och superlativerna överallt med *-(a)st* som *gamlast* och *tokogast*. (Zilliacus 1992:80–81.) Alla tre informanterna komparerar med formerna *-(a)re* och *-(a)st* som i orden *starkare*, *lättare*, *vättigare*, *klokaste* och *snabbast*. Exempel på dessa förekommer i meningarna nedan.

I1: Int ga:v hon åt me:g starkare heller fast ja si:r sämre.

I2: Dom säger att dom i allmänhet blir klokaste hundana blir utav utav korsningar.

*I3: Sen så va dä:r en jättefi:n sådä:rn Ford sjutusensjuhundrati:e tramptraktor en mörkblå o dedä:ran o den va ganska svindy:r väl no: o säkert den va ju den **finaste**, den sto: dä:r vi skylttfönstre.*

3.4.3 Pronomen

Pronomenen har olika former för olika genus och de avviker något från standardspråket inom Åboland. De varierar även på olika håll i Åboland i enlighet med ljudutvecklingen på olika håll. (Zilliacus 1992:82.) De personliga pronomenen i nagumålet har en del egna särdrag.

sing.nom.	dat. o. ack.	plur.nom.	dat. o. ack.
<i>ja:g, ja</i>	<i>me:g, me</i>	<i>vi</i>	<i>oss, os</i>
<i>tu, du</i>	<i>de:g, te:g, de</i>	<i>ni</i>	<i>idær, æ:r, ær</i>
<i>han, 'n</i>	<i>han, 'n</i>	<i>tom, dom</i>	<i>tom, dom</i>
	gen. hans, hanses		gen. deiras
<i>hun, ('un), 'on</i>	<i>hennar, henar, 'on, 'un</i>		
	gen. hennars, henars		
<i>he, e, he:d</i>	<i>he, e</i>		

Man använder formerna *ja:g, tu, han, hun, he* och *tom* alltid i början av satsen eller när man betonar dessa ord, annars använder man formerna *ja, du, 'n, 'on, e* och *dom*. (Thurman 1929:126–127.) I nagumålet använder man alltså former som *tu 'du', tinn 'din'* och *he 'det'* i stället för formerna i högspråket. Också adverb som *tä:r 'där'* och *tå 'då'* förekommer istället för de högspråkliga formerna. (Fagerlund & al. 1992:251.)

När det gäller bruket av dativ- och ackusativformer *me:g, te:g* och *de:g, han, hennar* och *henar, he:d, he, oss, idær* och *tom* används de då eftertryck läggs på dem, annars används de motsvarande kortare eller vekare formerna. Genitiven *hans, hanses, hennars, henars* och *deiras* av personliga pronomen står som attribut framför sitt huvudord i fall tonvikten ligger på pronomenet och efter sitt huvudord om tonvikten ligger på huvudordet. (Thurman 1929:126–127.)

Man kan syfta såväl på personer som på sakord med de genus utvisande personliga pronomen *han* eller *’n* och *hun* eller *’on* (*’un*). De här pronomenen kan också användas som demonstrativa liksom pronomenet *he:d*. I nagumålet använder man *han* eller *’n* som indefinit pronomen där högsvenskan använder ordet *man*. (Thurman 1929:126–127.)

Den äldsta informanten använder pronomina i tryckstark ställning i enlighet med Thurmans presentation. I materialet finns det belägg på alla andra pronomen förutom dativ- och ackusativformerna av pronomen *’dig’* *de:g*, *te:g*, *de* och *’er’* *idær*, *æ:r*, *ær*. Annars förekommer alla varianterna i hans tal. Han använder också adverbet *tä:r* *’där’* och *tå* *’då’*. Den andra informanten använder den tryckstarka varianten *tu* av pronomenet *’du’*, förkortningarna *’on* *’hon’* och *’n* *’han’*, den genitiva formen *henars* *’hennes’*, den dativiska och ackusativiska formen *henar* *’henne’* och formerna *he* samt *he:d* *’det’*. Han använder också ibland formen *tå* av adverbet *’då’*. Annars använder han pronomenen i enlighet med högspråket. Den yngsta informanten däremot använder alltid samma former som i högspråket förutom förkortningen *’n* av pronomenet *’han’*. Exempel på olika pronomen och adverb förekommer i exempelmeningarna nedan.

*11: Tå va **han** ti Åbo o så träffa ’n en en gumma o så sa ’on så sa ’on va **du** på Petters silverbröllop då juu-u sa pappa no va **ja heed** no no va **ja heed** no.*

*11: Hon va **tä:r** sen o ända tills han Piparby, ja, Piparby kö:fte de sen **han, han** va från sydägårs **han**, Jons fa:r.*

*12: Nu **ja** kommer ihåg **henar ja:g** o.*

*12: Nä-ä, utan ja slarva **tå** ja ska:r **ja** ska:r så på näsan.*

*13: Nä:r Leif så: de dä:r sen så så börja **han** förstås liksom irtta opp en på de vi:se å säga no borde **du** få: en sådä:rn no att säi åt pappan nu att **du** få:r en sådä:rn bara för att nä **han** så: att den va dy:r o tänkt att farsan bli:r hajo sen när **han** hamnar å kö:p en sådä:rn.*

Informanterna använder inte alltid objektsformer av pronomen i tredje person som till exempel i meningarna nedan.

11: Jo, ja minns han no gambel Piparbyn, han do: nittonhundratolv.

12: Så ja kund ing kund ja va arg på hon sen ja int.

13: Så tänkt ja no på skoij skull att ja sku ringa åt farsan då i alla fall o o de dä:ran o skick ner han till Viherlaaksos efter en en lakapälsare.

För att jämföra de olika informanternas tal har jag räknat fallen där informanterna använder ordet *he* 'det' och när de använder den högspråkliga formen *det*. Den äldsta informanten använder oftast formen *he* istället för formen *det*. Han använder ordet *he* sammanlagt 105 gånger, medan den andra informanten använder *det* 16 gånger och den yngsta inte en enda gång vilket man kan se i diagrammet nedan.

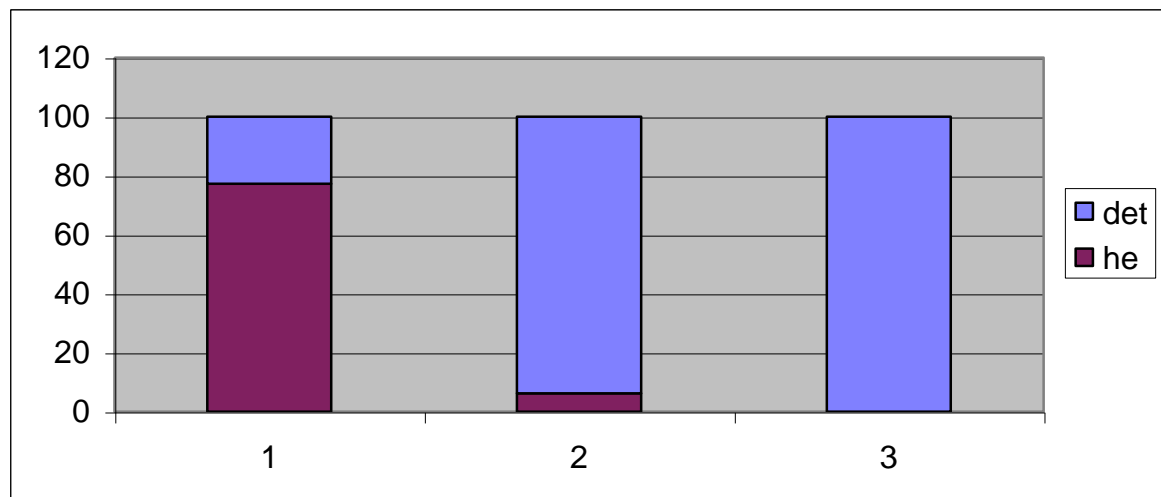

Diagram 13. Användningen av pronomenet *he* 'det'.

Den yngsta informanten har alltså helt och hållet slutat använda den här formen i sitt tal att döma av materialet.

Också de possessiva pronomenen skiljer sig något från högspråket. De böjs enligt Thurman (1929:128) på följande sätt:

sing.mask.	sing.fem.	sing.neutr.	pluralis
<i>minn</i>	<i>minn</i>	<i>mitt</i>	<i>min</i>
<i>tinn, dinn</i>	<i>tinn, dinn</i>	<i>titt, ditt</i>	<i>tinn, dinn</i>
<i>sinn</i>	<i>sinn</i>	<i>sitt</i>	<i>sinn</i>
<i>vonn, vo:r, voran</i>	<i>voron, vorun</i>	<i>vo:rtt</i>	<i>vo:r, vo:ra</i>
<i>idan</i>	<i>idun</i>	<i>idartt</i>	<i>idær</i>

Possessiva pronomen kan stå både framför substantivet då tonvikten ligger på pronomenet eller efter substantivet då tonvikten ligger på substantivet och det står i bestämd form. När possessiva pronomen står som attribut används de tryckstarka formerna *tinn* och *titt* och de trycksvaga formerna *dinn* och *ditt* används när de står efter sitt huvudord. Den tryckstarka formen används alltid när pronomenet brukas predikativt som till exempel *poikin e: tinn* 'pojken är dinn'. (Thurman 1929:128.) I mitt material förekommer det endast former som överensstämmer med högspråket. Ingen av informanterna använder formerna *tinn* 'din', *vonn* 'vår' eller *idan* 'er' i materialet.

Enligt Thurmans anteckningar från början av 1900-talet lever en del pronomen från fornsvenskan kvar i nagumålet när det gäller de demonstrativa pronomenen som presenteras nedan. Det har ändå gått lång tid sedan Thurman gjorde sina anteckningar, eftersom han samlade in sitt material i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet. (Thurman 1929:1–2.)

	sing.mask.	sing.fem.	sing.neutr.	pluralis
fsv. han	ngm. <i>han</i>	<i>hun</i>	<i>he:d, (he)</i>	<i>tom</i>
isl. þessi	nom. <i>tesn</i> gen. <i>tesns</i>	<i>tesun</i>	<i>tett</i>	<i>tess</i>
nsv. den här	nom. <i>tesnjenn</i>	<i>tesunjenn</i>	<i>tettjenn</i>	<i>tessjen</i>
nsv. den där	nom. <i>hanttesn</i>	<i>hunttesun</i>	<i>hetett</i>	<i>tomttess</i>
fsv. þän	nom. <i>hanttenn</i>	<i>hunttenn</i>	<i>hetenn</i>	<i>tomttenn</i>
fsv. þoliker	nom. <i>tokon</i>	<i>tokon</i>	<i>toko</i>	<i>toko</i>
nsv. sådan där	nom. <i>tokonttenn</i>	<i>tokonttenn</i>	<i>tokotenn</i>	<i>tokote:na</i> (<i>tokotenn</i>)

(Thurman 1929:128.)

I den äldsta informantens tal kan man finna orden *hanttenn*, *hunttenn*, *hetenn* och *tomttenn*. Han säger också i stället för 'den där' *he tä:*, i stället för 'de där' *tom tä:*, i stället för 'han där' *han tä:* och i stället för 'hon där' *hon tä:*. Han säger inte 'tokotenn' utan *tåtenn* och i hans tal finns det också belägg på ordet *toko* i den följande meningen.

*11: Ju, no he gå:r ett halft å:r till få man no böri maka allting på bo:rdena tå, inga böri naga ha **toko** sa:ker.*

Frun till den äldsta informanten använder också orden *tesyn* och *tokotenn* i materialet. De två yngsta informanterna använder inte gamla former utan de använder demonstrativa pronomen som i standardspråket. I de följande meningarna finns det exempel på demonstrativa pronomen hos informanterna.

*11: Men **hantenn** nu som Jim som sku böri skri:v hon dä histo:rien o ja va ti:di opp, ja ha läsi dom dä.*

*12: Men så sa vi här e ju spårr, vi kan ju följ **dom dä** spårena o se vart dom ha fari medden o så börja vi gå efter spårena som i o för sig va våra egna spårr från föregående gång.*

*13: Jani ro:pa att va fa:n va **de dä:r** nu fö int fick man ju skju:t **dom dä:** men Tede svara bara att "ei se niin nuugaa ole".*

Också bland de interrogativa pronomen i nagumålet fanns det ålderdomliga former då men en del av dem överensstämde redan då med standardspråket.

	sing.mask.	sing.fem.	sing.neutr.	pluralis
fsv. hwar	nom. <i>veim</i> gen. <i>veims, va:rs</i>	<i>veim</i>	<i>va</i>	-
fsv. hol(i)kin	nom. <i>hokon</i>	<i>hokon</i>	<i>hoko</i>	<i>hoko</i>
nsv. hurudan	nom. <i>hurdan</i>	<i>hurdan</i>	<i>hurdant</i>	<i>hurdana</i>
nsv. vad för en	nom. <i>vaförein</i> (subst.)=(i fem.) <i>vafören</i> (adj.)=(i fem.)		<i>vaföreit</i> (subst.) <i>vaföret</i> (adj.)	<i>vaförena</i> <i>vaförena</i>
nsv. vilkendera	nom. <i>hokonde:ra</i>	<i>hokonde:ra</i>	<i>hokode:ra</i>	<i>hokode:ra</i>

(Thurman 1929:129.)

I mitt material förekommer det bara former som överensstämmer med standardspråket. Alla tre informanterna använder till exempel formen *vem* och inte *veim* i sitt tal.

*I1: Men he e he som sku ha reida på no **vem** hadd gå:rdn före Sewelán, he veit ja int, ha va, han va länsman i Nagu.*

*I2: På hemvägen sen så fo han in ti Hangslax centrln där o där satt Renvall i telefoncentrln där i Hangslax o så fråga han åt henne att om hon kom i håg **vem** som hadd ringt o vi hadd tretton ti telefonnummer den tiden o så sa Renvall att ja tror int att de ha ringt nån ti tretton idag ja int sa hon.*

*I3: O hadd ja någo tä:vling me farsan **vem** som va snabbast från noll ti sexti han me bi:ln eller ja:g me mopen o de vann man ju, den gick ganska bra faktiskt.*

De indefinita pronomenen avviker också från standardspråket eftersom en del av dem har olika former för alla genus. Till exempel ordet *någon* har olika former i maskulinum, femininum och neutrum samt i pluralis: *na(i)n* karl, *naen* kvinna, *na(ga)* barn, *nagær* barn. (Zilliacus 1992:82, Thurman 1929:129.) De två yngsta informanterna använder liknande former som i standardspråket medan den äldsta använder ord som *naga* och *nager* som i de följande fallen.

*I1: Som vi to: ne:ren tå altti sen föstö:rd man de e int **naga** lång ti:d o o hur hur läng som den hadd vari efter de att de heit do:markamar o do:markamar o ma:tkamar o kö:k va de, va dä:r bott fö folk förut veit ja, he sku man behö:v nu få reida på vem som som han dä Sewelán had kö:ft de ov.*

*I1: Joo, dom gjo:rd no inga, inga arbita dom, he fanns bara **nager, nager** skipare väl som som va skipare som rikit aldri ...*

3.4.4 Verb

Verben delas in i de svagt böjda och de starkt böjda. Stark böjning förekommer i verb som *äta* – *äter* – *ät* – *ätit* medan verb som *ringa* – *ringer* – *ringde* – *ringt* och *tala* – *talat* – *talade* – *talat* har svag böjning. I böjningen av verb förekommer många avvikelser från standardspråket i Åboland och en del av dem är begränsade till någon dialekt, men ändå finns det inga klara gränser mellan olika dialekter. De avvikande formerna beror oftast på speciella ljudutvecklingar i dialekterna. (Zilliacus 1992:82–83.)

Den gamla starka verbböjningen är betydligt bättre bevarad i dialekterna än i standardspråket. I dialekterna förekommer det böjningsformer som *simma* – *sam* och *rymma* – *röm*, men det finns dock en tendens att övergå till svag böjning. Denna tendens har varit starkast runt Kimito. (Zilliacus 1992:83.) Den äldsta informanten använder ordet *sang* i stället för *sjöng* i materialet.

Dialekterna i Åboland har en del speciella former i olika tempus. Det finns enstaviga presensformer som till exempel *sæ:l* av presensformen 'säljer' och *væ:n* av 'vänjer' som är vanliga i västra Åboland och förekommer också i Nagu. I preteritumformerna finns det inga särskilda drag i Åboland utan de överensstämmer med de övriga finlandssvenska dialekterna. I mitt material lämnar informanterna bort preteritumändelsen som till exempel *fökla:ra* 'förklarade', *mena* 'menade', *drunkna* 'drunknade' och *fö:rd* 'förde'. Exempel på detta finns i de följande meningarna.

*11: He va nittonhundrafju:rton eller femton tå va han ti Åbo o så **träffa** 'n en en gumma.*

*12: De rann ju lite blod där på golve så vi måste strö mjöl ovan på sen o bred ut att man inga så: domdä blodfläckana o o fick vi lite tejp eller såndä någoslags – ja såndär tejp, plåster sa man o **linda** runt så att de **sluta** blöd.*

*13: Så **frå:ga** han no vad de va o så **sa** ja nu sen att de e no som som två tre: bitar som e på någovis fast va ja **fökla:ra** att dom e no fast me ett gånggärn att man säter liksom fisken di:t imellan.*

Men när det gäller supinumformerna förekommer det en del särdrag i synnerhet i västra Åboland. Även dessa skiljer sig från varandra inom olika dialekter på grund av de speciella

ljudutvecklingarna i dialekterna. Till exempel supinumformen *druckit* heter *drottje* i Houtskär och Iniö medan man säger *drucki*, *drøcki* eller *drøttji* i det övriga Åboland. (Zilliacus 1992:83.) Slutljudande *t* faller oftast bort hos verb i supinumform i nagumålet som i *hon ha skuri*, *må:la*, *skriki*, *sprongi* och *hoggi*. Detta drag är allmänt också i andra finlandssvenska dialekter. (Fagerlund et al. 1992:251.) I mitt material finns det flera belägg på detta hos alla tre informanterna som till exempel i orden *vari* 'varit', *skjuti* 'skjutit', *blivi* 'blivit', *sovi* 'sovit', *suti* 'suttit', *tagi* 'tagit' och *skrivi* 'skrivit'. Slutljudande *t* har fallit bort hos informanterna till exempel i de följande meningarna.

*I1: Jo o han dä: han dä:r han dä:r min mo-morfar hä på Piparby han hadd ju **vari** dom hadd **komi** opp från finmarken hit me hästar.*

*I2: De hadd **fari** in på övre sidan av armen, de va, da va rikit ett runt håll där med en svart ring omkring så dä som de va krutrök som va kring om de men på undre sidan där som kulan kom ut så va de bara en trikant som de sku ha **viki** opp liksom skinne.*

*I3: Farsan ringde sen o försökt hålla pokka att eller att han hadd **vari** joo att han hadd inga sådä:rna mera men han hadd **tagi** en vedärkva:rn som Putte bygger i ställe.*

Men om *t* i vissa fall faller bort, finns det också fall där man tillsätter *t*-, *s*- eller *d*-tillskott i slutljud. I nagumålet finns *t* som slutljud i preteritum och supinum av passiva och reflexiva verb som i verbformer *kö:rdist* och *sy:ndist*. I mitt material finns det belägg på detta i den äldsta informantens tal i meningen nedan:

*I1: Från mo:rs si:da, ja hadd han dä ti ta: reida på ja ha no namne no på morfa:r men han do: ju redan på nittita:le...så langt före ja **föddist** men hon va änka hon o kö:ft gå:rd.*

S-tillskottet förekommer däremot vid presensparticipen som i *han kå:m ro:andis* 'han kom roende. (Fagerlund et al. 1992:251.) Det finns många belägg på presensparticip med *s*-tillskott i mitt material. *S*-tillskottet förekommer i alla informanternas tal i ord som

gåendes, körandes, brännandes, springandes och flygandes. Exempel på detta kan ses i följande meningar:

*I1: Tå nä ja kom från körkan s mött vi Granlundskan, hon hadd eit va: vatuämbar i va:r hand vi kom **gaendes** förbi Krokbroan.*

*I2: Så kom ja opp **körandes** vi sama tröskhu:se som vi satt in de dä gra:nen som ja berätta om, Sydegårströskhu:se, o så stanna ja bussn.*

*I3: Nä: man kom hem på natten nä man nä man dedä:ran kom **brännandes** då gick de no kanske bara på någå åtti fö att ja hadd så då:liga gughjul på den.*

*I3: Så kom de en knippa knippa dedä:ran svärtor förbi **flygandes** o Jani som hadd lä:rt sej då att man fick inga skju:t så han satt i lugn o ro: han, men Tede reiv ju byssan ur handen på han o rappa två skott efter.*

I mitt material finns sammanlagt 9 belägg på *s*-inskottet och de är fördelade mellan olika informanter så att hos informant 1 finns det ett belägg på detta, hos informant 2 två belägg och hos informant 3 sex belägg. För att kunna jämföra användningen av *s*-tillskottet har jag också räknat de fall där informanterna använder presensparticipen utan *s*-tillskottet och räknat procentantalet på dessa. Det finns endast ett belägg på en sådan form hos den andra informanten vilket kan ses i diagrammet nedan.

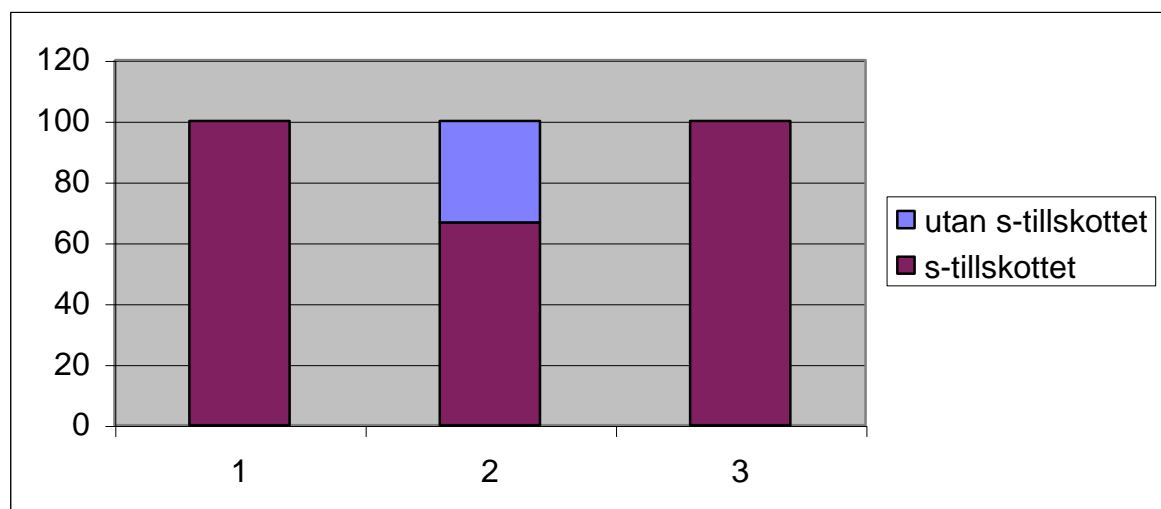

Diagram 14. *S*-tillskottet vid presensparticipen.

Man kan konstatera att detta fenomen lever starkt kvar i nagumålet eftersom den yngsta informanten har de flesta beläggen. Detta beror förstås också på vad informanterna talar om.

Även verbens *s*-former är brokiga inom Åboland och speciellt hos de starka verben som *finnas*, *skämmas* och *läggas* 'lägga sig'. Till exempel 'fanns' sägs antingen *fandes(t)* eller *fannest* och 'har funnits' sägs *funtet* i Iniö medan man i Nagu säger *fundist*. (Zilliacus 1992:83.)

3.4.5 Kodväxling

Eftersom finska och svenska lever så nära varandra sker det en del kodväxling mellan de två språk dvs. det ena språket använder till exempel ord från det andra språket. Oftast sker detta från finska till finlandssvenska. I mitt material har den yngsta informanten mest benägenhet för detta. Hos honom finns det sammanlagt 34 belägg på finska ord. Det finns adjektiv, substantiv och verb direkt tagna från finska som till exempel *kypsä*, *hajo*, *kässäri*, *kevari*, *järkin* och *keulii* i hans tal. Hos den andra informanten finns det endast tre finska ord, *eläinräökkäystä*, *jekku* och *juttu* medan det inte finns ett enda hos den äldsta informanten. I de följande meningarna förekommer det exempel på användningen av finska ord hos informanterna.

*I2: Men ja ha no så myky sådäna aprilhistorier men de blir så långa **juttur** sen jag orkar inga berätta just nu int.*

*I3: Nä: man ble:v fast så hamna man di:t ti ba:rbänken å sita o vänta liksom de va altti **kypsä** sen ifall man ti:dit ble:v fast så fick man länge sita o vänta dä:r.*

För att jämföra användningen av finska ord hos de olika informanterna har jag räknat alla de fall där de använder finska ord. I diagrammet på följande sida kan man se att användningen av finska ord har ökat med tiden.

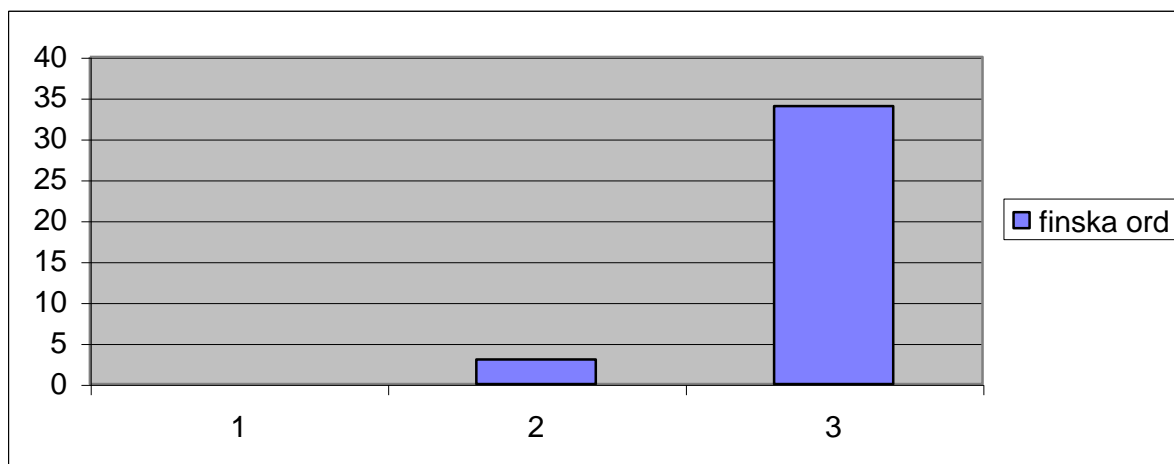

Diagram 15. Antalet finska ord hos olika informanter.

4 Språkets utveckling och utjämning

I detta kapitel tas upp orsakerna som kan leda till språkets förändring och utjämning. Det diskuteras också hur nagumålet har blivit påverkat av olika fenomen som har bidragit till utjämningen.

4.1 Språkförändring

Språkförändring är något som påverkar särskilt det talade språket. Detta leder till att vi hela tiden har olika varianter av språket på olika håll och oftast är det just språkets särdrag som accenten eller uttalet som avslöjar varifrån en människa kommer och ger oss var sin egen dialekt. (Harling-Kranck 1998:161.) Det är ett faktum att ett språk ständigt förändras och utjämningen av dialekter är sannolikt mer framtränande i dag än någon gång förut (Thelander 1996:167). Nya ord kommer hela tiden in i ett språk medan de gamla sakta glöms bort eftersom språket anpassar sig efter ändrade samhällsförhållanden och nya generationers behov och innovationer. Vi kan iaktta vissa förändringar och delar av utvecklingen men en del förändringar sker under en längre period så att det är omöjligt att de märks under en människas levnadstid. Sådana företeelser som är utbredda under en lång tid kan till exempel vara uttalet av ett visst ord eller enskilda ljud, sättet att böja ord eller kombinera vissa ord till satser och meningar. Det som också gör iakttagandet svårt är att gamla och nya former lever sida vid sida tills endera formen helt tar över. I sådana fall är

det svårt, om inte omöjligt, att konstatera när utvecklingen egentligen genomfördes, man kan bara konstatera efteråt att språket har förändrats. (Harling-Kranck 1998:161.)

I mitt material framgår det tydligt att olika språkformer lever sida vid sida. Speciellt märks detta hos den andra informanten i vissa dialektala drag som kom fram i analysdelen. Ett bra exempel på detta är den varierande användningen av oförmjukat uttal av *k* och förmjukat uttal av *k* i samma ord som kan till och med förekomma i en och en samma mening. Han varierar också användningen av diftongen *ei* i ordet *hette* medan den äldsta använder genomgående formen *heit* och den yngsta formen *hette*. Samma företeelse förekommer även i hans användning av ordet *klockan*. Den andra informanten växlar mellan formerna *klockon* och *klockan* medan den äldsta informanten använder endast formen *klockon* och den yngsta den standardspråkliga formen *klockan*.

Ett språk förändras inte heller likformigt över språkområdet utan vissa drag kan förmedlas i någon viss samhällsgrupp eller åldersgrupp eller hoppa från städer till andra utan att påverka språket på landsbygden. Förändringar har i allmänhet från början en begränsad spridning. De kan alltså utvecklas i en viss trakt eller i en viss social miljö och sprida sig därifrån utåt till andra grupper och trakter. (Harling-Kranck 1998:161.) Exempel på detta kan man finna i den yngsta informantens tal i användningen av finska ord. Denna företeelse har inte påverkat alls den äldsta informantens tal och också endast litet den andra informantens tal medan det finns många belägg hos den yngsta informanten.

4.2 Dialekternas framtid

För några årtionden sedan var man orolig för dialekternas framtid och man trodde allmänt att dialekterna höll på att dö ut. Men så är inte fallet i dag utan man har i stället börjat fundera på vad det är som får dialekterna att leva kvar från en tid till en annan. Detta har till exempel förklarats så att dialekterna har en social funktion. Dialekterna uttrycker socialt gemenskap som dels är geografiskt och dels socialt avgränsad. Detta har också psykologiskt värde för en individ eftersom människan hör till sin gemenskap genom sitt språk. Så länge som dialekten fungerar som vardagsspråk i kommunen och står för den lokala och personliga identiteten, så länge borde dialekten också bestå. (Ivars 1988:38, Pamp 1978:13.) Nagu är ju dels geografiskt avgränsat när man tänker på att man kommer dit och därifrån endast med en färja och också dels socialt avgränsat eftersom där finns ett fungerande litet samhälle med skolor, kommunalförvaltning, butiker, banker,

försäkringsförening, hotell, bilbesiktning och restauranger. Där finns alltså nästan allting man behöver även om det inte finns så många invånare där. Nagumålet fungerar som vardagsspråk i kommunen eftersom det kanske inte finns så många inflyttare att de påverkar språket där. Att nagubor måste komma till fastlandet för att studera och kanske också arbeta är det som möjligen påverkar språket mest. Hur det går för nagumålet när de människor som studerat på andra orter kommer tillbaka till sina hemtrakter väcker mest tankar kring dialektens levnadsvillkor och också det att världen har blivit allt mindre med telefon, radio, tv och övriga kommunikationer.

När det påstås att dialekterna försvinner menas det två olika saker. Den ena av dem är att dialekterna förlorar sin särprägel genom inbördes utjämning och den andra att bruket av dialekterna förlorar terräng. (Thelander 1996:170.) Att dialekterna utjämnas eller avlöses av standardspråket med tiden beror på den livligare kommunikationen på större avstånd och på den sociala rörligheten samt utjämningen. Den kommunikativa och den sociala processen som bidrar till språkutjämning är nära förknippade till varandra. (Dahlstedt 1978:55.) De kan leda till att människorna inte längre känner sig förankrade i en viss miljö eller i en viss by. Då känns det inte heller längre meningsfullt att hålla kvar språket från detta område. (Ivars 1988:38)

Att människorna inte längre identifierar sig med en by eller bygd är den viktigaste anledningen till att dialekterna dör ut. Antalet fastboende påverkar detta också, ofta pendlar man mellan bostad i byn och arbete i staden. Det är också vanligt att man flyttar helt bort från byn eftersom man har skaffat sig en sådan utbildning att man inte kan hitta motsvarande arbete på mindre orter. Sådana personer kommer kanske hem ibland och har till exempel sommarstugor i sin hemsocken men de har oftast slutat identifiera sig med hembyn. De har också oftast bytt ut sin dialekt mot standardspråk eftersom det inte längre känns praktiskt eller meningsfullt att hålla sig fast vid språket i den miljö man har lämnat bakom sig. Den geografiska rörligheten kommer alltså att söndra dialektgemenskapen. (Dahlstedt & Teleman 1974:138–139.)

I Nagu har utvecklingen gått åt det här hållet eftersom antalet invånare har minskat med åren, många pendlar till sitt arbete i tätorter eller har helt flyttat bort från sin hembygd och har endast en sommarstuga där. I början av förra seklet fanns det över 3000 människor i Nagu men tills nu har antalet minskat med hälften (Thurman 1929:1, www.nagu.fi, 14.8.2004). Den yngsta informanten har just en sådan livssituation som beskrivs ovan. Han arbetar i Åbo och har en sommarstuga i Nagu. Nästan halva året pendlar han mellan sin

hemkommun och arbetsplatsen men på vintertid är han bosatt i Åbo. Den yngsta informanten har alltså inte mera lika stark kontakt med sin hemby som de två förra generationerna som också arbetade där.

4.3 Bidialektism

Inom de områden där dialekten är svårförståelig kan det lätt uppkomma en företeelse som kallas bidialektism. Med bidialektism avses att en person behärskar både en dialekt och ett högspråk samt håller dessa två varianter av språket isär. Bidialektism kan betraktas som ett slags bilingvism eller tvåspråkighet medan monodialektala personer behärskar eller använder endast sin egen dialekt. (Dahlstedt 1978:55.) Nästan alla dialekttalande är tvåspråkiga och det finns bara några få som är enspråkigt dialektala. Det händer alltså att människor som talar stark dialekt byter dialekten till standardspråket när de talar med människor från någon annan ort. Tvåspråkiga personer byter sitt språk beroende på vem de talar med, vad de pratar om och var samtalet äger rum. Ibland kan detta ske omedvetet. (Dahlstedt & Teleman 1974:136–137.) I mitt material förekommer det inte växling mellan dialekt och standardspråk eftersom informanterna inte talar med flera olika personer på bandet.

4.4 Orsaker till dialektutjämning

Det har getts många förklaringar för vad som leder till att vissa språkdrag utjämnas medan andra motstår den språkliga utjämningen (Ivars 1986:175). I en undersökning av Thelander tas upp tre faktorer, kontakt, prestige och identifikation som tänkbara orsaker. För att språklig förändring skall ske är kontakt en nödvändig men inte tillräcklig orsak utan den måste kompletteras med prestige som också är en social mekanism. Alla talare accepterar ändå inte lika lätt den prestigenorm som till exempel etermedierna ställer som modell för språkbyte, eftersom de inte identifierar sig med denna grupp. Sådana som identifierar sig med sin egen lokala språkgrupp fungerar som motkraft och balanserar utvecklingen mot ett högspråk och med detta kan också förklaras att dialektala drag inte utjämnas i samma takt. En del människor reagerar på konflikten mellan lokal identifikation och social prestige genom att bli tvåspråkiga som förklarades ovan. Man kan också göra en del kompromisser mellan dialekten och högspråket genom att överge utpräglade lokala drag utan att använda

exklusivt högspråkliga drag. Enligt detta skulle utjämningen ske i etapper så att de dialekttalande skulle börja identifiera sig med större naturliga gemenskaper. (Ivars 1986:175, Thelander 1979:104–119.) En följd av detta är regionala dialekter där de lokala särdragen har jämnats ut (Ivars 1996:173). Nagumålet är inte någon svårförståelig dialekt men ändå märker man tydligt att den yngsta informanten har lämnat bort drag som är starkt dialektkaraktäriserande.

Elias Wessén konstaterar att dialekterna tunnas alltmera ut, generation för generation och årtionde för årtionde. Ungdomen talar ett annat språk än fäderna. (Wessén 1970:10.) När man tänker på de tre olika informanterna och deras språk märker man tydligt att de starkaste dialektala särdragen regelbundet utjämnats under 1900-talet i olika generationer. Den yngsta informanten använder till exempel inte mycket hårt uttal av *k* och *g* medan den äldsta informanten gör det nästan genomgående som det framgår av analysen av materialet. När man tittar på den andra informantens uttal märks det att detta drag inte har försvunnit med detsamma utan gradvis eftersom han växlar mellan de olika uttalen. Också andra drag som inskottkonsonanterna och en del pronomen har försvunnit gradvis. Ett bra exempel på detta är benägenheten att använda ordet *he* i stället för 'det' som helt försvunnit hos den yngsta informanten och blivit sällsynt även hos den andra informanten. Också antalet diftonger har i den yngsta informantens tal sjunkit drastiskt jämfört med de förra generationerna. Den yngsta informanten använder nästan inte alls förbindelsen *ld* i sitt tal och också inskottkonsonanterna *b* och *d* har försvunnit hos honom. Men alla dessa drag har alltså minskat i etapper och inte plötsligt under olika generationer.

Men en del för nagumålet typiska drag är ändå väl bevarade som till exempel kortstavigheten, synkopen, apokopen och det för nagumålet typiska att lägga till ett *s* vid presensparticipen. Den yngsta informanten har till och med mest av sådana fall i sitt tal. Men han har också mest av finska ord i sitt tal. Detta kan förklaras med att han gjorde sin värnplikt på finska, studerade i Åbo där man hör mycket finska och att han i och med sin skyttehobby haft mycket kontakt med finskspråkiga som framgår också av materialet.

När man jämför det som informanterna i materialet berättar om skolgång, resor och förbindelser märks det tydligt hur allting har förändrats under 1900-talet. Den äldsta informanten kom endast någon gång till Åbo och då rodde man ännu till exempel till Pargas från Nagu. Också den andra informanten berättar hur man körde med häst och kärra och hur det fanns ångbåtsförbindelse från Nagu till Åbo i hans barndom och hur hans pappa körde med moped och åkte buss litet senare. Nagu var alltså tidigare mera

geografiskt isolerat än i dag när man kan ta sig över till fastlandet med en färja nästan en gång i kvarten. Den yngsta informanten däremot berättar hur han fick sin första bil med detsamma han fyllde aderton och hur han har rest runt om i Finland på olika skyttetävlingar och utomlands på världscuper och träningsläger. Också skillnaden mellan skolgången är tydlig eftersom den andra informanten gick först i skola i Kältinge som är en liten by på Lilllandet i Nagu och senare studerade i Åbo. Den yngsta informanten gick i skola i kyrkbacken där det fanns flera elever, blev student i Pargas och fortsatte sina studier i Åbo.

I och med allt detta har livsmiljön blivit allt större. Om man anlägger samma perspektiv som Haugen i sin forskning i Norge kan man konstatera att den äldsta informanten levde i primär språkgemenskap där hans hemby var ett språkligt centrum medan de två andra representerar sekundär och tertiär språkgemenskap med språkligt centrum i Åboland och Åbo (Dahlstedt 1978:51). Också medierna har blivit allt större under 1900-talet med radio, tv, globalisering och allt snabbare kontakter så att de yngre generationerna har fått vara med om att höra till exempel Sveriges television och se på finlandssvenska program i tv. Sandøy kallar dessa ”talande” massmedia eftersom de förmedlar nya ord och idéer, etablerar det normala ordförrådet och påverkar våra intressen (Sandøy 1993:108).

5 Slutord

Enligt analys av materialet kan man konstatera att det har skett en hel del utjämning i nagudialekten. Men eftersom denna avhandling behandlar språkbruket endast inom en familj i tre olika generationer kan man inte generalisera allt för mycket de resultat jag har fått utgående från mitt material. Avhandlingen kan endast ge en antydning om vad som håller på att ske inom nagudialekten.

Det framgår tydligt att de starkaste dialektala dragen nästan försvunnit hos den yngsta informanten men ibland använder också han drag som är typiska för nagumålet, som till exempel formen *to:koka*. Det ser ut att även den yngre generationen känner till de drag som hör till nagudialekten även om den inte längre använder dem så aktivt. Av de starkaste dialektala dragen har dock till exempel användningen av pronomenet *he* ’det’, feminina formerna på *-on* som i *klockon* och labialiseringen av *ä* till *ö* i ordet *sjölv* helt fallit bort hos den yngsta informanten. Användningen av formerna *he* och *klockon* har minskat hos

den andra informanten men han använder oftare formen *sjölv* än den äldsta informanten vilket framgår av diagrammet nedan. I diagrammet presenteras det procentuella antalet av förekomsten av dessa drag hos de olika informanterna. Dessa drag förekommer inte alls hos den yngsta informanten.

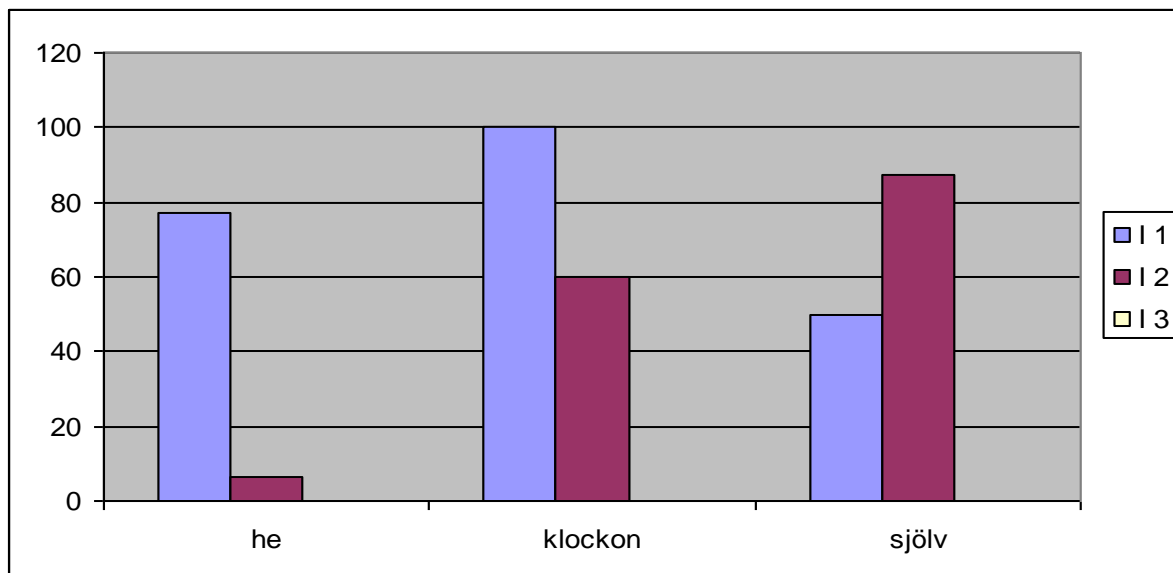

Diagram 16. Användningen av orden *he* 'det', *klockon* 'klockan' och *sjölv* 'själv' hos olika informanter.

Man kan se i diagrammet att det har hänt ganska drastisk utjämning enligt materialet eftersom dessa drag helt har försvunnit hos den yngsta informanten. Detta har skett inom relativt kort tidsperiod. Också inskottskonsonanterna *b* och *d* har försvunnit hos den yngsta informanten, den yngsta använder inte heller överlång stavelse, sammansatta ord som *bātu:se* 'båthuset' och inte heller formerna på *-in* i maskulina ord. Också den andra informanten har slutat använda former som *ga:* 'gå', assimilationen *ft* i stället för *pt*, tjockt *l*, kort *a* i ord som *naga*, *nager*, *mang* och *gang* som den äldsta informanten ännu använder. Men i materialet förekommer det också drag som har minskat gradvis som användningen av diftongen *ei* i ordet *bleiv* 'blev', förbindelsen *ld* och hårt uttal av *k*. Dessa har sammanställts i diagrammet 17.

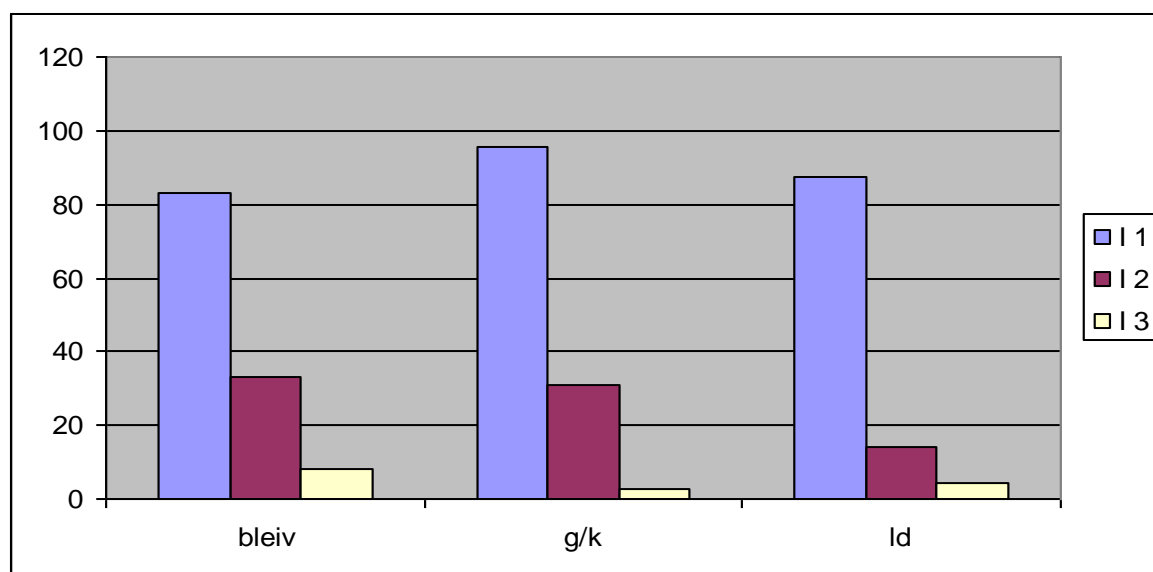

Diagram 17. Användningen av diftongen *ei*, hårt uttal av *k* och förbindelsen *ld* hos olika informanter.

I diagrammet ovan kan man se att dessa drag ännu finns kvar också hos den yngsta informanten även om användningen har minskat. Här har utjämningen skett i etapper som Ivars och Thelander beskrev språkförändring där dialektens starka drag sakta utjämnas mot standardspråket. I analys av materialet kom det också fram en hel del drag som fortfarande lever starkt kvar hos alla informanter som apokope, synkope, kortstavighet, bortfall av slutljudande *-t* i supinumformer och i bestämda former av neutrer, långt *i* i stället för *e* i ord som *tre* och *se*, förbindelsen *dj*, ändelsen *-an* i några svaga maskulina ord, oapokoperade pluralisformer, adjektiv på *-og*, *s*-tillskottet i presensparticip och bortfall av imperfektumändelse. Men det finns också ett drag som endast förekommer i de två yngsta informanternas tal och inte als hos den äldsta informanten, nämligen finska ord. Användningen av finska ord har ökat drastisk när man jämför de olika generationerna: den äldsta informanten använder inte alls dem, den andra informanten har endast tre belägg medan den yngsta informanten använder finska ord över tio gånger mera. I diagrammet på följande sida har sammanställts användningen av *s*-tillskott i presensparticip, synkope och också antalet finska ord hos informanterna. *S*-tillskottet och synkope presenteras i procenttal medan finska ord presenteras i absoluta tal.

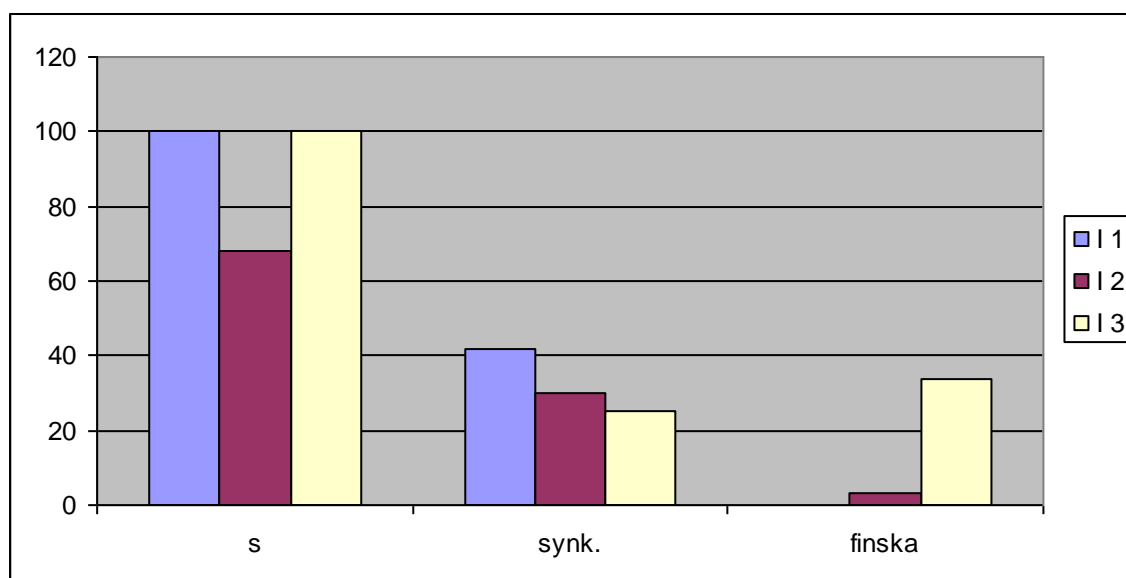

Diagram 18. Användningen av s-tillskottet, synkope och finska ord hos olika informanter.

I diagrammet ovan kan man se att den äldsta och yngsta informanten använder lika mycket av s-tillskottet i samband med presensparticip och den andra informanten använder det litet mindre. Artikelsynkope förekommer hos alla informanterna och även om användningen av artikelsynkope har minskat litet har det ändå en betydande roll också i den yngsta informantens tal eftersom han använder det i över 20 % av fallen.

Av det ovanstående framgår att det skett utjämning i nagudialekten enligt materialet. De yngre generationerna använder inte mera alla de karrakteristiska dragen för nagumålet även om en del av dragen fortfarande finns kvar. Man kan alltså konstatera att sönerna inte mera talar samma språk som fäderna. Men också samhället där olika generationerna har levt och lever har förändrats. Språkförändringen beror tydligen på att Nagu inte längre är lika isolerat geografiskt som det en gång var. Ortsborna studerar och arbetar i städer och tappat kontakten med sin hemby och sin språkliga identitet. Den omgivande världen har blivit allt mindre och den kommer allt närmare. Det finns en risk att språket från denna värld tar över och skuffar undan de små socknarnas språk. Men så länge som man har kontakt med sin hemby har man också sin språkliga identitet kvar även om man inte använder de starkaste dialektala dragen. Men hur länge kan en dialekt med cirka 1500 talare klara sig i pressen från olika håll när invånarna på holmen hela tiden hör standardspråk och livsmiljö blir allt större genom regionaliseringen? Kanske den

kommande generationen inte mera bibehåller ens det lilla som den yngsta informanten har kvar av fädernas språk.

Lyhennelmä

Ruotsinkielinen väestö on jo kauan asunut maassamme rinnakkain suomenkielisen väestön kanssa. Tutkijat eivät ole aivan yksimielisiä siitä, milloin ruotsinkieliset tulivat maahan, mutta arvioiden mukaan tämä tapahtui ristiretkien aikaan. Suurin osa heistä tuli perinteisen käsityksen mukaan noihin aikoihin Keski-Ruotsista.

Ruotsin kieli on siis pitkään ollut osa Suomea, mutta merkittävimmän aseman se saavutti Suomen ollessa osa Ruotsia kuusi sataa vuotta. Ruotsi oli silloin tärkeä virkakieli ja sivistyneistön kieli, mutta sen asema heikkeni, kun Suomesta tuli osa Venäjän keisarikuntaa. Suomen kieli vahvistui, mutta vielä maamme itsenäistyessä ruotsilla oli niin merkittävä asema, että myös ruotsi sai virallisen kielen aseman suomen ohella Suomen tasavallan hallitusmuodossa vuonna 1919. Tämä asetus suojelee ruotsin kieltä ja suomenruotsalaista kulttuuria vielä nykyäänkin. Suomenruotsalaisia on noin 300 000 eli vähän alle 6 % koko väestöstä. He asuvat suurimmaksi osaksi etelä- ja länsirannikolla sekä saaristossa.

Suomenruotsi kuuluu itäruotsalaisiin murteisiin ja Suomessa on yhteensä kymmenen eri ruotsinkielistä murrealuetta. Näistä yksi on läntisen Turunmaan murrealue, johon Nauvon murre kuuluu Korppoon, Houtskarın ja Iniön murteiden ohella. Nauvo sijaitsee Turunmaan saaristossa ja kunnassa on noin 1500 asukasta, joista lähes 75 % on ruotsinkielisiä. Asukasmäärä kuitenkin lähes kymmenkertaistuu kesäaikana, sillä kunnassa on paljon kesämökkiläisiä ja veneilijöitä. Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia juuri Nauvon murteen erityispiirteitä ja niiden säilymistä eri sukupolvien aikana. Materiaali koostuu kolmesta eri haastattelusta kolmen eri sukupolven ajalta samassa perheessä. Noin 45 minuutin mittaisissa haastatteluissa informantit, isoisä, isä ja poika, kertovat vapaasti omaan elämäänsä liittyvistä tapahtumista. Haastattelut on litteroitu tutkielmaa varten.

Suomenruotsalaiset murteet ovat säilyneet paremmin kuin Ruotsin murteet, koska suomenruotsalaiset ovat eläneet melko eristäytyneesti ruotsinkielisestä pääalueesta ja säilyttäneet vanhempia kielellisiä piirteitä. Kuitenkin murteilla on taipumus muuttua ajan ja uusien sukupolvien myötä. Vanhat piirteet ja sanat väistyvät uusien tieltä. Tässä tutkielmassa otetaan esiin myös syitä, jotka johtavat murteiden heikkenemiseen.

Vaikka Nauvon murre esiintyy vain pienellä kielialueella, sitä on tutkittu aikaisemminkin. Näistä tutkimuksista Janne Thurmanin aivan 1900-luvun alussa tekemä kuvaus murteesta, *Nagumålet*, on kattavin, mutta tutkielman päälähteenä on kuitenkin käytetty Kurt Zilliacuksen teosta *Åboländska*, jossa kuvataan myös muita Turun saariston murteita.

Nauvon murteessa on monia erityspiirteitä, vaikka se onkin pieni murre. Yksi tällainen piirre on *k:n* kova ääntäminen. Nauvossa on vanha sanonta: *set käringen i kärrån å kö:r'on ti körkan* ´sätt käringen i kärran och kör henne till kyrkan´ eli *laita akka kärryyn ja aja hänet kirkkoon*, jossa kaikki *k*-alkuiset sanat äännetään samalla tavalla kuin suomenkielessä. Tätä tapaa ääntää *k:tä* ei esiinny muissa läntisissä Turunmaan murteissa. Piirre on kuitenkin vähentynyt huomattavasti tutkielmassa käytetyn materiaalin perusteella, sillä vanhin informantti käytti kovaa ääntämistapaa lähes 96 % tapauksista, toinen informantti noin 31 % tapauksista ja nuorin ainoastaan noin 3 % tapauksista.

Useat piirteet ovat taas yhteisiä monille suomenruotsalaisille murteille, esimerkiksi lyhyttavuisuutta esiintyy koko läntisen Turunmaan alueella. Lyhyttavuisuus on vieläkin oleellinen osa Nauvon murretta, sillä sitä esiintyy kaikkien informanttien puheessa. Nauvon murteessa esiintyy kaikki ruotsin neljä tavun pituutta, vaikka lyhyttavuisuus onkin hävinnyt yleiskielestä. Lyhyiden äänteiden vartalon vokaali tai sitä seuraava konsonantti alkoi pidentyä painollisissa tavuissa 1300-luvulla ja näin ollen lyhyttavuisuus hävisi riikinruotsissa ja Ahvenanmaalla puhuttavassa ruotsissa. Kaikki neljä tyyppiä esiintyvät kuitenkin vielä Turunmaan murteissa. Näitä ovat lyhyttavuisuus sekä lyhyissä että pitkissä sanoissa, pitkä vokaali ja ylipitkä tavu, jossa on sekä geminaatta että diftongi. Esimerkkejä näistä ovat *net* ´nät´ eli *verkko*, *lesa* ´läsa´ eli *lukea*, *ti:ma* ´timme´ eli *tunti* sekä *do:tran* ´dottern´ eli *tytär*. Yhdyssanoissa tapahtuu yhteensulautumista, kuten esimerkiksi sanassa *föus* ´fähus´ eli *navetta*.

Muita Nauvon murteessa esiintyviä piirteitä ovat lyhyiden vokaalien osalta lyhyt *a*, joka joissain tapauksissa on muuttunut *æ:ksi* kuten sanassa *lædu* ´lada´ eli *lato*, lyhyt *ä/e*, joka on muuttunut *ö:ksi* joissain sanoissa kuten *sjömmas* ´sjämmas´ eli *hävetä*. Myös lyhyt *o/u* esiintyy konsonantin edessä, kun sana loppuu *–u:hun* tai *–i:hin* kuten *stugu* ´stuga´ eli *mökki*. Lyhyt *u* taas on muuttunut tietyissä sanoissa kaksoiskonsonantin edellä *o:ksi* kuten sanassa *opp* ´upp´ eli *ylös*. Kaikki kolme informanttia käyttävät tätä muotoa. Nauvossa on jäljellä myös lyhyt *i*, vaikka se on yleensä avautunut *e:ksi* kuten sanassa *viku* ´vecka´, *viikko*. Lyhyt *y* on usein avautunut *ö:ksi*, mutta Nauvossa lyhyt *y* esiintyy sekä lyhyt- että pitkätavuisissa sanoissa.

Pitkistä vokaaleista *a* on yleensä kehittynyt *å*:ksi, mutta vanha *a* voi esiintyä yhdistelmien *ld*, *nd* ja *ng* edellä. Nauvon murre on säilyttänyt pitkän *o*:n, *y*:n, *i*:n, ja *ö*:n, mutta pitkä *ä/e* on muuttunut *i*:ksi esiintyessään ennen toista vokaalia, kuten esimerkiksi sanassa *si*: 'sea' eli *nähdä*. Kaikki kolme informanttia käyttävät aina pitkää *i*:tä *e*:n tilalla sanassa *nähdä* ja numerossa *kolme*, *tri*: 'tre'. Pitkä *ä* on myös saanut avoimemman ääntämyksen joissain sanoissa, kuten sanassa *mæ:g* 'mig' eli *minut*, *minua*.

Nauvon murteessa on myös diftongeja. Näistä yleisin on *ei*, mutta myös diftongit *öu* ja *öy* esiintyvät murteessa, kuten sanoissa *göut* 'göt', *nuori* ja *höy* 'hö', *heinä*. Eniten diftongeja esiintyy vanhimman informantin puheessa. Hän käyttää diftongia *ei* 83 % tapauksista käyttäessään sanaa *bleiv* 'blev', *tulla*, kun taas toiseksi vanhin käyttää diftongia 33 % sanan yhteydessä ja nuorin ainoastaan 8 %.

Painottomista loppuvokaaleista *-a* on yleensä säilynyt, *-i* on jäljellä maskuliinisissa sanoissa yksikön määräisessä muodossa, kuten esimerkiksi sanoissa *sko:gin* 'skogen', *metsä* ja *vä:gin* 'vägen', *tie* sekä aina verbien supiinimuodoissa niin kuin yleiskielessäkin. Vanhin informantti on säilyttänyt *-i*:n 38 % maskuliineista, mutta toisella informantilla *-i* on jäljellä ainoastaan 6,7 % sanoista, nuorin informantti ei käytä lainkaan tällaista muotoa. Kaikki informantit käyttävät siis useimmiten yleiskielellistä *-e*:tä loppuvokaalina. Loppuvokaali *-u* esiintyy Nauvon murteessa esimerkiksi sanassa *finu* 'fena', *evä*.

Sisäheitossa vokaali häviää määräisestä loppuartikkelista, kuten sanassa *hæstn* 'hästen', *hevonon*. Kaikki informantit käyttävät tällaisia muotoja, vanhin 42 % tapauksista, toiseksi vanhin 30 % ja nuorin 25 % tapauksista. Piirre on siis vähentynyt jonkin verran, mutta on kuitenkin merkittävä osa myös nuorimman informantin puhetapaa. Loppuheitossa painoton loppuvokaali tippuu pois pitkän vartalon jälkeen, mutta säilyy lyhyen vartalon jälkeen. Loppuheittoa esiintyy Nauvon murteessa erityisesti verbien perusmuodoissa, kuten esimerkiksi sanassa *kast* 'kasta', *heittää*. Tätä esiintyy kaikilla informanteilla. Painoton loppuvokaali jää pois myös joissain neutreissa sekä kolmi- tai monitavuisissa substantiiveissa, kuten sanassa *skipar* 'skeppare', *laivuri*. Kaksi vanhempaa informanttia käyttävät tätä muotoa yleiskielisen variantin ohella, mutta nuorin taas käyttää ainoastaan yleiskielistä varianttia. Heikot maskuliinit ja feminiinit säilyttävät kuitenkin painottoman loppuvokaalin.

Nauvon murteessa esiintyy myös assimilaatioita, joissa kaksi äännettä on sulautunut toisiinsa. Tällöin *mn* on muuttunut *mm*:ksi, *mt* *nt*:ksi, *pt* *ft*:ksi ja *ts* *ss*:ksi. Materiaalissa on tällaisia assimilaatioita vanhimman informantin puheessa sanassa *köft* 'köpt', *ostanut*, kun

taas kaksi nuorempaa informanttia käyttävät aina yleiskielistä varianttia. Toiseksi vanhimman informantin puheessa esiintyy kuitenkin assimilaatio *mm* sanassa *nammsda* 'namnsdag', nimipäivä. Vanhimman informantin puheessa on myös jäänteitä kakuminaalisesta *l*-äänteestä esimerkiksi sanoissa *kalla* 'kallade', *kutsui* ja *alla*, *kaikki*, mutta kahdella nuoremmalla sitä ei esiinny.

Suurimmassa osaa Turunmaata *d*, *g* ja *r* jäävät ääntämättä. Yhdistelmä *dj* on kuitenkin säilynyt Nauvossa, Paraisilla ja Finbyssä. Aloittava *d* äännetään, kuten esimerkiksi sanoissa *djur*, *eläin* ja *djup*, syvä. Sanassa, joka loppuu *g*:hen, sen voi kuulla loppuäänteenä selvästi, kuten sanassa *arg*, *vihainen* kahden vanhimman informantin puheessa. Sanan sisäinen *r* on myös säilynyt aikaisempien tutkimusten mukaan Nauvon murteessa.

Nauvossa on myös ollut tapana lisätä *b* tai *d* kahden konsonantin *m* ja *l* sekä *m* ja *r* väliin, kuten jo edellä on mainittu. Tätä taipumusta esiintyy vain kahden vanhimman informantin puheessa esimerkiksi sanassa *gambel* 'gammal', vanha, kun taas nuorin informantti käyttää yleiskielellisiä variantteja. Nauvon murteessa ovat säilyneet myös konsonanttiyhdistelmät *ld* ja *mb*, jotka ovat kehittyneet *ll*:ksi ja *mm*:ksi yleiskielessä. Kaksi vanhempaa informanttia käyttävät yhdistelmää *ld* puheessaan esimerkiksi sananassa *vild* 'ville', *halunnut* ja nuorin sanassa *höld* 'höll' *piti*. Tämä piirre on kuitenkin vähentynyt huomattavasti eri sukupolvien aikana, sillä vanhin käyttää yhdistelmää 88 % tapauksista, toiseksi vanhin 14 % ja nuorin ainoastaan 4 % tapauksista.

Nauvon murteessa substantiivit jakautuvat kolmeen eri sukuun: feminiineihin, maskuliineihin ja neutreihin. Vahvat maskuliinit saavat päätteeksi *-in* ja heikot *-an* yksikön määräisessä muodossa. Kaikilla kolmella informantilla esiintyy *-an* loppuisia muotoja. Heikot feminiinit taas saavat päätteeksi *-on* määräisessä muodossa, mutta ainoastaan kahden vanhemman informantin puheessa esiintyy tällaisia muotoja. Kaikki informantit jättävät kuitenkin *-t:n* pois neutreissa yksikön määräisessä muodossa, kuten sanassa *hu:se* 'huset', talo. Nauvon murteessa myös neutrien monikolliset muodot poikkeavat yleiskielestä. Monikot saavat loppuun taivutuksen *-ær*, kuten sanassa *hu:sær* 'hus', *talot*. Tällaisia muotoja esiintyy myös Paraisilla ja Korppoossa.

Turunmaan murteissa adjektiiveilla on useimmiten kolme eri muotoa substantiivien suvun mukaan, mutta Nauvossa feminiineilla ja maskuliineilla on sama muoto ja neutreilla omansa, kuten yleiskielessä. Kuitenkin materiaalista löytyy pari tapausta, jossa vanhemmat informantit käyttävät adjektiivista maskuliinista muotoa. Informanteilla on jäljellä myös

adjektiiveja, jotka loppuvat *-og:hen* yleiskielisen *-ig:n* sijaan ja adjektiiveja, jotka päättyvät *-ot* ja *-iger*.

Pronominien osalta Nauvon murteessa esiintyy jonkin verran poikkeuksia yleiskieleen verrattuna ja murteessa on säilynyt muutamia vanhoja muotoja. Vanhimman informantin pronominiin käyttö eroaa eniten yleiskielestä. Hän käyttää muotoja kuten *tu* 'du' eli *sinä*, *tä:r* 'där' eli *tuolla*, *me:g* 'mig' eli *minut*, *minua* ja *naga* 'något' eli *jotain*. Myös toiseksi vanhimman informantin puheessa esiintyy joitakin murteellisia muotoja, mutta nuorin informantti käyttää ainoastaan yleiskielisiä variantteja. Pronominin 'det' eli *se* käytöstä näkee hyvin kehityksen. Vanhin informantti käyttää pronominiasta muotoa *he* 77 % tapauksista, toiseksi vanhin 6 % tapauksista ja nuorin ei yhdessäkään.

Myös verbeissä esiintyy Nauvon murteessa poikkeamia yleiskielestä. Tällaisia ovat muun muassa muodot, jotka päättyvät *-ist*, kuten esimerkiksi sanassa *föddist*, joka esiintyy vanhimman informantin puheessa. Toinen tällainen piirre on *-s:n* lisääminen partisiipin preesensin loppuun. Kaikilla informanteilla esiintyy tällaisia muotoja. Vanhin ja nuorin informantti käyttävät kaikissa partisiipin preesenseissä tällaista muotoa ja toiseksi vanhinkin 68 % tapauksista.

Suhteellisen uusi ilmiö Nauvon murteessa on suomenkielisten sanojen esiintyminen. Vanhimman informantin puheessa ei esiinny lainkaan suomenkielisiä sanoja, toiseksi vanhin käyttää suomenkieltä vain kolmessa sanassa, mutta nuorimman informantin puheessa sanoja on jo 34 kappaletta.

Nauvon murteessa on materiaalin analysoinnin perusteella tapahtunut melko suuriakin muutoksia kolmen sukupolven aikana. Silmiinpistävimpiä näistä ovat diftongien vähentyminen ja *k:n* ääntämisen muuttuminen yleiskieliseksi. Kahdella vanhemmalla informantilla on puheessaan vielä jäljellä tiettyjä piirteitä, jotka ovat vähentyneet tai jopa kokonaan kadonneet nuorimman informantin puheesta. Tällaisia ovat muun muassa *b:n* ja *d:n* lisääminen tiettyihin sanoihin kuten *komber* 'kommer' eli *tulla* ja *gambel* 'gammal' eli *vanha* sekä pronominiin *se* käyttö muodossa *he* muodon 'det' sijaan.

Murteiden katoamista on pyritty selittämään monin tavoin, mutta suurin syy niiden häviämiseen on maailman kehittyminen ja pienentyminen. Ihmisillä on paljon paremmat mahdollisuudet liikkua paikasta toiseen, tv ja radio ovat kehittyneet ja elinkeinot sekä koulutus muuttuneet. Pienet paikkakunnat ja pienet murteet jäävät usein kehityksen jalkoihin, kun asukkaat muuttavat suurempiin keskuksiin osittain tai kokonaan töiden ja koulutuksen perässä. Ihmiset eivät enää tunne kuuluvansa ympäristöönsä, jossa murre toimii

arkikielenä vaan heidän identiteettinsä on muuttunut. Joissain tapauksissa kielellinen identiteetti kuitenkin pysäyttää murteen katoamisen, sillä jos ihmisillä on vahva kielellinen identiteetti, yleiskieli ei pysty korvaamaan murretta.

Murteelliset piirteet eivät kuitenkaan häviä yhtäkkiä, vaan kehitys tapahtuu pidemmällä ajanjaksolla. Materiaalissa näkyi selvästi tietyissä piirteissä, miten murteellisen variantin käyttö on vähitellen vähentynyt ja yleiskielisen lisääntynyt. Materiaalissa esiintyi myös murrepiirteitä, jotka olivat puhtaita vanhimman informantin puheessa, toiseksi vanhin taas vaihteli murteellisen variantin ja yleiskielisen variantin välillä, kun taas nuorin informantti oli jo kokonaan siirtynyt käyttämään yleiskielistä varianttia.

Murteen heikkeneminen näkyy selvästi eri sukupolvien välillä materiaalin perusteella, mutta tuloksia ei voi yleistää, sillä tutkimus on ainoastaan tapauskohtainen. Tulokset ovat näin ollen vain suuntaa-antavia. Mutta tutkielman perusteella voidaan kuitenkin todeta, etteivät pojat puhu samaa kieltä kuin isät tässä perheessä. Murre on siis muuttunut, mutta myös yhteiskunta, jossa informantit elävät on kehittynyt, eikä nuorimmalla sukupolvella ole enää yhtä vahvaa kontaktia kotikuntaansa kuin aikaisemmilla sukupolvilla.

Källor och litteratur

Tryckt:

Ahlbäck, Olav (1971): Svenskan i Finland. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård.

Aminoff –Winberg, Johanna (2001): Nagu sockens historia II. Åbo: Nagu kommun.

Badle, Oskar (1982): Sociolingvistiska strukturer i de nordiska språken. Om förhållandet mellan standard, regionalspråk och dialekt. I: Thelander Mats (red.). Talspråksforskning i Norden. Mål – material – metoder. Lund: Studentlitteratur. S. 33–50.

Dahlstedt, Karl-Hampus (1978): Dialekt och högspråk i nutidens Sverige, särskilt i Norrland. I: Det moderna Skandinaviens framväxt. Symposia Universitatis Upsaliensis Annum Quingentesimum Celebrantis 10. Uppsala: Acta Universitas Upsaliensis. S. 49–69.

Dahlstedt, Karl-Hampus & Teleman, Ulf (1974): Folkmål som klasspråk. I: Teleman, U. & Hultman, T.G. (utg.), Språket i bruk. Lund: Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen 153. S.133–148.

Fagerlund, Rainer & Nikula, Sigrid & Granström, Thor & Naert, Aino & Björkblad, Dido (1992): Nagu Sockens Historia I. Åbo: Nagu kommun.

Grandell, Henrik (1993): Nagu-släkten Grandell, Ny följd II. Åbo.

Harling-Kranck, Gunilla (1998): Från Pyttis till Nedervetil. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ivars, Ann-Marie (1986): Från Österbotten till Sörmanland. Ekenäs: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ivars, Ann-Marie (1988): Närpesdialekten på 1980-talet. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ivars, Ann-Marie (1996): Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. Folkmålsstudier 37. Helsingfors: Förening för nordisk filologi.

Ivars, Ann-Marie & Huldén Lena (2002): När kom svenskarna till Finland. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Pamp, Bengt (1978): Svenska dialekter. Stockholm: Natur och kultur.

Sandøy, Helge (1993): Talemål. Bergen: Universitetet i Bergen.

SAOB = Svenska akademiens ordbok. Ordbok över svenska språket. Utgiven av Svenska Akademien. 1 -. Lund 1898 -.

Thelander, Mats (1979): Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragsnivå. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

Thelander, Mats (1996): Från dialekt till sociolekt. I: Moberg, Lena & Westman, Margareta (red.). Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 81. Stockholm.

Thurman, Janne (1929): Studier i nordisk filologi. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Wessén, Elias (1970): Våra folkmål. Stockholm.

Zilliacus, Kurt (1992): Åboländska. Helsingfors: Konstsamfundet.

Internetkällor:

Nagu kommun www.nagu.fi 14.8.2004

Otryckt:

Dialektinspelningar i Nagu, samlade i november 1977 av Åke Åberg och april 2005 samt juli 2005 av Anne-Maj Karlsson